

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**19. YY OSMANLI DEVLETİ'NDE VERGİ
UYGULAMALARI:
NİĞDE SANCAĞI TEMETTÜAT DEFTERLERİ
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

Ali Gökhan GÖLÇEK

**Danışman
Prof. Dr. Mustafa SAKAL**

İZMİR – 2016

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “19. yy Osmanlı Devleti’nde Vergi Uygulamaları: Niğde Sancağı Temettüat Defterleri Üzerine Bir Değerlendirme” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../.../2016

Ali Gökhan GÖLÇEK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

19. yy Osmanlı Devleti'nde Vergi Uygulamaları: Niğde Sancağı Temettüat

Defteri Üzerine Bir Değerlendirme

Ali Gökhan GÖLÇEK

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

Maliye Programı

Osmanlı Devleti'nde yönetsel ve mali bunalım ilk olarak 16. yüzyılda kendini göstermiş ve etkileri derinleşerek 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Neticede 19. yüzyılın son çeyreği Osmanlı Devleti için sonun başlangıcı niteliği taşımıştır. Mali bunalımın kronikleşmesi devletin dağılmasına yol açmıştır. Bu bunalımın etkilerinin silinmesini sağlamak için, 19. yüzyılın ortalarında Tanzimat Fermanı ilan edilmiş ve ferman ile bazı reform uygulamaları da hayat bulmuştur. Temettüat Tahrirleri, mikro ölçekte bölgelerdeki hane-halkının sosyoekonomik durumuna ilişkin ayrıntılı bilgiler veren; emlak, arazi, hayvanat ve temettü üzerinden alınan vergilerin tek bir defterde tutulmasını sağlayan kayıtlardır.

Çalışmanın konusunu Karaman Eyaleti, Niğde Sancağına bağlı Kalkanlı Kazası Bâzîrgân Karyesi ile Anduğu Kazasına bağlı Ortaköy Karyesinin temettüat defterleri oluşturmaktadır. Temettüat defterlerinde yer alan bilgiler ışığında, söz konusu kazalardaki gelir dağılımı ve görelî yoksulluk oranı tespit edilmiştir. Yapılan hesaplamalar neticesinde ilgili kazalarda, Gini Katsayısı 0,3477 ve görelî yoksulluk oranı ise % 24 çıkmıştır. Bu bağlamda vergi uygulamalarının, gelir dağılımında eşitsizliği tetiklediği ve regresif sonuçlar verdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Mali Bunalım, Vergi Reformu, Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı, Lorenz Eğrisi, Görelî Yoksulluk, Temettüat Defterleri

ABSTRACT

Master's Thesis

Taxation in The Ottoman Empire in The 19th Century: An Assessment on Temettuat Defterleri of Nigde Sanjak

Ali Gökhan GÖLÇEK

Dokuz Eylul University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Finance

Public Finance Program

Administrative and financial crisis in Ottoman Empire firstly emerged in the 16th century and its effects continued until the 19th century by gradually deepening. So, the last quarter of the 19th century turned into the beginning of the end of Ottoman Empire. Financial crisis became chronic and lead to the collapse of the state. Imperial Edict of Reorganization was proclaimed in the mid-19th century in order to be able to erase the effects of this crisis and some reforms were put into practice through this proclamation. Royalty records are the records which provide detailed information regarding the socio-economic status of the residents in micro level regions as well as recording the taxes which are collected for real estates, land, livestock and royalties in one single record book.

This study aims at creating the revenue distribution and relative poverty in the relevant counties in accordance with the information regarding the royalty records of Kalkanlı County, Bâzırgân Village located within Karaman State, Niğde Shire and Ortaköy Village located within Anduğu County. As a result of the calculations, Gini coefficient was found as 0,3477 and relative poverty rate was found as 24 % in these counties. In this regard, it was determined that tax applications stimulate inequalities in revenue distribution and provide regressive outcomes.

Keywords: Ottoman Empire, Financial Crisis, Tax Reform, Revenue Distribution, Gini Coefficient, Lorenz Curve, Relative Poverty, Royalty Records

**19. YY OSMANLI DEVLETİ'NDE VERGİ UYGULAMALARI: NİĞDE
SANCAĞI TEMETTÜAT DEFTERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

19. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ'NE GENEL BAKIŞ

1.1. 19. YÜZYIL ÖNCESİ AVRUPA'NIN GENEL DURUMU	3
1.1.1. Yeni Ekonomik Sistem: Merkantilizm	4
1.1.2. Buharın Gücü: Sanayi Devrimi	7
1.1.3. Burjuvazinin Yükselişi: Fransız İhtilali	14
1.1.4. Yeni Dünyaya Bakış: Ekonomi ve Ticaret	18
1.2. 19. YÜZYIL ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU	21
1.2.1. Osmanlı İdari Yapısı	24
1.2.1.1. Merkezi Teşkilat Yapısı	26
1.2.1.2. Taşra Teşkilat Yapısı	27
1.2.1.3. Timar Sistemi	28
1.2.1.4. Gulâm (Kul) Sistemi	31

1.2.2. Osmanlı Toplumsal Yapısı	33
1.2.2.1. Askeri Zümre	35
1.2.2.2. Reaya	36

İKİNCİ BÖLÜM

MALİ BUNALIM VE REFORM

2.1. OSMANLI EKONOMİK SİSTEMİ	40
2.1.1. Esnaf Yapısı ve Lonca Teşkilatlanması	44
2.1.2. Merkantilizme Karşı Provizyonizm	45
2.1.3. Tradisyonizm İlkesi	47
2.1.4. Fiskalizm İlkesi	48
2.2. MALİ BUNALIM VE OSMANLI EKONOMİSİNDEKİ DÖNÜŞÜM	49
2.2.1. Mali Bunalımın Nedenleri	53
2.2.1.1. Savaşlar, Mağlubiyetler ve Askeri Harcamalar	53
2.2.1.2. İltizam Usulü: Timar Sisteminin Çözülüşü	56
2.2.1.3. Sanayileşme Sorunu ve Üretim Yetersizliği	59
2.2.1.4. Mali Sistemdeki Aksaklıklar	62
2.2.2. Devlet Yönetiminde Reform Düşüncesinin Gelişimi	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERGİ UYGULAMALARI: NİĞDE ÖRNEĞİ

3.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE NİĞDE SANCAĞI	73
3.2. TEMETTÜAT TAHRİRLERİ VE TEMETTÜAT DEFTERLERİ	76
3.3. VERİ VE YÖNTEM	83
3.4. BULGULAR	86
3.5. VERGİ UYGULAMALARI	90
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	112

KISALTMALAR

Akt.	Aktaran
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Düz.	Düzenleyen
Ed.	Editör
G	Gini Katsayısı
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
Kg	Kilogram
M.	Miladi
ML. VRD. TMT	Maliye Nezareti Varidat Muhasebesi Defterleri Temettüat
Ort.	Ortalama
S	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ss	Sayfa Sayısı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
T.M.T.	Temettüat
Top.	Toplam
Vd.	Ve Diğerleri
yy.	Yüzyıl
%	Yüzde

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Avrupa’da 18. Yüzyılda Yaşanan Finansal Krizler (1700-1789)	s.12
Tablo 2: Avrupa’daki Savaşlar, Kayıp Sayıları ve Antlaşmalar, (1618-1918)	s.19
Tablo 3: 17. Yüzyıl Seferlerinde Tımarlı Sipahiler	s.29
Tablo 4: Osmanlı Toplumunda Tabakalaşma	s.34
Tablo 5: 1844 Yılında Osmanlı Devletinde Nüfusun Dini Dağılımı	s.38
Tablo 6: Osmanlı Gelir-Gider Dengesi (Akçe), 1567-1748	s.51
Tablo 7: Kapıkullarının Miktarı ve Ödenen Yıllık Mevacip Tutarları ile Toplam Bütçe Harcamalarına Oranları, 1669-1748 Yılları (Akçe olarak)	s.55
Tablo 8: Tophane’nin Üretimi, 1517-1519	s.61
Tablo 9: Bor Baruthanesinin Yıllık Üretimi	s.75
Tablo 10: Hacı Abdullah oğlu Hacı Ömer Ağa’nın Emlâk ve Arazi ve Temettuatı	s.80
Tablo 11: Tanımlayıcı İstatistikler	s.84
Tablo 12: Meslek Gruplarına Göre Hanelerin Dağılımı (Adet)	s.86
Tablo 13: Anduğu ve Kalkanlı Kazalarının Nüfusunun %20’lik Dilimler İtibariyle Gelirden Aldığı Pay (%)	s.87
Tablo 14: Anduğu ve Kalkanlı Kazalarının Toplu Gini Katsayısı ve Göreli Yoksulluk Oranı	s.89
Tablo 15: Abdullah Oğlu Ahmed’in Emlak ve Arazi ve Temettuatı, (Hane 85)	s.93
Tablo 16: Bâzırgân Karyesi’nde İkamet Eden 41 ve 91 Numaralı Hanelerin Temettuat Kayıtları	s.94
Tablo 17: Bâzırgân Karyesi’nde İkamet Eden 75 Numaralı Hanenin Temettuat Kayıtları	s.95
Tablo 18: Hanelerin Gelir, Vergi ve Aşar-Rüsumat Kayıtları ile Ortalama Vergi Oranı ve Toplam Vergi Yüğü Oranları	s.97
Tablo 19: En Zengin Beşinci Dilimde Yer Alan Hanelerin Ortalama Vergi Oranları	s.107

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sermayenin Şehirlere Etkisi	s.13
Şekil 2: Hacı Abdullah oğlu Hacı Ömer Ağa'nın Emlâk ve Arazi ve Temettuatı, Orişinal Metin	s.82
Şekil 3: Niğde Sancağı Lorenz Eğrisi	s.90

EKLER LİSTESİ

EK 1: Niğde Sancağı, Kalkanlı Kazası, Bazargan Karyesi

Temettuat Defteri

ek s.1

EK 2: Niğde Sancağı, Kalkanlı Kazası, Bazargan Karyesi Temettuat Defteri

(Çeviri Metinleri)

ek s.18

Ek 3: Niğde'nin Anduğu Kazası Ortaköy Merkez Karyesi

Temettuat Defteri

ek s.114

Ek 4: Niğde'nin Anduğu Kazası Ortaköy Merkez Karyesi Temettuat Defteri

(Çeviri Metinleri)

ek s.124

GİRİŞ

Bu çalışma Osmanlı Devleti'nin ilk belirtilerini 16. yüzyılda fark etmeye başladığı mali bunalım süreci özelinde, Osmanlının Anadolu eyaletlerinden biri olan Karaman Eyaleti'ne bağlı Niğde Sancağında reform düşüncesi ile yapılan düzenlemelerin sonuçlarının incelenmesi ve ne ölçüde başarıya ulaştığının tespiti amacıyla hazırlanmıştır. Tanzimat Fermanı sonrası reformist bir hareket olarak; 1844-1845 yılları arasında yalnızca bir kereye mahsus olmak üzere Maliye Nezareti tarafından sayımlar yapılmıştır. Yapılan sayımlar neticesinde o bölgede yaşayan halkın yıllık gelirleri, ödemiş olduğu vergi, zirai ürünleri ve hayvanları tespit edilmiştir.

Yapılan sayımlar Temettüat Defteri adı verilen, defterlere kaydedilmiştir. Söz konusu defterler ile mikro ölçekte incelenen bölge/yöre hakkında sosyoekonomik çıkarımlar yapmak mümkün olmakla birlikte, makro bazda imparatorluk genelinde sistemin ne ölçüde işlediği ve ne kadar verim alındığı ölçülebilir kılınmıştır.

Osmanlı Devleti, altı asırlık ömrü boyunca pek çok siyasi ve mali kriz atlattmış olmasına rağmen, Avrupa'nın sanayileşmesi, yeni ekonomik sistemleri kontrolü altında yaymaya başlamasıyla; yaşanan krizler boyut değiştirerek derinleşmeye başlamıştır. Dış konjonktürel hareketler dışında, ülke içinde de işleyen sistemlerin tıkanmaya başlamasıyla mali bunalım Osmanlı Devlet'i açısından kronik bir hastalığa dönüşmüştür. Bunalımdan çıkış yolu arayan ve bunu reform hareketleri ile destekleyen Osmanlı Devleti, tüm gayret ve çabalara rağmen yabancı ülkeler için bir ekonomik pazar konumuna gelmiştir.

Çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde ilk olarak 19. yüzyıl bağlamında Batı'da yaşanan siyasi ve ekonomik kırılmalar ele alınmış olup, aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin genel durumu incelenmiştir. Bu noktada Osmanlı Devleti'nin idari yapısı, merkezi ve taşra olmak üzere ele alınmış ve Osmanlı Devleti'nin bir nevi klasik dönemdeki iki sütunu olan; timar sistemi ve gulâm sistemi incelenmiştir. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti adalet üzere hareket etmeye çalışan ve bu doğrultuda ilerleyen bir sistemler kümesidir. Bu sistemin işlerlik kazanabilmesi ve yürüyebilmesi için toplumsal yapının sınıflara bölünmemiş olması gerekir. Bu bağlamda, birinci bölümün son kısmında, Osmanlı toplum yapısını oluşturan tüm zümreler belli bir sistematik içinde incelenmiştir.

Çalışmanın çıkış noktası olan mali bunalım, ikinci bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde ilk olarak Osmanlı ekonomik sistemi incelenmiş olup, ekonomik sistemin üzerinde durduğu sacayakları olan; provizyonizm, fiskalizm ve tradisyonalizm kavramları açıklanmıştır. Ekonomik yaşamın bizatihi içinde yer alan esnaf ve lonca teşkilatı da bir diğer alt başlık olarak bu bölümde yer almıştır.

İkinci bölümde son olarak, mali bunalıma neden olan içsel ve dışsal faktörler başlıklar halinde irdelenmiştir. Bu bunalımlardan kurtulma amacıyla girilen ve yapılan reform hareketleri de bu bölüm kapsamında anlatılmıştır.

Çalışmanın son bölümünü Niğde Sancağı Temettüat Defteri özelinde iki ayrı köyün sosyoekonomik durumu oluşturmaktadır. Bu bağlamda temettüat defterlerinin öneminden bahsedilerek, incelenen köylerin sosyoekonomik durumu hakkında bilgilere yer verilmiştir. Emlak, arazi, hayvanat ve temettü kapsamında oluşturulan temettüat defterleri kapsamında erişilen bulgular sunulmuş ve Niğde Sancağına bağlı Bâzırgan ve Ortaköy köylerine ait Gini katsayısı hesaplanmıştır. Bu bağlamda gelirin nasıl dağıldığı ve göreceli yoksulluk oranı ile ilgili elde edilen bilgiler çalışmanın son bölümünde kendine yer bulmuştur.

Son olarak Tanzimat Fermanı sonrası yapılan vergi reformunun ne ölçüde uygulanabilir olduğu incelenmiş olup, vergi oranlarının haneler üzerinde adaletli bir şekilde dağılmadığı tespit edilmiştir.

Niğde Sancağı özelinde Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu vergi reformun neticelerinin incelendiği bu çalışmada, değerlendirmeler arşiv belgeleri ve ikincil kaynaklar ışığında yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

19. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ'NE GENEL BAKIŞ

1.1. 19. YÜZYIL ÖNCESİ AVRUPA'NIN GENEL DURUMU

14. ve 15. yüzyılların en çarpıcı olayları öncelikle Rönesans ve Avrupa kıtasının değişik yerlerinde hızla büyüyen ticari şirketlerin varlığıdır (Pirenne, 2009: 236). Rönesans ile Ortaçağ'ın karanlığından çıkmayı başaran Avrupa, güçlü ticari ilişkiler kurarak şirketleşme adımları atmıştır.

On dördüncü yüzyılda başlayan coğrafi keşiflerle Avrupa'nın şehir yapısı değişmiş, burjuva sınıfı oluşmaya başlamıştır. Bahsedilen dönemde, iktisadi anlamda bir durgunluk söz konusudur. Söz konusu olan bu durgunluğu; veba salgını, uzun süren savaşlar, üretim yetersizliğine bağlamak mümkündür. 15. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında Avrupa'da farklı bir ekonomik sistem belirmeye başlamıştır (Tabakoğlu, 2005b: 9-10).

Charles Tilly (1929-2008), Avrupa'daki değişimi, “*Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990*” (Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu) adlı kitabında dört ana bölümle açıklamıştır:

“1. Patrimonyalizm: (on beşinci yüzyıla kadar Avrupa'nın tamamında) kabilelerin, feodal el koymanın, şehir milisinin ve benzer geleneksel güçlerin savaşta ana rolü oynadığı ve monarkların genellikle ihtiyaç duydukları sermayeyi doğrudan denetimleri altındaki toprak ve nüfustan haraç ve kira olarak topladıkları dönem;

2. Komisyonculuk: (kabaca 1400'den 1700'e kadar Avrupa'nın önemli bölümünde) sözleşmeyle tutulan paralı askerlerin askeri eylemlerde egemen olduğu ve yöneticilerin borç, gelir getiren girişimlerin yönetimi, vergilerin belirlenmesi ve toplanması için daha fazla resmen bağımsız olan kapitalistlere dayandıkları dönem;

3. Ulusallaşma: (özellikle 1700'den 1850'lere kadar Avrupa'nın çoğu yerinde) devletlerin artan derecede kendi ulusal nüfuslarından kitlesel ordu ve donanmalar hazırlayıp, egemenlerin silahlı kuvvetleri ve benzer biçimde mali araçların kullanımını da doğrudan devletin idari yapısı içine aldıkları, bağımsız sözleşmecileri güçlü biçimde müdahaleden alıkoydukları dönem;

4. Uzmanlaşma: (yaklaşık on dokuzuncu yüzyılın ortalarından yakın geçmişe kadar) askeri kuvvetin ulusal hükümetin uzmanlaşmış güçlü bir dalına dönüştüğü, mali faaliyetlerle askeri faaliyetlerin ayrıştığı, ordu ve polis arasında işbölümünün keskinleştiği, temsili kurumların askeri harcamalar konusunda önemli derecede etkili olmaya başladığı ve devletlerin dağıtım,

düzenleme, telafi etme ve hüküm verme faaliyetlerinde fazlasıyla geniş bir rol yüklendikleri dönem” (Tilly, 2001: 63-64).

Avrupa’da meydana gelen ekonomik hareketlenme, nüfus artışını beraberinde getirmiş ve 1300 yılında Avrupa nüfusu yaklaşık olarak 80 milyon olarak hesaplanmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak besin ürünlerine olan talep artmış ve neticede fiyatlar genel seviyesi hızla artmıştır (Wiesner-Hanks, 2014: 285-286).

1.1.1. Yeni Ekonomik Sistem: Merkantilizm

Geç Ortaçağlarda kapitalizmin yükselişiyle birlikte, örneğin 15. yüzyılın başlarında, genellikle % 12-14 civarında görülen faiz haddi, % 5-10 bandına gerilemiş, kredinin varlığı, işleyişi, kabul teknikleri gibi bir takım finansal yeniliklerle bu mümkün olmuştur (Pirenne, 2009: 237). Özünde kapitalizm, 1500’lerden sonra, kapitalistlerin üretim denetimini ele geçirmesiyle ortaya çıkmıştır (Tilly, 2001: 43).

İlerleyen zamanlarda erken dönem kapitalistler, büyük lordlarla çıkar ilişkilerini geliştirmiş ve hükümetlerin, loncaların ve kilisenin de gücünü arkalarına alarak, belirli tarife ve kontrollerle ihracatın teşvik edilmesini sağlamışlardır (Gray, 1956: 65; Pirenne, 2009: 239). Bu himayeci anlayış daha sonraları “*merkantilizm*” olarak bilinecektir (Ekelund ve Hébert, 2014: 47; Gray, 1956: 65; Hunt, 2002: 47-48).

Kavram olarak ilk kez Marquis de Mirabeau (1715-1789) tarafından 1763 yılında “*Kır Felsefesi*” isimli eserinde mevcut ekonomik sistemi tanımlamak amacıyla kullanılmıştır (Ekelund ve Hébert, 2014: 47). Fransız yazar Montchretien (1576-1611) “*Traite de l’Economie Politique*” kitabında Fransa özelinde merkantilist önerilerde bulunurken, Thomas Mun (1571-1641) ise İngiltere bağlamında “*England’s Treasure by Foreign Trade*” adlı kitabında bu düşünceye ait tavsiyelerde bulunmuştur (Yalçın, 1976: 137). Bu düşüncenin ilk yazılı kaynağı ise, 1613 yılında İtalyan tüccar Antonio Serra’nın yazmış olduğu “*Maden Kaynağına Sahip Olmayan Ülkelerde Altın ve Gümüşü Bollaştıran Nedenler Üzerine Kısa Bir İnceleme*” adlı broşürdür (Savaş, 2007: 137).

Merkantilist düşünce, özünde yoğun bir milliyetçilik duygusu barındırmaktadır (Berkes, 2016: 173; Oser ve Blanchfield, 1975: 9; Yalçın, 1976:

134). Merkantilizm, ortaçağın bilinen özelliklerini tümüyle ortadan kaldırmasa da ekonomik ilişkileri ve devlet yapısını değiştirdiği bilinmektedir. Erken dönem merkantilizmi, diğer bir deyişle külçecilik, 15. yüzyıldan başlayarak 18. yüzyıla değin süren değerli madenleri biriktirmek üzerine inşa edilmiştir (Hunt, 2002: 47).

Dönemin önemli düşünürlerinden olan John Locke (1632-1704) altın ve gümüş hakkında şunları söylemiştir: *“altın ve gümüş, bir milletin taşınır zenginliğinin en dayanıklı, en sağlam kısmı olup, bu metalleri çoğaltmak, bu bakımdan, milletin siyasal ekonomisinin en büyük amacı olmalıdır.”* (Smith, 2010: 457). Aynı şekilde 1503 yılında Jamaika’dan mektup gönderen Kristof Kolomb (1451-1506) da şöyle söylemiştir: *“Altın harikulade bir şeydir! Ona sahip olan her kimse, arzu ettiği her şeyin efendisidir. Altınla ruhları cennete sokmak mümkündür.”* (Marx, 1979: 203).

Dönemin güç sembolleri haline gelen altın ve gümüş gibi değerli madenlerin biriktirilmesi bu açıdan çok önemli bir yer tutmaktadır. 1684 yılında Philipp Wilhelm von Hornick (1638-1712), dokuz madde halinde merkantilizm düşüncesinin temel kurallarını açıklamıştır (Ekelund ve Hébert, 2014: 47).

1. Ülke toprağı tarım, üretim ve madencilik için kullanılmalı,
2. Ülke içinde üretilen nihai mallar, hammaddelere nazaran daha pahalı olduğundan, ülke içinde çıkan tüm hammaddeler, ülke içi üretimde kullanılmalı,
3. Çalışan nüfus teşvik edilmeli,
4. Tüm değerli madenlerin (altın ve gümüş) ihracatı yasaklanmalı, ülke içindeki para dışarı çıkmamalı,
5. Diğer ülkelerden yapılacak olan mal ithalatı caydırılmalı,
6. İthalatı kaçınılmaz olan mallar da ise, kesinlikle değerli madenler kullanılmamalı, bunun yerine ülke içinde üretilen diğer mallarla değişim yapılmalı,
7. İthalat, mümkün olduğunca üretimi ülke içinde yapılabilen malların hammaddeleri ile sınırlandırılmalı,
8. Değerli maden elde etmek amacıyla üretilen mal fazlasının, diğer ülkelere satışı mümkün hala gelmeli,
9. Yurtiçinde yeterli miktarda üretilen malların ithalatına izin verilmemelidir.

Yeni bir iktisadi anlayış olan merkantilizm düşüncesinin temelini, insanların zengin oldukları sürece mutlu olmaları, zengin olabilmek için de sürekli çalışmaları oluşturmaktadır. Ticari kapitalizm olarak da adlandırılan bu düşünce ile tüccarlar ön plana çıkmış, kar olgusu önemli bir hal almaya başlamıştır. Hatta bu durum, büyük tüccarların yönetimi bizatihi kendilerinin almalarına kadar ilerlemiştir (Galbraith, 2010: 39.) Söz konusu tüccarlar, üretilen ürünleri karlı bölgelerde satışını

gerçekleştirebilmek için, modern devletin çarkları ile beraber hareket etmek durumunda kalmıştır. Çünkü modern devlet, feodal beylerden farklı olarak savaş kazanıp güçlü konuma gelebilmesi için paraya ihtiyaç duymaktaydı. Bu nedenle, tüccarlar ile devlet arasında çıkar birliği oluşmuştur (Savaş, 2007: 138).

Teorik olmaktan ziyade daha çok politik bir doktrin olan merkantilizm, birbirleriyle yakın ilişkili olan üç ana unsur üzerine inşa edilmiştir. Bunlar; değerli maden stoku, güçlü devlet yapısı ve dış ticarettir. Bu üç unsurun aralarındaki ilişki basitçe şöyle açıklanabilir: ülkeler dış ticareti destekleyerek değerli maden stoklarını arttır ve bu durum devletin parasal ve idari gücünü yükseltir (Tekelioğlu, 1993: 18). Örneğin, İngiliz iktisatçı Thomas Mun (1571-1641) kendi eserinde “*zenginliğin kaynağı dış ticarettir.*” demekte ve bu minval üzerine merkantilizmi geliştirmektedir (Mun, 1895: 7).

Merkantilizm, uygulandığı dönem itibariyle Batı Avrupa ülkeler arasında yönetsel anlamda değişiklikler göstermiştir. Fransa’da “*Kolbertizm*”, İspanya’da “*Bulyonizm*”, Almanya ve Avusturya’da “*Kameralizm*” denilen bu görüş, İngiltere’de diğer ülkelere nazaran idari değil ticari olarak hüküm sürmüş ve ticaretin gelişmesine neden olmuştur. Örneğin, İspanya’da daha çok külçecilik olarak ortaya çıkmış ve değerli maden stokunun arttırılması yönünde politikalar uygulanmıştır (Aydemir ve Güneş, 2006: 147).

Almanya ve Avusturya’da ise, bir devlet yönetim biçimi olarak kabul edilen Kameralizm, esas itibariyle mutlak monarşik merkezi devletin yönetim biçimi olarak tanımlanmaktadır (Güler, 2009: 36). Ancak uygulanan dönem itibariyle merkantilizmin bir uygulama farklılığı olarak da görülen Kameralizm, devlet yönetim bilimi olarak bilinmektedir (Clough, 1959: 235; Çiner, 2009: 3).

Fransa merkantilizmi olan Kolbertizm’de, İngiliz merkantilizminden farklı olarak devlet müdahaleleri ön plandaydı. Özünde bunun nedeni, bu iktisadi görüşü uygulayan kişilerin Fransa’da devlet adamı, İngiltere’de ise iş adamı olmalarıydı. Buna bağlı olarak da İngiltere’de devlet müdahalelerinden arındırılmış, salt ticaret söz konusu iken, Fransa’da devlet müdahaleleri kurumsal bir hal almaya başlamıştır (Hamitoğulları, 1982: 60-70; Savaş, 2007: 160-161). Bu farklılıklara rağmen, Fransa ve özellikler İngiltere’de uygulanan merkantilist politikalar, sanayi kapitalizminin doğmasına ön ayak olmuştur.

On sekizinci yüzyılda merkantilist düşüncenin varlığı, yeni pazar arayışları neticesinde keşfedilen coğrafyalar, bilim ve tekniğin gelişmesi, kapitalizmin endüstriyel alanlara yönelmesi sonucu; küçük esnaf, zanaatkâr ve aile içi üretim gibi eski üretim sistemleri köklü bir değişikliğe uğramıştır.

1.1.2. Buharın Gücü: Sanayi Devrimi

18. ve 19. yüzyıllarda özellikle Avrupa toplumlarını dönüştüren iki unsurdan bahsedilir. Bunlardan birincisi, Fransa ve İngiltere'deki politik-idari yapı; ikincisi, İngiltere'de kapitalizmin gelişmesidir. Buna bağlı olarak Karl Marx (1818-1883) Batı'nın yükselişini üç olguyla açıklamıştır. Bunlar; şehirlerde uzmanlaşmış bağımsız sanai üretim, ticaret ve tefecilikten kaynaklanan servet birikimi ve köylü sınıfının kısıtlı da olsa serbest kalmasına imkân sağlayan kırsal yapı (Göçek, 1999: 13).

Ekonomik sistemin değişme sürecinde en önemli rolü oynayan aktör, burjuva sınıfı olmuştur. Hatta burjuvazi sınıfı, dünya pazarını ele geçirdikçe, her ülkenin tüketim ve üretim sistemlerinin kozmopolit bir yapıya bürünmesine neden olmuştur (Marx ve Engels, 2014: 41).

Üretim biçimleri değiştikçe, sınıf yapıları ve devlet türleri de değişim göstermiştir. Neomarksist kuramcılardan Immanuel Wallerstein'a göre, değişen bu devlette ve coğrafyasında yer alan tüccar ve üretici kesimin, dünyanın geri kalan bölgelerinde geliştirdikleri ilişkilere göre, söz konusu ülkenin dünya ekonomisi içindeki konumu belirlenir. Bu konum bazen çekirdek, bazen çevre veya yarı çevre şeklinde gerçekleşebilir. Ülkelerin konumlandığı yere göre devletlerin örgütleniş biçimleri farklılık gösterebilmektedir (Tilly, 2001: 33-34).

Sanayi Devrimi, bilindiği üzere önce İngiltere'de daha sonraları Batı Avrupa ülkelerinde etki alanı oluşturmaya başlamıştır (Pamuk, 2005: 3). J. M. Roberts'e göre sanayileşme, "*Avrupa devletlerinde barbar istilalarından beri görülen en çarpıcı değişim*"dir (Roberts, 2010: 443). İngiltere'de gerçekleşen Sanayi Devriminin temelinde tarım sektöründe elde edilen artık değer yatmaktadır (Yücekök, 1968: 381). Özellikle İngiltere bağlamında, 16. ve 17. yüzyıllarda ticaretin kent merkezlerinde yoğun olarak gelişmesiyle söz konusu kentler, kırsal kesimdeki tarım

ürünleri için bir pazar haline gelmiş ve bu durum kapitalist işletmeciliğe dayalı bir tarım sistemine geçilmesine neden olmuştur (Moore, 2011: 42). Wallerstein'a göre, makineleşmenin İngiltere'de başlamasının nedenleri; artan talep, yeterli miktarda sermayenin varlığı, tarımda gerçekleşen devrim ve demografik büyümeyi mümkün kılan toprak-kira örüntülerinin gelişmesidir (Wallerstein, 2011: 16). Devlet müdahalesinin sınırlandırıldığı, özel sermayenin dolaşımının desteklendiği coğrafyaların başında gelen İngiltere'de, yeni buluşlar ve toplumsal tetiklemenin de varlığıyla on sekizinci yüzyılın başlarında sanayileşme ve üretimde teknikleşme görülmeye başlanmıştır.

Ancak Sanayi Devriminin sadece İngiltere'den ibaret olduğunu varsaymak yanıltıcı olacaktır. On sekizinci yüzyılın başlarından itibaren İngiliz pamuklu dokuma sanayisinin gelişmesinde dış pazarların etkisi yadsınamaz bir etki bırakmıştır. Hatta on sekizinci yüzyılda İngiltere, iç pazarı genişlememiş, bunun yerine Kuzey Amerika, Kıta Avrupası ve üçüncü dünya bölgelerindeki pazarlara doğru bir büyüme gerçekleşmiştir (Pamuk, 2005: 3).

İngiltere'nin dokuma sektöründe kendisinden daha ilerde olan Hollanda'yı geride bırakmıştır. Bunun en büyük nedeni, İngiliz dokuma sanayisinin tarımla iç içe olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sayede Akdeniz ve Levant bölgelerinde rekabeti İngiltere kazanmıştır (Küçük, 1980: 86). Bununla birlikte ayrıca, İngiltere'de uygulanan İngiliz yasaları, ticaretin ve manüfaktürün çıkarlarının özel olarak gözetilmesi, diğer Avrupa ülkelerinde, Hollanda'da dâhil, görülmemiştir (Smith, 1997: 340). Bu durumun doğal sonucu olarak ticaret ve manüfaktür, İngiltere'de diğer ülkelere nazaran daha hızlı bir şekilde ilerlemiştir.

On sekizinci yüzyıl boyunca Londra, en yakın rakibi olan yüksek finans merkezi Amsterdam'dan daha fazla gelişme göstermiştir. Bunun nedeni, hem İngiltere'nin Avrupa dışındaki dünya ile ticaret üzerindeki dışlayıcı denetim için Fransa ve daha ufak rakiplerle mücadele etmesi, hem de Hollanda sermaye fazlasının İngiliz girişimlerine transferi olmuştur (Arrighi, 2000: 241).

Sanayi öncesi dönemde Avrupa'da özellikle İngiltere'de ve bunun yanı sıra Çin ve Osmanlı Devleti'nde vergi oranları genel itibariyle düşük seviyelerde seyretmiştir. Daha çok tarıma dayalı olan bu toplumlarda vergilerin düşük oranlarda olmasının nedeni olarak bahsedilen ülkelerdeki yönetici sınıfların vergi gelirlerine

başvurmadan da zengin gelir kaynaklarına sahip olmaları gösterilmiştir. Söz konusu olan yönetici kesime bu zenginliği sağlayan unsur ise topraklardır (Clark, 2013: 170). Bu durumun doğal sonucu olarak, ticaret teşvik edilmiş ve sanayileşme önem kazanmaya başlamıştır.

Avrupa’da feodal sistem hüküm sürerken, toprak sahipleri yasa koyucu konumundaydı. Değişen düzen ile birlikte tarımsal üretim yerini müteşebbislerin varlığıyla kurulan fabrika ve sanayi sektörüne bırakmıştır. Bununla birlikte artık koyulan yasalar toprak sahiplerini değil, fabrika sahiplerini korur hale gelmiştir.

Değişen bu hukuki zeminin toprak sahipleri tarafından fark edilmemesini Adam Smith (1723-1790) şu sözlerle dile getirmiştir:

“Hırsın ve haksızlığın gözleri hep miyoptur, bu yüzden toprak sahipleri de bu yasanın [tüccarı koruyan ve ticareti teşvik eden yasadan bahsediyor.] ilerlemeye ne ölçüde ket vuracağını, dolayısıyla uzun vadede, toprak sahibinin gerçek çıkarını ne ölçüde baltalayacağını önceden görememişlerdir” (Smith, 1997: 320).

Endüstriyel gelişmelerin başlangıcı olarak buhar gücü ile çalışan makinelerin icadı kabul edilebilir. Buhar makinesi ilk kez Newcomen adlı mucit tarafından 1705 yılında icat edilmiş; ancak bu icadın geliştirilmesi ve aktif olarak fabrikalarda yani üretimde kullanılmaya başlanması 1711 yılında İngiliz müteşebbislerinin gayretleriyle mümkün olmuştur (Türkcan, 2009: 48). Bütün bu gayret ve çabalara rağmen, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısındaki teknik yenilikler çok mütevazı ve küçük ölçekli olmuştur (Pamuk, 2005: 2).

Sanayi anlamında gerçekleşen önemli icatlardan bazıları şöyle sıralanabilir: Darby’nin 1709’daki kok kömüründe ergitilmiş döküm demiri, Jethro Tull’un 1731’deki tohum ekme makinesi, Kay’ın 1733’deki mekiği, Hargreaves’in 1765’deki çoklu iplik eğirme makinesi, Arkwright’ın 1769’daki su tezgâhı, Watt’ın 1775’deki buhar kazanı, Crompton’un 1779’daki iplik sarma makinesi, Cort’un 1784’deki kızgın demirleri döverek birbirine tutturma tekniği, Jethro Tull’un 1786’daki çırcır makinesi ve Roberts’in 1825’teki kendi kendine hareket eden selfaktörü (Wallerstein, 2011: 34).

Benzer şekilde Adam Smith (1723-1790) 1776 yılında yayınladığı “*Ulusların Zenginliği*” adlı eserinde, makineleşmenin ve işbölümünün öneminden bahsederek, üretim sürecinin kısalması ve teknik hale gelmesinin olumlu sonuçlarından bahsetmiştir (Smith, 1997: 22-23). Alfred Marshall (1842-1924) da teknik bilginin

gelişmesi ile ilgili olarak, ekonomik gelişmenin ana tetikleyicisi olduğunu söylemiştir (Freeman ve Soete, 2003: 2-3). Bu bağlamda su gücü ile çalışan iplik makinesi 1767 yılında icat edilmesine rağmen, 6 (altı) yıl sonra yani 1773 yılında üretimde kullanılmaya başlanması bilgi teknolojisinin yavaş bir hızla da olsa geliştiğini göstermektedir (Türkcan, 2009: 48).

Merkantilist dönemin temel özellikleri arasında yer alan nüfus artışı desteklenmeli (Ekelund ve Hébert, 2014: 47) düşüncesi, sanayileşme ile sorgulanır hale gelmiştir. Nüfustaki her artış ücretleri doğrudan olumsuz anlamda etkilemekte ve nüfusun çoğunluğu eskisi gibi tarımda değil sanayi alanında istihdam edilmeye başlanmıştır (Clark, 2013: 211). Önceki feodal sistem içerisinde toprakla uğraşan, el tezgâhlarında çalışan nüfusun yerini, mekanik aletler, teknolojik buluşlar ve buhar gücü ile çalışan makineler gibi cansız güçler almaya başlamış, insanların daha çok fabrikalarda makinelerin çalışmasına yardımcı birer işçi konumunda çalıştırılması amaçlanmıştır (Berlanstein, 1992: 20-25). Bu şekilde dönemin fabrika sahipleri sermaye birikimi yaparak, yeni yerlere açılma ve daha çok kar elde etme güdüsüyle sanayileşmeye ve bu anlamda fabrikalaşmaya daha da hız vermişlerdir.

Sanayi Devrimi özellikle pamuklu dokuma sektöründe kendini göstermiştir. Bununla birlikte, modern fabrika on sekizinci yüzyılın üçüncü çeyreğinde İngiltere’de kurulmuştur (Wallerstein, 2011: 15). Bu anlamda, 1797 yılında pamuklu fabrika sayısı 900 iken, 1850’lerde bu sayı 1.407’ye ulaşmıştır (Chapman, 1972: 70).

Pamuklu dokumanın Avrupa ülkeleri açısından bazı kolaylıkları vardı. Özellikle hammaddenin neredeyse tümü dışarıdan geliyor ve Avrupa’nın yavaş tarım faaliyetlerinden ziyade kölelik ve sömürge zihniyetiyle diğer ülkelerden elde ediliyordu. Bununla birlikte, ele geçirilen geniş pazarlar ve değişmeyen fiyat enflasyonu, kar oranlarını oldukça yüksek boyutlara ulaştırıyordu (Hobsbawm, 2012: 45).

Pamuklu dokuma sektöründe gelişme sağlanmasının nedeni, hammaddelerin bölge coğrafyasına yakın yerlerde aktif olarak bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, Sanayi Devriminin ilk nüvesi tekstil sektöründe ortaya çıkmıştır. Uzmanlaşma ve teknikleşme ile birlikte sanayileşme hızı gittikçe artmış ve yatırım mallarının üretimine başlanmıştır. Bu sayede fabrika sahipleri sermaye birikimi yaparak, sermaye-yoğun üretimlere yönelmişlerdir.

Endüstrileşmenin başlamasıyla (1750) Avrupa ülkelerinin imalat sanayii üretimleri yükselmeye başlamıştır. 1750 yılında tüm Avrupa'nın toplam payı, dünyada % 23 dolaylarında iken; bu rakam 19. yüzyılın başlarında % 28'e, 19. yüzyılın ikinci yarısında % 53,2'ye, 19. yüzyılın son çeyreğinde ise % 61,3 oranına kadar yükselmiştir (Freeman ve Louçâ, 2001: 183). Bu bağlamda 3. Dünya ülkelerinin himayesinde olan imalat sanayii, Avrupa devletlerinin tekeline geçmiştir.

Üretim kapasitesinin ve sanayileşmenin artması ekonomik anlamda bir genişleme yaratsa da on sekizinci yüzyıl, özellikle İngiltere ve Fransa'da, büyük ekonomik buhranların ve krizlerin yaşanmasını engelleyememiştir. Londra ve Paris merkezli yaşanan finans temelli krizler, ekonomileri sekteye uğratmıştır. Birçok krizin tetikleyici unsuru, ülkeler arası siyasi rekabet ve çatışma olmuştur.

Tablo 1: Avrupa’da 18. Yüzyılda Yaşanan Finansal Krizler (1700-1789)

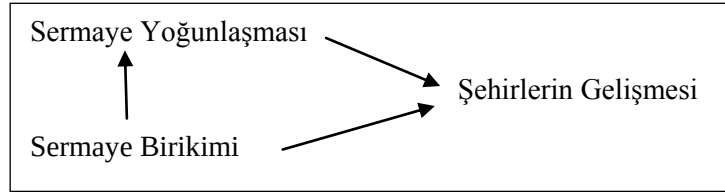
Kriz Yılları	Kaynak	Ana Etki Alanı	Gerekçe
1708-1710	Neal, 1990: 46-134 Lüthy, 1959: 226	Londra (1708-1710) Paris (sadece 1709)	İspanya Veraset Savaşı’nın yarattığı hükümet harcamalarının finansmanı Veba salgını, kıtlık ve kralı fonlayan bankaların batması
1715	Lüthy, 1959: 256-257	Paris	Fransız hükümetinin borçlarını askıya alması
1720	Kindleberger, 1989 Neal, 1990	Londra ve Paris	Güney denizi, Mississippi
1725	Marion, 1914: 124-129	Paris	Yasal sistemin tasfiyesi ve <i>livre tournois</i> devalüasyonu
1745	Neal, 1990: 169, aktaran Ashton, 1959	Londra	İskoçya’daki Jacobite isyanı ve Amsterdam üzerinde yoğun etki bırakan Avusturya Veraset Savaşı (1740-1748)
1761	Neal, 1990: 170, aktaran Ashton, 1959	Panik Londra ile sınırlı	Bilinmiyor
1763	Kindleberger, 1989; Luckett, 1992: 134	Amsterdam, Hamburg daha sonra Londra ve Paris	Yedi Yıl Savaşları ve De Neuville bozgunu
1772-1773	Neal, 1990: 170; Kindleberger, 1989	İskoçya daha sonra Londra ve Amsterdam	Bilinmiyor

1783	Bigo, 1927: 76-94; Bouchary, 1937: 43; Luckett, 1992	Paris	Caisse d'escompte (peşin ödeme indirimi) devam etmesi ve Amerika Bağımsızlık Savaşı'nın sona ermesi
1788	Luckett, 1992	Paris	Fransa'nın borçlarını kısmen ödeyememesi

Kaynak: Flandreau, Jobst ve Marco, 2006: 28.

Krizlerin bu şehirlerde yoğun olarak yaşanmasının nedeni, sermaye birikiminin daha çok söz konusu şehirlerde (Londra, Paris, Amsterdam, Hamburg) gerçekleşmesidir (Tilly, 2001: 44).

Şekil 1: Sermayenin Şehirlere Etkisi

Kaynak: Tilly, 2001: 44.

İngiltere’de 1770 yılından 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan dönemde tarım sektöründeki sermaye birikimi, toplam sermaye birikiminin yaklaşık % 29’undan % 11,5’ine gerilemiş, bunun aksine fabrika ve makine yatırımları % 8’lerden % 20’lere varan bir yükseliş göstermiştir (Crouzet, 1972: 24).

Tarım sektöründen ziyade fabrika özelinde sermayenin yoğun olarak birikmesinin temel nedenlerinden biri teknolojik ilerlemenin büyük boyutlarda kendini göstermiş olmasıdır. Bu bağlamda yeni bulunan icat ve buluşların ekonomilere ne ölçüde yansıtıldığı önem arz etmektedir. On sekizinci yüzyılda kayıt altına alınan sermaye mallarına yönelik patent sayılarında 1770-1800 yılları arasında % 100’e yakın bir artış gerçekleşmiştir (Freeman ve Louçâ, 2001: 157).

Sanayi devriminin ekonomik boyutları olduğu gibi toplumsal ve dűşünsel boyutları da mevcuttur. Geçimlik ekonomiden, piyasa için tüketime evrilen insanlar, o zamana kadar yabancı olduğu bir olgunun peşinden hunharca gitmişlerdir: kar (Küçükkalay, 1997: 63). Karın teşvik edici bir olgu olmasıyla toplumsal sınıflaşmalar belirgin bir şekilde görölmeye başlanmıştır. Zengin ile yoksul kesimin hayat standartları arasındaki mesafe, 1800’den sonra muazzam bir uçurum haline gelmiştir (Clark, 2013: 213).

Sonuç olarak piyasada sermaye-yoğun üretimlerin payının artması, teknikleşme, bilgi birikimi ve kapitalist düşüncenin varlığı ile mümkün olmuştur. Bununla beraber ortaya çıkan gelir eşitsizliği ve sınıf ayrımı gibi olumsuz bir takım sonuçlar ise, ilerleyen dönemlerde “*aydınlanma çağı*” olarak da bilinen, tarihin akışını değiştiren bir takım olayların vuku bulmasına sebep olmuştur.

1.1.3. Burjuvazinin Yükselişi: Fransız İhtilali

Deneylerin, gözlemlerin yoğun olarak kullanılmaya başlandığı; yeni buluşlar, yeni coğrafyaların keşfedildiği 18. yüzyıl, aklın ön plana çıktığı bir dönem olmakla birlikte, bu yeni döneme “*Aydınlanma Çağı*” adı verilmiştir. Bilgi felsefesinin, mantığın, doğa bilimlerinin ve fen bilimlerinin yoğun ve aktif olarak kullanılması hem ekonomik hem de sosyal yapılarda birçok değişikliğe gidilmesini sağlamıştır.

Aydınlanma Çağı’nın en büyük savunucuları, sadece bilimle uğraşan düşünürler olmamıştır. Ekonomik gücü elinde bulunduran ilerici sınıflar, tüccarlar ve ekonomik olarak aydınlanma yaşamış toprak lordları, bilimsel düşünen yöneticiler, bankerler, eğitilmiş orta sınıf, müteşebbisler ve imalatçılar gibi sınıflar, Aydınlanmayı desteklemişlerdir. Çünkü aydınlanmayı, ekonomik ve bilimsel akılcılığın bir sonucu olarak görmüşlerdir (Hobsbawm, 2012: 29). Rönesans ile başlayan aklın ön plana çıktığı dönem olarak bilinen Aydınlanma ile birlikte; Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali, Amerika Birleşik Devletleri’nin kurulması, çok uluslu devletlerin ve mutlak krallıkların yapılarının değişmesi gibi birçok önemli olay mümkün olmuştur.

Fransız İhtilali, modern çağın en önemli toplumsal hareketlerinden biri olarak değerlendirilebilir. İhtilalin gerçekleştiği 1789 yılı ile Yeni Çağ kapanıp, yepyeni bir çağ olan Yakın Çağ’ın başlamasına vesile olmuştur.

Fransız İhtilali öncesi Avrupa'nın toplumsal yapısı çok parçalı, üç sınıflı bir hal içerisindeydi: Soylular sınıfı, din adamları sınıfı ve üçüncü sınıf. Her üç sınıfın toplum içinde ayrı bir yeri ve kendilerine has düzenleri vardı. Söz konusu bu üç sosyal yapı, ayrı ayrı temsil edilmekte ve ayrı ayrı toplanıp, kararlar almaktaydı (Göze, 2009: 567). Bu durumu ünlü Osmanlı tarihçisi Ahmet Cevdet Paşa'nın yazmış olduğu Tarih-i Cevdet adlı eserinde de görmekteyiz: *“Teodalite [Feodalite] zamanında Avrupa halkı üç sınıfa ayrılırdı, birincisi asilzadeler, ikincisi papas takımı idi. Bu iki sınıf imtiyazlı ve birçok müsaadelere sahipti, üçüncü sınıf yani halk kimi esir, kimi ağır ve aşağılık işlerde kullanılırdı. Asilzadeler onları insan bile saymazdı”* (Cevdet, VI, 1972: 220).

Fransız toplumsal yapısı içinde dönem itibariyle önem arz eden sınıf, üçüncü sınıf olmuştur. Aslında üçüncü sınıf, oldukça karmaşık bir yapıdan oluşmakta ve kendi içlerinde de bir tabakalaşma görülmektedir. Bir yanda büyük tüccarlar, büyük bankerler ve büyük çiftçiler yer almıştır. Bu kesime *“yüksek burjuvazi”* denilmekle birlikte küçük tüccar, küçük banker, doktor, küçük çiftçi, avukat, noter gibi serbest meslekle uğraşanlara *“orta burjuvazi”* denilmiştir. Bunların yanında zanaatkârlardan ve küçük esnaftan oluşan *“küçük burjuvazi”* yer almıştır. Ayrıca üçüncü sınıfın içinde, burjuvazinin yanında *“halk”* denilen yoksul köylüler ve kentlerdeki işsizler, yoksullar ve topraksız insanlar bulunmaktadır. Üçüncü sınıfın toplam nüfusu yirmi dört milyon civarındadır (Göze, 2009: 567-568).

Fransa, on sekizinci yüzyıla gelinceye kadar son iki asır katı bir mutlak monarşi ile yönetilmiş, diğer Avrupa devletlerinin aksine, merkantilizmden sıkı devlet müdahalesi uygulamaları ile etkilenmiştir. İmtiyazlı sınıflar ile halk arasındaki gelir eşitsizliği, statü farkı gibi kıstaslar giderek artarak uçurum oluşturmuştur. Kral 14. Louis (1638-1715)'ten başlayan mali ve toplumsal sıkıntılar artarak devam etmiş ve nihayetinde Kral 16. Louis (1754-1793) zamanında patlama noktasına ulaşmıştır. Nitekim Kral 16. Louis'in hükümdarlığı sırasında ihtilal gerçekleşmiştir.

Kral 16. Louis, kendi zevkine düşkünlüğü ile bilinen bir yönetici olmakla birlikte, ülkede yaşayan elit sınıf da her türlü zevk ve sefa ile yaşamıştır (Zuhuri Danışman, XI, 1966: 9). Dönemin düşünürlerinden Jean Jacques Rousseau (1712-1778) lüks tüketimin toplumları felakete sürükleyeceğini, sanatın ve ilimin lüks uğraşlar olduğunu ve dolayısıyla bu uğraşların toplumlar için büyük bir zarar

vereceğini iddia etmiştir (Rousseau, 1989: 30). Bununla birlikte kralın iyi ve sağlıklı bir yönetim sergileyememesi, toplumdaki huzursuzluğu daha da derinleştirmiştir. 16. Louis'in iyi bir hükümdar olmadığını ve krizi iyi yönetemediğini Ahmet Cevdet Paşa şöyle açıklamaktadır:

“16ıncı Louis tutuk ve renk değiştiren kimse idi. Çoğu zaman vükelayı yarı yolda bıraktığı için bunca güzel tedbirler ve teşebbüsler hep neticesiz kalmıştı. Hâlbuki böyle şiddetli bora zamanında hükümdar olan zat yerinde dayanıp cesaret ile canını verircesine dümeni eline almazsa akıntı galip gelecek ve rüzgârın sürüklediğı devletin tehlikeye uğraması kuvvetle umulur. (...) Fransa kralı gayretli, cesur bir zat olup da hemen asilzadeler ile papazların imtiyazlarını, muafiyetlerini kaldırıp, güzel bir idare yolunu tutmuş olaydı, Fransa'nın durumunu düzene koyabilirdi. Lakin Louis, yapacağı işlerde gevşek davrandığı için reform yapamadı” (Cevdet, VI, 1972: 223-224).

Üç sınıflı bir yapısı bulunan Fransa toplumunda, dönem itibariyle yükseliş geçen başka bir grup ortaya çıkmaya başlamıştır. Burjuva denilen bu orta sınıf, kapitalizmin nimetlerinden yararlanarak gelişmiş ve kendilerini elit sınıftan ayırarak bir yapılanmaya gitmiştir. Eski feodal düzen içerisinde yeterli serbestliği bulamayan burjuvazi, dışı açık bir ekonomi ve ticaret istediklerini her fırsatta dile getirmiştir.

Burjuvazi, ulusal servetin büyük bölümünü kontrol eder duruma gelmiştir. Soylu sınıfın elinde tuttuğı toprak mülkiyetine karşılık, ülkedeki menkul mülkiyete hâkim olan burjuvazi, ekonominin aktif unsurlarını oluşturmuştur. Zenginlik, soylu sınıftan uzaklaşarak yüksek burjuvaziye doğru kaymaya başlamıştır. Hatta zamanla, zenginlik, yüksek burjuvaziden orta ve küçük burjuvaziye kadar inmiştir (Göze, 2009: 569).

Örneğin, Fransa hükümeti 1786 yılında korumacı gümrük politikalarından vazgeçip, *“Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler”* düsturu uyarınca serbest dolaşıma izin vermiş ve hatta İngiltere ile ticaret antlaşması imzalamışlardır. Alınan bu kararlarla birlikte, gümrük vergileri çok düşük oranlarda tutulmuş ve bu durumun doğal sonucu olarak da Fransa iç tüketiminin büyük bir bölümü İngiliz malları ile görülmeye başlanmıştır. Mali durumu düzeltme amaçlı yapılan bu uygulamalar, Fransa sanayisini daha da sekteye uğratmıştır (Gaxotte, 1969: 77). Ancak Fransız hükümetinin bu antlaşmadan beklentileri çok daha farklı olmuştur. Önceleri kaçak ticaret olan şeyi vergiye tabi tutarak mali durumu düzeltmek ve Fransız üreticilerin Pazar baskısını hissederek yeniliğe yönelmesi ve uzun vadede ilerleme kaydetmesi amaçlanmıştır (Wallerstein, 2011: 99).

İngiltere ile yapılan ticaret antlaşması, Fransa'nın içinde bulunduğu mali sıkıntıların vahametini daha da arttırmış ve hatta kral ve yöneticilerinin halkın karşısındaki saygınlığını yerle bir etmiştir. Bu bağlamda kral sarsılan itibarını düzeltebilmek için zulüm ve baskı yollarına başvurmuştur. Uygulanan yanlış politikaları Ahmet Cevdet Paşa, eserinde dile getirmektedir:

"Fransa Kralları mutlak hükümetlerini sarsıntıdan korumak için halka, her türlü politik düşünce serbestisi ile mezhep serbestliğinden mahrum ediyorlardı. Ahali, artık hükümetten şikâyetle başlamıştı. (...) İlim, maarif, sanayi, ticaret ilerleyip genişliyordu. Fransa'nın zenginliği üst tabakada kendini gösterdiği halde Devletin acınacak mali sıkıntılar içinde bunalması garip karşılanacak bir durumdu. İmtiyazlar ve muafiyetleri kaldırmaktan başka çare yoktu. Papazlar 'Biz devlete dua ediyoruz', asilzadeler de 'Biz devlet için savaş meydanlarında kan döküyoruz', diye imtiyaz ve muafiyetlerin kalmasını iddia ediyorlardı. Asilzadelere de 'Savaşta halkın döktüğü kan, su mudur?' diye sorarlardı" (Cevdet, VI, 1972: 221-223).

Fransız toplumsal yapısının en aşağı kesimini oluşturan halk, toplumun yükünü kaldıran kesim olmuştur. Bütün vergi yükünü sırtında taşıyan; ürün vergisi, nakdi vergi, ekin vergisi ve aşağılık nice işlerle uğraşan bu kesim, tam bir sefalet yaşamıştır (Göze, 2009: 569).

Fransız İhtilali'nin öncesinde yaşanan bu siyasi, ekonomik ve toplumsal hareketlilik, mevcut düzenin revize edilmesinde en önemli tetikleyiciler olmuştur. Özellikle Aydınlanma Çağı'nın birer nüvesi olan Fransız düşünürler ki en önemlileri; Montesquieu (1689-1755) ve J. J. Rousseau'dur, mevcut yönetimi eleştirerek bir ortak bir bilinç oluşturmuş ve mutlak monarşinin yerini özgürlükçü, eşitlikçi bir parlamenter sisteme bırakmasını savunmuşlardır.

Bununla beraber Avrupa'da vuku eden liberal ticaret politikaları burjuvazi sınıfının palazlanmasına neden olmuş ve güçlenen bu kesim yönetimde söz sahibi olmak istemiştir. Önceden sadece aristokrat kesimle yönetim kavgası verilirken, yeni düzen de yönetime burjuvazi sınıfı da dâhil olmuştur. Bütün bu şartlar neticesinde Fransız İhtilali kaçınılmaz bir hal almıştır (Akad ve Dinçkol, 2011: 158). Bu sürecin en önemli belgesi ise, 26 Ağustos 1789 tarihinde Kurucu Ulusal Meclis tarafından kabul edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'dir (Ağaoğulları, 1989: 197; Akad ve Dinçkol, 2011: 158; Akşin, 1994: 24; Göze, 2009: 573;).

1789 İhtilali ile aristokratik ve feodal yapıdan oluşan siyasal yapı; eşitlikçi, laik ve milliyetçi bir yapıya evrilmiştir. Bununla beraber ihtilalin ekonomik sonucu

ise, feodal düzenden kapitalist sisteme geçiş olmuştur (Duman, 2008: 108). Kapitalizm, kendi sistemi içinde ideal bir insan modeli kurgulamış ve ona ekonomik insan anlamına gelen “*homo economicus*” adını vermiştir. Söz konusu ekonomik insanın temel amacı, bireysel çıkarını maksimum düzeyde tutmaktır ve bu kalıba uyan insan modeli en somut haliyle burjuvazidir (Tabakoğlu, 2005a: 365; Tabakoğlu, 2014: 199).

1789 burjuvasının istedikleri, o yıl ilan edilen “*İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*”nde resmiyet kazanmıştır. Şöyle ki; bu bildirgenin ilk maddesi “insanlar eşit ve özgür doğar; yasalar karşısında eşit ve özgür yaşarlar” demektedir ancak devam maddelerinde “*ancak ortak yarar gerekçesi ile*” ibaresi geçmektedir. Bu söylem aslında toplumsal ayrımların varlığını işaret etmektedir. Bununla birlikte bildirmede, özel mülkiyetin vazgeçilmez bir doğal hak olduğu vurgulanmıştır. Özünde 1789’un klasik liberal burjuvazisi, demokrat olmamakla birlikte anayasaya, özel girişimlere ve vergi veren mülk sahiplerine saygı duyan kimselerden oluşmuştur (Hobsbawm, 2012: 69).

Fransız İhtilali, feodal düzene ve onu kontrol eden aristokrasiye karşı bir hareket olarak gerçekleşmiştir. Burjuvazinin niçin kapitalizmi seçtiği aslında dönemin Fransız toplumsal yapısının bir sonucudur. Aristokrat sınıfın inatçılığı, taviz vermemesi ve 1789-1793 yıllarında ateşlenen anti-feodal köylü isyanlarının varlığı, kapitalizme geçişi hızlandırmıştır (Wallerstein, 2011: 46-47).

1.1.4. Yeni Dünyaya Bakış: Ekonomi ve Ticaret

Bağlantıları güçlenen Avrupa devletleri; dini, etnik, fetih, iç karışıklık gibi nedenlerle büyük savaşlar geçirmiştir. Söz konusu savaşların toplumsal olduğu kadar ekonomik yıkımları da oldukça kuvvetli olmuştur. Genel olarak Avrupa’da yaşanan savaşlarda (1618-1918) yaklaşık 17 milyondan fazla insan ölmüştür. Bu durum Avrupa’nın toplumsal yapısını radikal bir şekilde değiştirmiştir.

Tablo 2: Avrupa'daki Savaşlar, Kayıp Sayıları ve Antlaşmalar, (1618-1918)

Savaş	Büyük Devletlerin Savaş Ölüleri	Önemli Antlaşmalar
Otuz Yıl Savaşları (1618-48)	2.071.000	Westphalia Antlaşması
Fransa-İspanya (1648-59)	108.000	Pirene Antlaşması
Osmanlı (1657-64)	109.000	Vasvar Antlaşması
Fransa-Hollanda (1672-8)	342.000	Nimwegen Antlaşması
Osmanlı (1682-99)	384.000	Karlofça Antlaşması
Ausburg Ligi (1688-97)	680.000	Ryswick Antlaşması
İspanya Veraset (1701-13)	1.251.000	Utrecht Antlaşması
Avusturya Veraset (1739-48)	359.000	Aix-la-Chapelle Antlaşması
Yedi Yıl Savaşları (1755-63)	992.000	Paris, Hubertusburg Antlaşmaları
Osmanlı (1787-92)	192.000	Yaş Antlaşması
Fransız Devrimi (1792-1802)	663.000	Amiens Antlaşması
Napolyon Savaşları (1803-15)	1.869.000	Viyana Kongresi
Kırım (1853-6)	217.000	Paris Kongresi
Fransa-Prusya (1877-8)	180.000	Frankurt Antlaşması
Rusya-Türk (1877-78)	120.000	Ayestefanos Antlaşması, Berlin Kongresi
I. Dünya Savaşı (1914-18)	7.734.000	Brest-Litovsk, Versailles, St. Germain, Neuilly, Trianon Antlaşmaları

Kaynak: Tilly, 2001: 280.

Avrupa, 1792-1815 yılları arasında kesintisiz bir savaşlar dönemine girmiştir. Hatta bu savaşlar, Avrupa coğrafyası ile sınır kalmayarak, Hindistan ve Doğu Akdeniz bölgelerini etkilemiş ve dünya haritasının değişmesine yol açmıştır (Hobsbawm, 2012: 89). Kapitalist dünya ekonomisi içerisinde gerçekleşen rekabet savaşlarında, ülkeler çok ağır darbeler almıştır. Özellikle nüfusun savaşlarda erimesi, işgücü piyasalarını olumsuz etkilemiş ve hatta bazı savaşların sonucu finansal krizler olmuştur.

Dönemin dünya ekonomisine farklı bakış açıları getirilmiştir. Bu konuda Wallerstein ve Braudel'in (1902-1985) mutabık kalarak belirlediği beş ana özellik dikkat çekmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir (Lai, 2000: 76):

1. Sanayileşmiş ve gelişmekte olan bölgelerde, eskiden de şimdi de, birden çok dünya ekonomisi bulunur.
2. Bir dünya ekonomisini çekirdek bir merkezi, gelişmiş bir orta bölgesi ve geniş yelpazeye sahip bir çevresel bölgesi bulunur. Bu üç bölge arasında sürekli etkileşim vardır ve çevre bölgelerden el edilen artı değer merkeze, çekirdek bölgelere aktarılır.
3. Dünya ekonomilerinin merkezleri, koşullara göre değişebilir, ekonomik çekim alanları farklılık gösterebilir.
4. Dünya ekonomisinde devlet aygıtı önemli bir konumda yer alsa da, ekonomik sınırları politik ve kültürel farklılıklar belirler.
5. Mevcut bir dünya ekonomisinin sınırları, zaman içerisinde çok yavaş değişim gösterir.

Merkez-çevre ticaretinin gelişmesiyle merkez ülkelerden çevre ülkelere büyük miktarlarda borçlar verilmiştir. Bununla birlikte dünya pazarlar ile bütünleşme sonucu geçimlik üretimlerden, ihracata yönelik metaların üretimine geçilmiştir. Bunun sonucu olarak merkez ve çevre ülkelerdeki ticarete konu olan malların fiyatlarında meydana gelen görece dalgalanmalar, çevreleşme sürecini doğrudan belirleyici olmuştur. Örneğin, görece fiyatların çevre ülkeler lehine birincil mallarda gerçekleşmesi durumunda, söz konusu bölgelerde tarımsal üretim hızlanmış ve uzmanlaşma görülmüştür. Bununla birlikte merkez ülkelerde sanayi mallarının görece ucuzlaması nedeniyle çevre ülkelerdeki tarım dışındaki üretim faaliyetleri durma noktasına gelmiştir (Pamuk, 2005: 3-4). Merkezden çevreye geçerken en önemli etkileşim aracı demiryolları olmuştur. Demiryolları ile merkezden uzak bölgelerdeki pazarlara erişim kolaylaşmıştır.

Avrupa'da kapitalizm ile birlikte, yeni pazar arayışları derinleşmiş ve sömürge devletleri oluşmaya başlamıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda kapitalistleşen Avrupa'nın karşısında, kapitalist olmayan üretim tarzına sahip diğer ülkeler yer almış ve bu ülkeler karşılıklı ekonomik ve siyasi açıdan bir takım ilişkiler içerisinde olmuşlardır (Pamuk, 2005: 1). Sistem dışındaki ülkelerin kapitalist dünya

ekonomisiyle bütünleşmelerini mümkün kılan en temel mekanizma uluslararası ticaret olmuştur (Ceylan, 2003: 83). Netice itibarıyla 17. ve 18. yüzyıllardaki ticari genişleme sonucunda kapitalist sistemin oyuncuları değişiklik göstermiştir. Ulus devletler ve onlarla ilintili sözleşmeli şirketler yeni başrol oyuncuları olmuştur (Arrighi, 2000: 340).

Osmanlı İmparatorluğu ise; 1750 öncesinde merkez, yarı-çevre ve çevre olarak üçlü bir hiyerarşik yapıya sahip olan kapitalist dünya ekonomisi dışında, yani dışsal bölgede yer alırken, bu tarihten sonra önce dışsal alandan sistem içine çekilerek dünya-sistemine eklemlenmiş, sonra da çevre ülke konumuna getirilmiştir (Wallerstein, 1989: 129-137). Ancak bazı tarihçiler, özellikle Reşat Kasaba, Suraiya Faroqhi (1979) ve Huricihan İslamoğlu (1983); Osmanlının Avrupa ile bütünleşmesini 16. yüzyıla kadar geri çekmektedir (Reyhan, 2008: 69-77).

Ancak görüldüğü üzere, 18. yüzyıl Avrupa açısından bir aydınlanmayı ifade ederken Osmanlı Devleti için özellikle on sekizinci yüzyılın son çeyreği, ciddi sorunların başladığı bir dönemdir (Akçura, 1985: 5; Sayar A, 1986: 35). Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da 18. yüzyılda gelişen kapitalist ekonomik sisteme ne ölçüde eklemlendiği ve tam olarak bu sistemde nerede yer aldığı daha sonra anlatılacaktır.

Sonuç olarak 18. yüzyıl Avrupası, nüfus artış oranının arttığı, göçlerin ve şehirleşmenin ciddi boyutlara ulaştığı, sanayileşme ve fabrikalaşmayla ticareti ön plana koyan bir haleti ruhiyeye sahiptir. Bununla birlikte, ticaretin vahşileşmesi sonucu sömürü ve yeni pazar arayışları hızlanmış ve sermaye birikimi çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Ancak, dünya ekonomisinin bütünleşmesi 19. yüzyılın ikinci yarısı kısmen mümkün olmuştur.

1.2. 19. YÜZYIL ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU

Osmanlı Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar geçen 600 yıllık tarihi boyunca, yaklaşık 400 yıl tüm cihana hükmetmeyi başarmıştır. Diğer bir ifadeyle, kuruluşundan 17. yüzyıl sonlarına kadar olan süre, genişleme dönemini ifade etmektedir. 1354 yılında Gelibolu'nun fethiyle, Avrupa kıtasına geçen Osmanlı Devleti, Hristiyan Avrupa'ya kendi dinlerinden ve coğrafyalarından olmayan bu soyun hükümdarlığını kabul ettirmişlerdir (Genç, 2000: 38-39).

Ortadoğu’da kurulan dört imparatorluk¹ içinde yalnızca Osmanlı İmparatorluğu bölgenin tümünü bir süre için de olsa birleştirmeyi başarmış tek devlettir (Toynbee, 2015: 37). Bu yapıyı inşa edenler, onun için “*Devlet-i aliyye-i ebed-müddet*” adını uygun görmüşlerdir (Genç, 2000: 33).

Osmanlı Devleti’nin bir cihan imparatorluğu olmasını sağlayan dinamik kurumların tohumu 16. yüzyılda atılmıştır. Söz konusu yüzyıl, devletin genişleme dönemini ifade ettiği gibi, aynı zamanda sonun başlangıcı olarak da görülebilir. İnalçık, bu durumu; söz konusu yüzyılda doğal sınırlara ulaşılmasına, güçlü düşmanlarla rekabet edilmesine ve fetih politikalarının etkisizliğine bağlamıştır (İnalçık, 2014a: 41-45). Nitekim 16. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti, bir durağanlaşma göstermiş ve Karlofça Antlaşması (1699) ile de gerileme dönemine girmiştir (Nişancı, 2002: 52-54; Pamuk, 2013: 1-2; Uzunçarşılı, 2011a: 1-3).

17. yüzyıl sonunda Osmanlı Devleti, imzalamış olduğu Karlofça Antlaşması (1699) ile Rusya, Avusturya, Lehistan ve Venedik devletlerine toprak vermek zorunda kalmıştır. Bu büyük imparatorluk kuruluşundan beri ilk kez bu kadar büyük bir toprak kaybı ile karşılaşmıştır. Mağlubiyet ile birlikte alelacele ıslahat çalışmalarına girişilmiş ancak köklü çözüm ve sonuçlar elde edilememiştir (Zuhuri Danışman, XI, 1966: 5).

Osmanlı Devleti 1683’deki Viyana Kuşatmasındaki başarısızlığı sonrası, imparatorluğun her tarafında çeşitli baskı unsurları ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 18. yüzyılda Avusturya ve Rusya ile girişilen savaşlar sonucunda küçük de olsa toprak kayıpları yaşanmıştır. Osmanlının fiziki olarak küçülmesi, genişleme döneminde temelleri atılan kurumların üzerindeki kontrol yetisinin kaybolmasına neden olmuştur. Devlet, özellikle üretim, şiddet, tüketim, dolaşım ve yönetim araçlarını kontrol etme noktasında ciddi sıkıntılar yaşamaya başlamıştır (Wallerstein, 2011: 188).

Osmanlı Devleti’nin duraklama dönemine girmesiyle merkezi devletin mali sorunları derinleşmeye başlamış ve bu mali düzensizlik 17. yy boyunca devam etmiştir (Pamuk, 2012a: 149). Genel olarak bakıldığında, I. Ahmet (1603-1617), sonrasında gelen I. Mustafa (1617-1622) ve II. Osman (1618-1622) dönemlerinde,

¹ Bu devletler; Pers İmparatorluğu (MÖ 538-334), Roma İmparatorluğu (MÖ 62-MS 602), Emevi İmparatorluğu (650-850) ve Osmanlı İmparatorluğu (1299-1922)’dur (Toynbee, 2015: 36).

Osmanlı Devleti mağlubiyet ve pek çok felaketle karşılaşmıştır (Morawitz, 1978: 8; Karamursal, 1989: 9).

Mali ve siyasal bunalımın etkisiyle merkezi idare güç kaybetmeye, bununla birlikte yeniçeriler ise güçlenmeye başlamıştır (Pamuk, 2012a: 155). Hatta II. Osman (1618-1622) ve I. Mustafa'nın (1622-1623) tahttan indirilmelerinde aktif rol oynayacak kadar güçlü bir konuma gelmişlerdir (Shaw ve Shaw, 1977: 193-194).

18. yüzyılda Osmanlı hükümdarlarından olan III. Mustafa (1717-1774) döneminde imparatorluk büyük çıkmazlar ile karşılaşmıştır. Bunun kısmen nedeni Batı'nın genç, Doğu'nun ise yorulmuş olmasıdır. Dönemin dört büyük adamı; Rusya'dan Deli Petro (1672-1725) ve II. Katerina (1729-1796), Avusturya'da Marie-Therese (1717-1780) ve Prusya'da Büyük Friedrich (1712-1786) aynı çağlarda yaşamış ve birbirleri ile iktidar mücadelesi vermişlerdir. Daha sonraları bu devletler aynı ülkü uğruna Lehistan ve Osmanlı Devleti'nin parçalanması adına anlaşmaya varmıştır (Lamartine, 1970: 1605-1606).

Özellikle Rusya ile girişilen ve kaybedilen savaşlar, Osmanlı Devleti'nin geleceğini daha da belirsizleştirmiştir. Bu bağlamda 1768-1774 yılları arasında devam eden ve 17 Temmuz 1774 tarihinde Küçük Kaynarca Antlaşması ile sona eren Osmanlı-Rus savaşı, devlet tarihinde bir kırılma yaşanmasına neden olmuştur (Zuhuri Danışman, XI, 1966: 65; Sander, 2008: 151). Yüzyılın en ağır antlaşması olarak dikkat çeken Küçük Kaynarca Antlaşması'nda aslında Osmanlı çok fazla bir toprak kaybı yaşamamıştır. Ancak, maddi yıkımdan çok manevi bakımdan çok ağır darbe almıştır. Karadeniz'in egemenliği kaybedilmiş, Eflak-Boğdan, Kırım'ın geleceği belirsizleşmiş ve özünde Avrupa'nın üstünlüğü kabul edilmiştir (Zuhuri Danışman, XI, 1966: 65-67).

İmzalanan antlaşmalar ve savaş mağlubiyetleri, Osmanlı Devleti'nin eskisi kadar güçlü olmadığını ispatlar nitelikte olmuştur. Bu minvalde Rusya ve Avusturya, 1782'de Osmanlı topraklarını paylaşma ittifakı içinde yer almışlardır. Özellikle 1772-1795 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin mevcut toprak bütünlüğü çok ciddi tehlikeler atlatmıştır (Beydilli, 1994: 66). 1760-1820 yılları arasında yoğun bir şekilde Rusya ile savaşılmış ve ağır kayıplar verilmiştir (Pamuk, 2005: 13). Özellikle Mora İsyanı (1770), Çeşme Baskını (1770), Kartal Faciası (1770), Kırım Hanlığı

meselesi, iç isyanlar ve yeniçeri ayaklanmaları Osmanlı Devleti'ni epey zayıflatmıştır (Zuhuri Danişman, XI, 1966: 31-84).

Sonuç olarak, 18. yüzyılın ikinci yarısında tahta çıkan III. Mustafa (1717-1774), I. Abdülhamid (1725-1789) ve III. Selim (1761-1808) dönemlerinde büyük savaşlar ve mağlubiyetlerle birlikte, bir takım ıslahat çabaları da dikkat çekmektedir.

1.2.1. Osmanlı İdari Yapısı

Osmanlı Devleti'nin idari, siyasi ve ekonomik kurumlarının oluşumunda geçmiş Türk-İslam devletlerinin izlerini görmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin özellikle Emeviler, Abbasiler, Büyük Selçuklular, İlhanlılar, Anadolu Selçukluları ve Anadolu beyliklerinin tarihsel mirasçısı olduğu ve bu medeniyetlerle kültürel aktarımların çokça gerçekleştiği bilinmektedir. İktâ-timar, fütüvvet-ahilik-esnaf, mukataa, ihtisap-hisbe gibi kurumların Osmanlı Devleti'ne söz konusu Türk-İslam devletlerinden geçtiği bilinmektedir (Tabakoğlu, 2014: 187).

Osmanlı Devleti'nde devlet işleri padişahın direkt kontrol alanında yer almıştır. Çünkü devleti kuran ve onun sahibi olan padişaktır. Devlet, Tanrı tarafından padişaha bağışlanmıştır görüşü hâkimdir. Bu özel devlet tipini Marx Weber (1864-1920), “sultanizm” olarak adlandırmaktadır. Buna göre, Osmanlı hükümdarı, kanunlar üzerinde bir erk sahibi müstebit otokrasi olarak görülmektedir. Ancak İnalçık, hükümdarların yetkilerinin sınırlı olduğunu iddia etmiştir. Ona göre, İslami Şeriat, kanunnameler ve geleneksel adalet prensibi hükümdarın iktidarını sınırlandırmaktadır (İnalçık, 2014a: 44-45). Şer'i hukukun dışında kabul görmüş saray erkân ve adabı da padişahların uymak zorunda olduğu sınırlamalar arasında yer almaktadır (Karatepe, 1989: 102).

Osmanlı yasaları büyük çoğunlukla dini bir temele dayanmıştır. Ancak, uygulamada halkın günlük yaşamına göre şekillenen kanunname ve örfe göre davranılmış ve resmi olarak şeriata uygun kararlar verilmiştir (Karpas, 2005: 33).

Naima, siyasetin ve hükümdarın konumunu şöyle açıklamıştır:

“Her devletin devam ve yaşamasına şart olan siyasettir. Bu manada siyaset, hükümlerden ibarettir. Ahkâm (hükümler) de ya (akli) dir, yani hükümdarın siyasetidir, ya (şer'i) dir, yani Kur'anı Kerimde ve Peygamberin sünnetlerinde bildirilen ilahi hükümlerdir. Şer'i siyaset, ilahi hükümlerdir. İslam

hükümdarları şer'i hükümlere göre icrayı hükümet ederler. (...) Şeriat ahkâmına ve adalete itibar etmeyip, kendi keyfine göre hareket ve zulüm yapanlar, Allah'ın mücâzâtına [ceza] düçar olurlar” (Naima, I, 1967: 21).

Osmanlı sistemi adalet idealini temel nokta olarak ele almıştır. Devletin iktidarını devam ettirmesi için yapılacak olan politikaların adaletli bir şekilde planlanması esastır. Devletin devamlılığı toplum içindeki adalet duygusunun gücüyle doğru orantılı olmuştur. Aydınlanma çağında Avrupa, tabiatı örnek alarak ilerleme gösterirken, İslam devletlerinde ön plana daima adalet ilkesi çıkmıştır. Devlet yönetiminin temel unsurları, özünde adalet dairesi adı verilen sekiz ilke ile oluşturulmuştur (Tabakoğlu, 2014: 191). Bunlar (Divitçioğlu, 2015: 104; Haldun, 1968: 94-95; Kınalızâde Ali, 2015: 532; Naima, I, 1967: 48-49; Tabakoğlu, 2014: 191);

- i. Asker olmadan devlet olmaz.
- ii. Mal olmadan asker olmaz.
- iii. Malı üreten reayadır.
- iv. Reayanın devlete bağlılığını adalet sağlar.
- v. Dünyada düzeni sağlayan da adalettir.
- vi. Dünya bağının duvarı devlettir.
- vii. Devlete nizâm veren şeriattır.
- viii. Şeriatın koruyucusu da devlettir.

Adalet kavramı, İslam dininde çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle İslam devletlerinin temel yapı taşı ve düsturu adalet temsiliyeti olmuştur. Toplumun huzurlu ve adaletli bir yapı içinde yer alması devlet yöneticilerinin ilk amaçları arasında gösterilebilir.

Haldun'un ilk olarak sistematik hale getirdiği adalet dairesine Kâtip Çelebi de kendi risalesinde şöyle değinmektedir: “*İnsansız mülk, ordusuz halk, parasız ordu olmaz, halk olmadan para toplanmaz, adalet olmazsa halk olmaz*” (Kâtip Çelebi, 1928: 22).

Hatta IV. Murad devrinde sunduğu Risaleler ile tanınan Koçi Bey de, yaşadığı dönemin analizi adalet dairesi ile yapmaktadır: “*velhasıl saltanat-ı âliyyenin şevket ve kudreti asker ile askerlerin ayakta durması hazine ile hazinenin toplanması*

reaya ile reayanın ayakta durması adalet ve doğruluktur. Şimdi âlem harap, reaya perişan, hazine eksiklik içinde ve kılıç erbabı da bu haldedir” (Koçi Bey, 1972).

Osmanlı Devleti’nde hukuk sistemi çift başlı bir işleyiş içinde olmuştur. Bunlar, şeriata uygun kanunların yer aldığı şer’i hukuk ve örfi hukuk şeklinde yer almıştır. Böyle bir hukuk sistemine sahip olan Osmanlı Devleti, monark ve merkeziyetçi bir yönetim tarzına sahip olmuştur (Armağan, 2011: 144).

1.2.1.1. Merkezi Teşkilat Yapısı

Osmanlı padişahlarının devlet işlerini danıştığı ve devletin kuruluşundan yükseliş dönemine kadar merkezi bürokrasinin en yetkili kurumu Divan-ı Hümayun olmuştur. Eski bir İslam devlet geleneği olan divanda, padişah önemli devlet meselelerini danışır ve genel olarak divanda alınan kararların dışına çıkmadan gereğini yapardı. Divan, padişah haricinde, sadrazam, vezirler, kazaskerler, defterdarlar ve nişancıdan oluşmaktaydı. Fatih Sultan Mehmet sonrası divan toplantılarına veziriazam başkanlık etmeye başlamıştır Divanda her türlü idari, siyasi, askeri, şer’i ve mali işler, davalar, şikâyetler görüşülür ve önem sırasına göre kararlar alınırdı. (Halaçoğlu, 2002: 153; İpşirli, 1994: 158-173; Ortaylı, 1979: 146).

Divanda sadece önemli devlet işleri tartışılmaz, toplumsal olaylar hakkında da kararlar alınırdı. Örneğin, Divan-ı Hümayun ’da “*Hamallar, yük taşıttıkları hayvana, yükü yerine teslim ettikten sonra binerek geri dönmektedirler. Bu, hayvana eziyettir. Hayvan dönüşü boş olarak yapmalı ve dinlendirilmelidir.*” şeklinde hükümler de yer almıştır (Genç, 2000: 69). Divan-ı Hümayun, kuruluş ve yükselme dönemlerinde en önemli kurum konumundayken; 17. yüzyıl sonlarından itibaren önemini ve gücünü kaybetmeye başlamış, yerini daha çok, Paşa Kapısı ve Bâbiâli’ye bırakmıştır (Emecen, 1999: 158; İpşirli, 1994: 158-173).

Saray, merkezi teşkilatlanmanın şekillendiği ana merkez konumunda olmuştur. İlber Ortaylı, saray örgütlenmesinin daha iyi anlaşılabilmesi için Topkapı Sarayı’nda bulunan mevcut sistemi anlatmıştır. Ona göre, saray üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; harem, Enderun ve birun bölümleridir (Ortaylı, 1979: 140). Özünde bu üç bölüm de eğitim birimleri olarak dikkat çekmektedir.

1.2.1.2. Taşra Teşkilat Yapısı

Osmanlı idari sisteminde merkezi teşkilat kapsamı dışında kalan bölgeler için taşra teşkilatı oluşturulmuştur. Birimler halinde teşkilatlanmış bu sistemde en büyük ve önemli idari birim eyalet olmakla birlikte, sancaklar, kazalar, nahiyeler ve köyler de yer almıştır.

Eyalet birimi en üst taşra idari birimi olarak bilinmektedir (Göyünç, 1999: 77). Başında beylerbeyi bulunan eyalet birimi; timarlı (salyanesiz), timarsız (salyaneli) ve yarı-özerk (mümtaz) eyaletler olarak üçe ayrılmıştır. Salyane, kelime manası olarak yıllık anlamına gelmektedir. Bu tip eyaletlerde timar sistemi uygulanmamıştır. 16. yüzyıl başlarında sadece dört eyalet (Anadolu, Rumeli, Eyalet-i Rum ve Karaman) var iken; aynı yüzyılın sonlarına doğru yeni fetihler vasıtasıyla genişleyen coğrafyada eyalet sayısı kırklara ulaşmıştır. İmtiyazlı (mümtaz, yarı-özerk) eyaletler ise, Erdel, Eflak, Boğdan, Kırım ve Mekke gibi özel statülü bölgeler için kullanılmıştır. Timar sisteminin uygulandığı eyaletlerde tahrir defterleri tutulmuş ve ona göre gelirler kategorize edilmiştir (Ünal, 1999: 113).

Osmanlı tahrir defterleri kapsam, içerik ve yöntem bakımından döneminin en gelişmiş istatistik verilerini içeren bir belge niteliği taşımaktadır. Patrimonyal hükümdarlıkta, ülke ve tebaa babadan kalmış bir mülk olarak algılanır. Hükümdar kendisi dışında hiçbir otoriteyi tanımamaktadır. Bu bağlamda Osmanlı padişahları fethettikleri topraklarda yerli feodal güçlere ve kurumlara son vermiş, ya da söz konusu feodal yapıları kendi timar sistemi içinde kontrol altına almıştır. Özellikle Bizans ve Osmanlı'da bütün halkı ilgilendiren toprağın sıkı ve disiplinli bir şekilde devlet gözetimi altında tutulması ve tarımsal üretimin aksamaması için “*çift-hane*” adı verilen özgün bir üretim tarzı oluşturulmuştur. Söz konusu bu sistemde tarım arazileri, “*raiyyet çiftliği*” denilen küçük ailelere verilmiş ve bu topraklar köylünün tasarrufuna bırakılmıştır. Söz konusu toprakların ve dolayısıyla ailelerin sürekli kontrol altında tutulması, toprak ve köylü sayımının yapılması daha önce bahsi geçen “*tahrir sistemi*” ile mümkün kılınmıştır (Barkan, 1980: 773-783; İnalçık, 2015a: 217-219).

1.2.1.3. Timar Sistemi

Osmanlı Devleti'nde timar, devlet mülkiyeti altındaki toprakların, devlet memuru sipahiler tarafından gözetildiği ve bu toprakların kullanım hakkına sahip köylüler tarafından işletildiği bir toprak sistemi olarak bilinmektedir. Türkçe anlam olarak “*dirlik*” ile aynı anlamda olan timar, “*bakım, ilgi*” anlamlarına gelmektedir (İnalcık, 2012: 168). Diğer bir deyişle, “*geçimlerini sağlamak veya hizmetlerine ait masrafların karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara muayyen bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsil yetkisiyle birlikte tahsis edilmiş olan vergi kaynaklarına*” timar sistemi adı verilmiştir (Barkan, 1980: 874; Tabakoğlu, 2005a: 71).

Görüldüğü üzere, timar sisteminde devlet, reaya ve sipahi olmak üzere üç ana taraf bulunmaktadır. Bu üç unsurun karşılıklı ilişkileri, toplumun sosyoekonomik durumunu doğrudan etkiler nitelikte olmuştur (İpşirli, 1994: 241). Genellikle timar sahipleriyle köylüler arasındaki ilişki pamuk ipliğine bağlı olmuştur. Çünkü her iki kesim de kendi şahsi çıkarlarını ön plana koymuş ve bu amaçla hareket etmiştir. Ancak, sipahiler karşısında reayanın hakları kanunnameler aracılığıyla kapsamlı bir şekilde belirlenmiştir (İnalcık, 2012: 170). Timar sistemi, ülke coğrafyasında tarımsal üretimin hâkim olmasının sebeplerinden biri olarak görülebilir (Tabakoğlu, 2005a: 71).

Timar verilen şahıs, devlete bir şey ödemez. Ancak muayyen bir hizmetle bunu karşılar, genellikle bu hizmet askeri içerikli olmuştur. Aslında timar, hükümdar tarafından verilen “*timar tevcih vesikası*” adıyla bilinen devlete ait belirli bir geliri toplama hakkını içeren havale niteliği taşımaktadır. Şöyle ki, vergi gelirleri merkezi yönetim tarafından belirlenir ve hak sahiplerine bu vergiden belirli bir kısmının tahsili ve toplanması havale edilmiştir (İnalcık, 1959a: 42).

Dirlik sahibi olan savaşçı, barış zamanlarında timar biriminin başında durmakta ve çiftçinin devlete borçlu olduğu vergiyi almakla yükümlüdür. Özünde feodal beylere çok benzemesine karşılık, bu tip bir yapılanma mümkün olmamıştır. Feodal sistemde feodal bey ile hükümdar arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Ancak, timarlı sipahiler için aynı ilişki söz konusu değildir. Bu sistemde sipahi, mülkün sahibi olan padişahın küçücük bir ortağı konumunda yer almaktadır. “*Sürüye*

ne kadar iyi bakarsan o kadar iyi ürün alırsın” düsturuna göre, mülkten gelir elde etme anlayışına uygun bir sistem söz konusudur (Berkes, 1972: 65-66). Ayrıca, toprak aristokrasisinin oluşmaması adına bir takım önlemler de alınmıştır. Örneğin, zam vasfındaki toprak eklemeleri başka bölgelerden yapılmış ve büyük topraklara izin verilmemiştir (Tabakoğlu, 2005a: 71).

Tarımsal artığın devlet hazinesine aktarılması olarak da açıklanan timar sistemiyle küçük aile işletmelerine dayalı bir toprak düzeni oluşmuştur. Burada önem verilmesi gereken husus, küçük yapıların varlığıdır. Zira timarlar küçük tutularak, merkezi devlete karşı oluşabilecek tehlikelerin de önüne geçilmek istenilmiştir (Pamuk, 1990: 41). 16. yüzyılda timar kesiminin devlet bütçesi içindeki payı % 37 iken; bu oran zamanla azalma göstermiştir (Tabakoğlu, 2005a: 72).

Timar sistemi, Osmanlı Devleti’nde ekonomik olduğu kadar askeri anlamda da önemli bir yer tutmaktadır. 16. yüzyılın son çeyreğine kadar Osmanlı askeri gücünün merkezi atlı sipahiler olmuştur. 1527-1528 yılı devlet bütçesine göre, Osmanlı’da kırk bine yakın timar yer almıştır. Savaş zamanlarında bu timarlardaki sipahiler ve cebelü askerleri 70-80 bin kişilik ordu anlamına gelmektedir. İmparatorluğun sonlarına doğru timar sayısı, yapılan fetihlerin de etkisiyle yüzbinlere kadar çıkmıştır (Pamuk, 1990: 40).

Tablo 3: 17. Yüzyıl Seferlerinde Timarlı Sipahiler

Eyalet	1025 (1616) yılı	1030 (1621) yılı	1065 (1655) yılı
Anadolu	3864 kişi	3447 kişi	1897 kişi
Karaman	814 kişi	974 kişi	639 kişi
Sivas	1250 kişi	1558 kişi	471 kişi
Rumeli	4633 kişi	4157 kişi	2696 kişi
Diğer	4306 kişi	4922 kişi	349 kişi
TOPLAM	14.864 kişi	15.058 kişi	6052 kişi

Kaynak: İnalçık, 2012: 172.

16. yüzyıldaki timarlı sipahi sayısı gittikçe azalmaya başlamıştır. Özellikle 17. yüzyıl başlarında ve daha sonraki yıllarda timar sistemi eskisi kadar faal olmadığından, sipahi sayısı düşüş göstermiştir. Örneğin, 1616 yılında en çok sipahinin çıktığı Rumeli eyaletinde, 1655 yılında yarıdan yarıya bir gerileme

görülmüştür. Toplam sipahi sayıları dikkate alındığında kırk bin civarında olan sipahi sayısı, 17. yüzyılın ikinci yarısı altı binlere kadar düşmüştür.

Osmanlı Devleti, aile emeğine dayalı köylü çiftliği sistemini, tarımsal üretimin ve kırsal toplumun temeline yerleştirmiştir. Bu sistem Tanzimat dönemine kadar aynı önemle korunmuş ve işlemeye devam etmiştir. Klasik dönemde başlayan tahrir sistemi ile köylü aileler ve topraklar sayım ve yazımı işi, kontrol mekanizmasını oldukça kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda Osmanlı'da bütün halkı ilgilendiren toprağın sıkı bir şekilde devlet gözetimi altında tutulması ve tarımsal üretimin aksamaması için “*çift-hane*” adı verilen özgün bir üretim tarzı oluşturulmuştur. Söz konusu bu sistemde tarım arazileri, “*raiyyet çiftliği*” denilen küçük ailelere verilmiş ve bu topraklar köylünün tasarrufuna bırakılmıştır. Bu yapıların denetimi ve kontrolü bahsedilen tahrir sistemi ile mümkün olmuştur (İnalcık, 2009: 189-190; İnalcık, 2015a: 217-219).

Osmanlı Devlet’inde büyük çiftliklerin ortaya çıkmasına büyük ölçüde oluşturulan çift-hane sistemi mani olmuştur. Devlet, uyguladığı sistem ile reayanın emeğini ve işlediği toprağını özel mülkiyete dönüştürmesini ve köylünün serf konumuna düşmesini engellemiştir (İnalcık, 1998: 18). 1830’lardan itibaren uygulanan merkezîyetçi politikalar, özellikle Anadolu coğrafyasında büyük çiftliklerin oluşmasını engellemiş, var olanlar da müsadere yoluyla kontrol altına alınmıştır (Quataert; 2006: 971-974). Büyük çiftliklerin kurulmasını engelleyen nedenlerden biri de bahsedilen müsadere uygulaması olmuştur. Osmanlı Devleti’nde işlenebilir toprağın bol olması ve bununla birlikte işgücünün ise görece az olması, yani toprağın işgücüne oranının yüksek olması nedeniyle de büyük çiftlikler ortaya çıkamamıştır (Ceylan, 2003: 88).

Uzun yıllar boyunca imparatorluğun en önemli askeri kanadını oluşturan timar sistemi, zamanla yozlaşmaya başlamış, feodal düzene benzer bir yapı haline gelmiştir. Osmanlı Devleti, daha iyi bir alternatif oluşturamadığı bu sistemi birden kaldırmak yerine kademe kademe kaldırma yoluna gitmiştir. Öncelikle bir kesim timar toprakları müsadere edilmiş, daha sonra boşalan timar toprakları yenilenmeyerek alıkonulmuştur. Boşa çıkan timar sahipleri, çeşitli kamu görevlerinde istihdam edilmiştir (İpşirli, 1994: 244).

1.2.1.4. Gulâm (Kul) Sistemi

Osmanlı devlet yapısının temel örgütü “*kul (gulâm) sistemi*” olmuştur (İnalcık, 2016b: 145). Köleler arasından seçilen gençlerin, sarayda ve devlet hizmetlerinde kullanılmak üzere yetiştirilmesi geleneğine “*gulâm sistemi*” adı verilmiştir. Osmanlı yönetimi, eski bir Orta-Doğu İslam devleti yöntemi olan kul sistemini, kendi tebaasından olan Hristiyan çocukları toplama amacıyla da kullanmıştır. “*Devşirme*” denilen bu yöntemle kul sistemine yenilik getirilmiştir. Bununla birlikte aslında, Osmanlı sarayı, “*Enderun*” (iç) ve “*Bîrun*” (taşra) olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Enderun’da, gulâmların eğitimi ve padişahın şahsi hizmetleri görülürken; Bîrun ise, onun dış dünya ile ilişkilerine dair hizmetlerin bulunduğu bölüm olarak dikkat çekmektedir (İnalcık, 2015a: 205-210).

Osmanlı Devleti’nde on beşinci yüzyıl sonrası en önemli eğitim kurumu olarak dikkat çeken Enderun’da, gulâm sistemi değiştirilerek devşirme yöntemi uygulanmaya başlanmıştır. Bu sayede Hristiyan ailelerden devşirilen çocuklar, Müslüman Türk ailelerin yanına verilerek dil ve adapla ilgili ön eğitimi aldıktan sonra, Galata Sarayı, Edirne Sarayı, İbrahim Paşa Sarayında bulunan acemi oğlan birimlerine gönderilir ve oralarda saray eğitimi verilirdi. Üstün yetenekli görülen çocuklar Enderun’a alınırdı (İnalcık, 2015a: 207; İpşirli, 1994: 150).

Genellikle Hristiyan ailelerin çocukları devşirilmesine rağmen, Bosna ve Arnavutluk’tan Müslüman çocukların devşirildiği de görülmüştür. Devşirilen bu çocuklar, kapıkulu ordusu için önem arz etmiştir. Ayan ve eşraf çocukları, zengin ailelere mensup kişilerin çocukları, manastır öğrencileri gibi niteliklere sahip olan çocuklar devşirilmemiştir. Osmanlı Devleti’nde ortalama yılda üç bin çocuk devşirilecek şekilde bir sistem inşa edilmiştir (Ortaylı, 1979: 173-174).

Devşirme kanununda devşirilebilecek çocukların özellikleri belirtilmiştir. Buna göre; Hristiyan çocuklarının asilleri, iki çocuktan sadece biri, papaz oğulları, çok çocuğu olan aileden en sağlıklı olan çocuk seçilir, tek oğlanı olan aileden devşirme yapılmazdı. Ayrıca, doğuştan sünnetliler ile kel, fodul, köse çocuklar da toplanmazdı (Özcan, 1994: 225).

Osmanlı kuruluş döneminde savaştaki esirlerin beşte biri sultana teslim olunurdu, “*pençik*” adı verilen bu sistem; 14. yüzyılın ikinci yarısı devlet

yönetiminde söz sahibi olan Çandarlı Halil tarafından, değiştirilerek ve Bizans uygulamaları örnek alınarak kapıkulu ordusunun temeli oluşturulmuştur ve onlara “*yeniçeri*” adı verilmiştir (İnalcık, 2014a: 127).

Halktan, esirden veya kölelerden kul yapmak çok riskli gibi görünmesine rağmen, devşirme sistemi uygulandığı dönem itibariyle sıkıntısız bir şekilde uygulama alanı bulmuştur. Osmanlı coğrafyasında uygulanan bu sisteme karşılık Avrupa, “*Müslümanlar, Hristiyan çocuklarını zorla Müslüman yapıyor*” ve “*çocukları köle yapıyorlar*” şeklinde argümanlar üretmiştir. Aslında uygulamada birçok çocuğun aileleri tarafından gönüllü olarak teslim edildiği görülmüştür. Bununla birlikte Niyazi Berkes, devşirilen çocukların gerçek anlamda Müslüman olup olmadığının pek de bir öneminin olmadığını savunmuştur. Ona göre, “*Hristiyanlık bir kilise dini iken; Müslümanlık bir hukuk ve devlet dini*” dir, bu doğrultuda Müslüman bir kişi, içinde bulunduğu toplumda İslam hukukuna uygun hareket ediyorsa, ibadet kurallarına göre yaşıyorsa, uyduğu ölçüde Müslümandır (Berkes, 1972: 90-93; Berkes, 2016: 67-69).

16. yüzyılda yaşanan mali buhranla sarsılan kapıkulu sistemi, merkezi yönetimin otoritesinin zayıfladığı 17. yüzyıl başlarından itibaren çözülmeye başlamıştır (Özcan, 1996: 184). Aslında bu bozulma mali nedenlerden ötürü gibi görünse de bir anlayış farklılığının sonucudur. Kul ve köle kurumlarının birbirlerinin ikamesi olarak kullanılmaya başlanmasıyla, makam alan kişiler bu mertebeleri benimseyememiş ve köle zihniyetiyle hareket etmiştir. Bu durum ise sistemsal bir bozulmaya neden olmuştur (Berkes, 2016: 77).

Nitekim Abaza Paşa, II. Osman’ın kanını dava ederek ayaklanması, doğrudan kapıkulu ocaklarına ve aslında gulâm sistemine olmuştur. 18. yüzyılda saraya devşirmelerin yerine devlet adamlarının oğulları girmeye başlamasıyla, gulâm sistemi iyice körelmeye başlamıştır. Nihayet II. Mahmud döneminde Enderun’un lağvedilerek yerine Batılı anlamda Mâbeyn müşirliğinin kurulmasıyla bu sistem kaldırılmıştır (Özcan, 1996: 184).

1.2.2. Osmanlı Toplumsal Yapısı

Osmanlı hükümdarları, geleneksel Orta-Doğu devlet yönetimini örnek alarak, toprak ve tebaa üzerinde doğrudan devlet kontrolünü kurmayı amaçlamışlardır. Bu sayede, padişahın icra yetkisini taşıyan beylerbeyi, sancak beyleri ve kanunları uygulamakla yükümlü olan kadılar birbirlerini karşılıklı olarak denetlemekte ve merkezi yönetimle doğrudan yazışma imkânına sahip olmuşlardır (İnalcık, 2015a: 320). Bu bağlamda, hükümdarın ve yöneticilerin görevi adaleti sağlamak, toprak mülkiyetini korumak ve halkın refahını gerçekleştirmektir (İnalcık, 2015a: 319-321; Nişancı, 2002: 52-53; Ortaylı, 2000: 12).

Sanayileşmemiş her toplumda olduğu gibi, Osmanlı'nın ekonomisi tarımsal faaliyetlere dayanmaktadır. Özellikle 16. yüzyıl bağlamında ele alındığında, nüfusun yüzde 90'ı kırsal alanlarda yaşayan ve tarımsal faaliyetlerle uğraşan kimselerdi. Kırsal alanlarda yaşayan bu kesim genellikle, devlet mülkiyetindeki topraklar üzerinde tarım faaliyeti yürütmekte ve bir kısmı da hayvancılıkla uğraşmaktaydı. Geri kalan yüzde onluk kesimin bir kısmı, kentlerde yaşamakta ve esnaf loncalarına bağlı olarak zanaatlarla ve diğer tarım-dışı işlerle uğraşmaktaydı (Pamuk, 1990: 32). Osmanlı coğrafyasında 16. yüzyılda var olan kırsal alanlardaki hızlı nüfus artışı, 17. ve 18. yüzyıllarda özellikle Anadolu coğrafyasında azalmaya başlamıştır (Issawi, 1980: 1; Owen, 1981: 7-8).

Toprak mülkiyetinin devletin elinde olması ve reaya timar sistemi ile toprakta özel mülkiyet hakkının tanımlanmaması, Osmanlı toplumunda Batılı anlamda bir sosyal sınıflaşmayı ve tabakalaşmayı mümkün kılmamıştır (Kongar, 1994: 58; Nişancı, 2002: 53-54). Aslında İslam coğrafyalarının tümünde Batı'da görüldüğü gibi bir sosyal sınıflaşma oluşmamıştır (Tabakoğlu, 2014: 141).

Osmanlı Devleti'nde toplumsal tabakalaşma özünde, yöneten (askeri zümre) ve yönetilen (reaya) olarak görülmektedir (Halaçoğlu, 1991: 91; Pamuk, 1990: 33; Tabakoğlu, 2008: 164; Tabakoğlu, 2014: 212). İlk olarak Fatih döneminde çıkarılan kanunnamelerde askeri ve reaya ayrımı görülmekte ve Osmanlı Devleti'nin yapısına ilişkin temel anlayış oluşmaktadır (İnalcık, 2015a: 232-234). Askeri zümre, timar kesiminden, vakıflardan veya hazineden gelir ayrılan zümre iken; reaya, üretim yapan ve vergi veren zümre olarak kabul edilmiştir (Berkes, 1972: 62-63; İnalcık,

2015a: 234; Tabakoğlu, 2014: 212). Esasen reaya kelimesi, manası olarak da “*bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk*” olarak açıklanmıştır (Naima, I, 1967: 49; Devellioğlu, 2015: 1029; Şemseddin Sami, 2015: 522). Diğer taraftan askeri zümre, ilmiye-adliye, kapıkulları ve timarlı sipahilerden oluşmakta ve bunlar için herhangi bir mecburi prim ödeme, emeklilik vs. gibi zorunluluklar söz konusu değildi (Tabakoğlu, 2005a: 381; Tabakoğlu, 2014: 212).

Genel hatlarıyla Osmanlı toplumundaki tabakalaşmayı aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 4: Osmanlı Toplumunda Tabakalaşma

Yönetenler (Askeri Zümre)	Yönetilenler (Reaya)
-Saray Halkı	-Yerleşim
-İlmiye -Eğitim-Öğretim -Bürokrasi	-Şehirli -Köylü -Yarı yerleşik (konar-göçer)
-Seyfiye -Kapıkulları -Bürokrasi -Merkezi Ordu (Yeniçeri) -Timarlı Sipahiler	-Hukuk -Köle -Hür -Din -Müslüman -Gayr-i Müslim
-Kalemiye (Bürokrasi)	-Zimmi -Müstemen -Harbi

Kaynak: Tabakoğlu, 2014: 223.

Naima’ya göre toplumsal yapı, insan vücudu gibidir. “*Eski hekimler, insan vücudunun dört Hilt [bir karışımındaki parçalardan her birisi]’tan geldiğini söylerlerdi ve bunlara ‘Ahlât-ı Erbaa (dört Hilt)’ derlerdi. Bunlar da ‘kan, balgam, safra, sevda’ idi*” (Naima, I, 1967: 40). Ona göre, insan vücudu dört unsurdan oluştuğu gibi, toplum da dört parçadan oluşur ve bu dörtlü yapılanmaya “*Erkân-ı*

Erbaa” adını vermiştir. Özünde bunlar ulema, asker, tüccar ve reayadır (Naima, I, 1967: 39).

1.2.2.1. Askeri Zümre

Osmanlı Devleti’nde askeri zümrede hem askerlik hizmetini yapanlar, hem de memur statüsünde bulunanlar yer almıştır (Halaçoğlu, 1991: 92). Ancak, hizmet bakımından askerlik daha yoğun bir şekilde görüldüğünden yönetici sınıf “askeri” olarak nitelendirilmiştir (Shaw, 1982: 167). Bununla birlikte yönetici sınıfı dört ayrı alt gruptan oluşmuştur. Bunlar; saray halkı, ilmiye, seyfiye ve kalemiyedir (Halaçoğlu, 1991: 91-92; Tabakoğlu, 2005a: 95; Tabakoğlu, 2014: 212; Yediyıldız, 1994: 444). Naima’ya göre asker, vücuttaki balgam (daha çok lenf ve serum kastedilmiştir) makamındadır:

“Asker de balgama benzer. Balgamın bunlara lüzumu ve faydası olduğu kadar, fazlalığının da zarar ve kederi vardır. Asker de böyledir. Vücudun sıhhati nasıl Ahlât-ı Erbaa’nın itidaline bağlı ise cemiyet nizamı da Esnaf-ı Erbaa’nın (dört sınıf) itidaline bağlıdır. İnsan kemal yaşını geçse soğuk ve rutubet –ki balgam hılkati ve ihtiyarlık tab’ıdır- şüphesiz o yaşta balgam gelip olup hükmünü icra eder. Diğer ahlâtlar da ona uymağa meyleder. (...) Ne kadar sıkı tutulsa dahi halk askerliğe meyleder, hiç olmazsa kıyafetini taklit eder ve gittikçe çoğalır. O halde o yaşta olan kimse balgamı tamamen mağlup ettiği takdirde onu bu mağlubiyet halinde durdurmağa çalışması abestir. Belki o halde olan kimsenin yapması gereken, balgamın zararsız miktarına razı olmasıdır” (Naima, I, 1967: 41-42).

Naima, toplumsal yapıyı insan vücudu üzerinden açıklamaya devam eder. Bu doğrultuda; insan ruhunu sultana, akli vezire, mideyi hazineye, tatma duyusunu hazinedar, sarraf ve tahsildarlara, sindirim sistemini ise defterdar ve kâtiplere benzetmiştir (Naima, I, 1967: 42).

İlmiye sınıfı, ilimle uğraşan topluluk olmakla birlikte, medrese eğitiminden geçmiş ilim insanlarından oluşmaktadır (Tabakoğlu, 2014: 213; Yediyıldız, 1994: 457). Bu zümreyi oluşturan müderrisler öğretimle, müftüler fetvayla, kadılar ise yargı ve yönetimle görevlidir (Tabakoğlu, 2014: 213).

Niyazi Berkes, ulemanın toplumdaki yerini, birbirinden kopuk olan toplum ile devlet arasında birleştirici bir güç olarak tanımlamıştır (Berkes, 1972: 115). Naima ise, ulema sınıfını vücutta dolaşan kana benzetmektedir:

“Ulema zümresi, insan vücudunda dolaşan kana benzer. Kalp ki hayvani ruhun kaynağıdır ve latif cevherdir. Bu letafetten dolayı vücutta doğrudan doğruya dolaşamaz. Kan onu alıp vücudun her tarafında dolaştırarak bütün azalara ulaştırır. Vücut onunla hayat bulduğu gibi, şariat ve hakikat uleması da hayvani ruhun mesabesinde olan ilmi, feyiz kaynağından ya bizzat ya vasıtalar ile alıp, vücudun etrafı gibi olan ümmilere ve avama eriştirir. Nasıl vücut, hayvani ruhtan faydalanırsa, onlar da ilimden öyle faydalanırlar. Ruh, vücudun ayakta durmasına sebep olduğu gibi, ilim dahi cemiyetlerin devamına sebep olur” (Naima, I, 1967: 39-40).

Ulema zümresi ayrıca özel bir ayrıcalığı da sahiptir. Bu sınıfa mensup kişiler, mal ve mülklerini mirasçılara bırakabilmekte ve vakıflar üzerindeki denetçi rollerinin etkisiyle sahip oldukları mal ve mülkleri pekiştirme imkanına da sahip olmuşlardır (Faroqhi, 2006: 680).

Diğer bir alt grup olan seyfiye sınıfı ise, “ehl-i örf” olarak bilinmekte ve kapıkulları ve timarlı sipahilerden oluşmaktadır (Tabakoğlu, 2014: 215). Seyf kelimesi Arapça “kılıç” demektir (Devellioğlu, 2016: 1105; Naima, I, 1967: 58; Pakalın, 1983: 198; Şemseddin Sami, 2015: 592; Yediyıldız, 1994: 450). Gerçek manada askerlik görevini ifa eden bu zümre, uygulamada iki bölümden; timar sistemine dâhil olanlar ve kul sistemine dâhil olanlar olarak ayrılmaktadır. Timar sisteminin içinde bulunan askerler, timarlı sipahiler adını alırken; kul sistemine dâhil olanlar ocak şeklinde örgütlenmiştir. Bunlar, acemi ocağı, yeniçeri ocağı, topçu ocağı, cebeci ocağı, top arabacıları ocağı ve kapıkulu süvarilerinden meydana gelmiştir (Yediyıldız, 1994: 450-452).

Kalemiye sınıfı ise “ehl-i kalem” olarak adlandırılan ve devlet dairelerinde idari işlerle uğraşanlardan oluşmaktadır (Tabakoğlu, 2014: 217; Yediyıldız, 1994: 463). Bugünkü anlamıyla Osmanlı Devleti’nin bürokrat zümresini oluşturan kalemiye sınıfında yer alanlar, genellikle devşirmelerden seçilmemiş olup, Müslüman ailelerin mensuplarından oluşmuştur (Yediyıldız, 1994: 463).

1.2.2.2. Reaya

Reaya, üretiminin artı-değer deneni parçasının karşılığını devlete vermek zorunda olan köylü kesim olarak bilinmekte ve bu toprak kirası köylünün ödediği vergilerin en önemlisi olarak yer almıştır (Berkes, 1972: 63). Bu zümreye raiyyet sınıfı veya reaya denilmiştir. Aslında raiyyet, bir hükümdarın sorumluluğu altında

bulunan halk anlamına geliyorken, reaya ise raiyyet kelimesinin çoğulunu karşılamakta ve yönetilenler olarak kullanılmıştır (Yediyıldız, 1994: 465).

Osmanlı toplumsal yapısını bir vücudun uzuvları olarak tanımlayan Naima'ya göre, reaya sevda makamındadır (Naima, I, 1967: 40). Naima'nın vergi veren halkı konumlandığı makam, çok narin ve kırılgan bir yapıya sahiptir. Eğer devlet hazinesi yetersiz kalırsa onu toparlayacak olan reayadır. Ancak, bu narin yapı, baskı ve zulmü kaldırmaz ve Naima'nın deyişiyle “... *halk tabakası zulüm ve kahr yüzünden kırılmış ve kazançtan eksik kalırsa, hazineye yardım edemez ve hazine [bu durumda] boş kalır. O yüzden eski hükümdarlar reayayı zalimlere karşı himaye edip kasaba ve köylerin harap olmasına ve reayadan birinin şehre gelip yerleşerek ziraattan [mahrum] kalmasına razı olmazdı*” (Naima, I, 1967: 40-41).

Yönetilenler yani reaya, askeri zümre dışında kalan üretici kesim yâda ticaretle uğraşan yerleşik veya yarı-yerleşik halde bulunan halk kesimi olmuştur. Şehirde yer alan reaya, çoğunlukla esnaf ve tüccardan oluşmakta; köylü reaya ise, yoğun olarak tarımla uğraşan; timar, vakıf gibi toprakların reayası olarak görülmektedir. Hayvancılıkla daha çok yarı-yerleşik zümreler ilgilenmiş, daha sonraları ise bu konargöçer zümre devletin uyguladığı iskân politikaları ile yerleşik hayata geçirilmeye çalışılmıştır (Tabakoğlu, 2014:217).

Kanunlarda reaya sınıfının hukuki konumu, “*raiyyet oğlu raiyyettir*” şeklinde tanımlanmıştır (Pamuk, 1990: 42). Diğer bir ifadeyle, reaya daimi olarak reaya olarak görülmekte ve reayanın diğer bir sınıf olan askeri sınıfa geçişi ancak istisnai durumlarda mümkün olmaktadır (Berkes, 1972: 63; Pamuk, 1990: 42; Tabakoğlu, 2014: 219). Köylü, “*bu tarla benim malımdır*” der ancak, “*benim mülkümdür*” demez. Osmanlıda “*mal*”, “*emtia*” demek değil; gelir getiren bir araç veya kaynak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla köylü için hayati olan şey, toprağı kendi mülkü sayması değil, kendi malı olarak ekip biçmesidir. Bahsedilen şey, bugünkü anlamıyla tasarruf hakkı yani kullanım hakkıdır (Berkes, 1972: 61).

Vergi veren halk olarak nitelendirilen reaya, “*raiyyet rüsumu*” adı verilen vergiyi ödemekle yükümlüdür. Askeri zümre mensupları, bu resimlerden muaf tutulmuş ve aslında sınıfsal ayrım bu şekilde belirgin hale getirilmiştir. Bununla birlikte, askeri zümreye mensup kişilerin sınıf değiştirmesi mümkündür. Söz konusu askeri sınıf mensupları, uzun zaman ticaretle uğraşır ve kazanç hayatına atılırsa ve

orada devam ederlerse, askeri sıfatları kalkmakta ve raiyyet rüsumuna tabi reaya olarak kabul edilmektedirler (İnalcık, 1959b: 595-596). Osmanlılarda toplanan vergiler, ikinci bölümde ayrıntılı bir şekilde anlatılacağından dolayı burada yüzeysel bahsedilmiştir.

Osmanlı toplumsal yapısı özünde din ve mezhep temelli bir oluşum içerisinde şekillenmiştir. Toplumun merkez çekirdeğinde, Müslümanların hâkimiyeti yer almış ve hatta Müslümanlara “*millet-i hâkime*” diğer bir ifadeyle hâkim millet adı verilmiştir. Diğer taraftan gayrimüslim olanlara ise “*millet-i mahkume*” denilmiştir. Nüfusun 19. yüzyıl itibariyle yüzde elli sekizi Müslüman, yaklaşık yüzde kırk biri ise Hristiyanlardan oluşmuştur (Yediyıldız, 1994: 465-467).

Tablo 5: 1844 Yılında Osmanlı Devletinde Nüfusun Dini Dağılımı

Dini Grup	Avrupa	Asya	Afrika	Toplam	Yüzde (%)
Müslümanlar	3.800.000	12.950.000	3.800.000	20.550.000	58.13
Ortodokslar	11.370.000	2.360.000	...	13.730.000	38.84
Katolikler	260.000	640.000	...	900.000	2.55
Yahudiler	70.000	100.000	...	170.000	0.48
TOPLAM	15.500.000	16.050.000	3.800.000	33.350.000	100.00

Kaynak: Ubcini, 1977: 48-49.

Tablo 5’te görüldüğü üzere Müslüman nüfus, yirmi milyon dolaylarında olmakla birlikte, toplam nüfusun % 58.13’ünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte gayrimüslim nüfusun büyük bir çoğunluğunda Ortodoks Hristiyanların ağırlığı görülmektedir. Toplumun din temelli en küçük yoğunluğu ise Yahudiler tarafından oluşmuştur.

Din ve mezhep temelli ayrımın yanı sıra Osmanlı toplumunda hür ve köle ayrımı da bulunmaktadır. Köleliğin, savaşlar sonucunda kurumsallaştığı bilinmekle birlikte, daha çok tarımsal üretimde aktif bir şekilde bulunmuşlardır. Köle alınanlar, o anda bulunduğu kültürde yerel öğretiler ile üretici konuma getirilmiştir. Selçuklularda sıkça kullanılan gulâm sistemi genişletilerek uygulanmış ve bu sayede ekonomide hür emeğin alternatifi oluşturulmuştur (Tabakoğlu, 2014: 217-218).

Kölelik kurumunun tartışılmaya başlanması, Tanzimat Döneminde mümkün olmuştur. İlan edilen Hatt-ı Hümayun ile insan eşitliği vurgulanmış ve kölelik kurumunun Batılı anlamda toplumsal yapıda yer almaması amaçlanmıştır (Parlatır, 1987: 418).

Genel olarak köylerde yaşayan reayanın durumu bahsedildiği gibi olup, şehirde yaşayan ve ticaretle uğraşan esnaf ve tüccarların toplumdaki yerleri köydekilere göre farklılık arz etmektedir. Şehirli halkı genellikle askerler, tüccarlar ve esnaflar oluşturmuştur.

Üretici sınıflar içinde yer alan çiftçi ve sanatkârlar, tüccarlardan ayrı statüde yer almıştır. Şöyle ki, onların yapmış olduğu üretim faaliyetleri ve kazançları devlet kanunları vasıtasıyla güçlü bir şekilde kontrol altında tutulmuştur. Aslında sanatkârlar ve çiftçiler, kanunların onlara izin verdiği ölçüde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ancak bu durumun tersine, tüccarlar faaliyet alanı olarak daha özgür bir hareket alanına sahip olmuşlardır. Toplumda tüccar, bölgelerarası ticaretle uğraşan veya uzak coğrafyalardan gelen malları satan alan büyük işadamları konumunda yer almıştır. Bununla birlikte, şehirlerde kendi yaptıkları malları satan hırfet (küçük el sanatları) erbabı veya onların ürettiği malları satın alan küçük esnaf, tüccar sınıflaması içine dâhil edilmemiştir (İnalçık, 2015a: 257).

İKİNCİ BÖLÜM

MALİ BUNALIM ve REFORM

2.1. OSMANLI EKONOMİK SİSTEMİ

Osmanlı iktisadi tarihi dört ayrı dönem itibariyle ele alınabilir. Kuruluşundan 15. yüzyılın son çeyreğine kadar süren ilk dönemde, iki üretim tarzının egemenlik mücadelesi yer almıştır. Şöyle ki; yerel aristokrasinin temsil ettiği feodal üretim tarzına karşılık, devlet erkânının temsil ettiği vergisel üretim tarzının mücadelesi söz konusu olmuştur. İkinci dönem, 15. yüzyılın son çeyreğinden 16. yüzyıl sonlarına kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Klasik dönem adı verilen bu dönemde, vergisel üretim tarzının gücü açık bir şekilde görülmüştür. 16. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın başlarına kadar olan dönem üçüncü dönem olarak adlandırılır. Söz konusu dönemde enflasyon, dış ticaret, savaş teknolojisinin gelişmesi gibi nedenlerden ötürü, devlet otoritesi ve dolayısıyla vergisel üretim gücü zayıflama göstermiştir.

Son olarak, 19. yüzyılın başından Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen yüzyıl, dördüncü dönemi oluşturmaktadır. Bu dönemde, vergisel üretim tarzının egemen olduğu bir toplumsal kuruluşun dünya kapitalizmine eklemlenmesi söz konusu olmuştur (Pamuk, 1990: 22-23).

Tabakoğlu ise, Osmanlı iktisadi tarihini iki döneme ayırarak incelemiştir. Bu dönemler, klasik dönem (nizâm-ı kadîm) ve yenileşme dönemi (nizâm-ı cedîd) olarak görülmüştür (Tabakoğlu, 2014: 187).

14. yüzyılda başlayan coğrafi keşiflerle Avrupa'nın şehir yapısı değişmiş, burjuva sınıfı oluşmaya başlamıştır. Bahsedilen dönemde, iktisadi anlamda bir durgunluk söz konusudur. Söz konusu olan bu durgunluğu; veba salgını, uzun süren savaşlar, üretim yetersizliğine bağlamak mümkündür. 15. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında Avrupa'da görülen iktisadi sistem, merkantilizm veyahut ticari kapitalizm olarak bilinmektedir (Tabakoğlu, 2005b: 9-10).

Osmanlı Devleti, ekonomik sistem olarak ne kameralist² ne de fizyokrattır, başka herhangi bir ekonomi politikaları da olmadığından serbest ticaret yanlısı olarak

² Kameralizm, Alman maliye geleneği olarak bilinmekle birlikte, “*kamer*” Almancada “*oda*” anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, 15.-18. yüzyıllar arasında Alman İmparatorluğu'nda görülen bölgesel devletlerin yönetsel biçimleri olarak da Kameralizm kavramı kullanılmaktadır. Goode (1970)'e

düşünülmüştür. Aslında Osmanlı, fizyokratlar gibi, gelirlerinin çoğunu tarıma ayırdıkları için erken dönem fizyokrat anlayış da görülmüştür. Ancak, temelde ekonomist olmaktan çok fiskalist olan Osmanlı, Avrupa'daki “mutlakiyetçi” devletlerin de erken dönemine benzetilmektedir (McGowan, 2006: 763).

16. yüzyılda kırsal bölgelerde büyük bir nüfus artışı yaşanmıştır. Ancak bu durum sonraki asırlarda devam etmemiştir (Issawi, 1980: 1). Bunun en büyük nedeni, kırsal alanlardan şehirlere olan göç hareketi olarak görülebilir. Bununla birlikte, 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı zanaatlarında bir gerileme yaşanırken, tarımsal üretimde artışlar görülmüştür (Barkan, 1970: 562-564; Owen, 1981: 6-7). Ancak, Osmanlı'nın Avrupa devletleriyle olan ticareti 1780'lere kadar belli bir genişleme göstermiş, bu genişleme yerini Napolyon Savaşları (1803-1815) nedeniyle büyük ölçüde gerilemeye bırakmıştır (Pamuk, 2005: 12).

Yenidünyadan büyük miktarda altın ve gümüşün gelmeye başlamasıyla değerli madenlerin fiyatları gerilemeye başlamıştır. Bu dönemin etkisiyle Osmanlı Devleti bünyesinde faaliyet gösteren gümüş madenleri azalma göstermiş ve nihayetinde 17. yy başlarında kapanmaya başlamıştır (Pamuk, 2012a: 151).

17. yüzyılda gerileyen feodalizmin yerini, kapitalist üretim ilişkileri almaya başlamıştır. Bu dönüşüm bir anda gerçekleşmemiş; bir süreç kapsamında kimi zaman duraksamalarla, kimi zaman hızlı bir şekilde etki alanını genişletmiştir (Pamuk, 2005: 133-134). Avrupalı devletler, bu yeni sisteme hızla entegre olurken, Osmanlı Devleti, bahsedilen dönemlerde yeni üretim tarzı olan kapitalizme pek sıcak bakmamıştır.

Osmanlı ekonomik sistemi, toplumun yaşam tarzıyla doğrudan ilgili olmakla birlikte, hayat tarzının da toplumsal zihniyet yapısıyla yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla toplumda yaşayan bireylerin düşünceleri, zihniyet yapılarının oluşmasında en önemli unsurdur. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nin toplumsal temelleri İslam çerçevesinde olduğundan; düşünce yapısı da bu görüş etrafında şekillenmiştir (Tabakoğlu, 2005a: 10).

göre, kameralistler, hem akademik bilgi üretimi bakımından hem de devlet yönetimi alanında etkin kimselerdi. Kameralizmin ekonomik bir sistem mi yoksa yönetim modeli mi olduğuna ilişkin tartışma üzerine ayrıntılı bilgi için; Ceyhun Gürkan (2013). Modern Maliye Teorisinin Kökenleri: İbn-i Haldun'dan “Post-Kameralizm”e Mali Düşünce, *Maliye Dergisi*, (164), 1-26.

Örneğin, 17. yüzyıl itibariyle Sanayi Devrimi'nin de etkisiyle özellikle İngiltere'de yoğun bir burjuvalaşma görülürken, Osmanlı'da sadece üst tabaka değil, orta sınıf halk bile ağalık ve efendilik şuuruyla ticaretten elini çekmiştir (Ülgener, 2006: 201). Niyazi Berkes, Osmanlı halkının niçin ticarete Avrupalılar gibi önem vermediğini şöyle açıklar: “(...) Batı'da Merkantilist devletler dönemi olan onyedinci yüzyılda Türkler ile ilk kez yakından tanışan Batı Avrupalılar doğulu kafasının başka türlü işlediğine hükmederler; bizimkiler de Batılıların ticaret hırsının altında yatan merkantilist ekonomi zihniyetini bilmedikleri için onu 'kâfir' kafasının işi sayarlardı.” (Berkes, 1975b: 20).

Modern kapitalizmin idealize ettiği homoeconomicus adındaki bireyin başlıca amacı şahsi menfaattir ve bu formun vücut bulmuş hali ise, burjuvazi sınıfıdır. Osmanlı Devlet geleneğinde ahilik olarak karşımıza çıkan yapılanmada, esnaflar toplum yararını kendi şahsi menfaatlerinden daha üstün görmüş ve kanaatkâr olmuşlardır. Bu nedenledir ki, Osmanlı toplumunda tam anlamıyla bir burjuvazi sınıftan söz edilememiştir. Modernleşmenin en köklü hali olan Tanzimat döneminde dahi, burjuva sınıfı oluşturma gayreti bu görüş ve gelenek nedeniyle mümkün olamamıştır (Tabakoğlu, 2005a: 365; Tabakoğlu, 2014: 199).

Bununla birlikte 1780'lere kadar 18. yy; bir önceki dönemin aksine iktisadi faaliyetlerin ve ticaretin arttığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir (Pamuk, 2012a: 174-176). 18. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu dış ticaret payları, Fransa ile % 36,5 iken İngiltere ile % 9,2, Hollanda ile % 18,3, Venedik ile % 12 ve % 24 oranında da Habsburg şeklinde gerçekleşmiştir (Elibol, 2005: 69; McGowan, 2006: 851). Ancak, bu rahatlama ve ferahlama dönemi Rusya ve Avusturya'ya karşı girişilen ve uzun sürecek olan iki savaşla sona ermiştir (Nişancı, 2002: 52-54; Pamuk, 2012a: 186; Pamuk, 2013: 1-2; Uzunçarşılı, 2011a: 1-3; Zuhuri Danışman, XI, 1966: 5).

18. yüzyıl genel itibariyle Osmanlı Devleti için karanlık bir dönemi ifade etmektedir. Rusya'nın gücünü arttırması ve denizlere inme gayesi, Osmanlı Devleti üzerinde yıkıcı etkiler bırakmıştır (Morawitz, 1978: 12-13). Savaşlarda mağlup olunması, hazineyi olumsuz etkilemiş ve ekonominin toparlanabilmesi için bir takım ıslahat çalışmalarına girişilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile ticareti 1780'lere kadar belli bir genişleme göstermiştir. Ancak Napolyon Savaşları (1803-1815) sonrası ticaret hadleri büyük ölçüde gerilemiştir (Pamuk, 2005: 12). Bununla birlikte, 18. yüzyıl sonlarında, Osmanlı Devleti'nde hem kendi içindeki bölgeler arası ticaret, hem de Mısır ve Rusya ile olan ticaret, Orta ve Batı Avrupa ile olan ticaretten hacim olarak daha büyük gerçekleşmiştir (Owen, 1981: 52). Diğer taraftan, Anadolu'nun Avrupa ile olan ticareti 18. yüzyılda kısıtlı kalmıştır (Wallerstein ve Kasaba, 1981).

19. yüzyılda hüküm süren III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde Ruslarla olan savaşların sürekli olarak kaybedilmesi ve iç ayaklanmaların artması nedeniyle Osmanlı ekonomisi daha önceki yıllara oranla daha da kötüleşmiştir. Özellikle, II. Mahmut döneminde iç isyanların ağırlık kazanması ve hatta Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması ayaklanmaların boyutunu değiştirmiştir. Öte yandan, Mehmet Ali Paşa ayaklanması ile ilk kez Müslüman olan bir eyaletin valisi merkezi yönetime karşı gelmiştir (Çadırcı, 2013: 103).

Sanayi kapitalizminin etki alanını genişlettiği 19. yüzyılda, diğer bir ifadeyle; modern kapitalizm ile karşılaştığı dönemde Osmanlı Devleti, ekonomik gücünü kaybetmiş ve bütünüyle bu sistemin etki alanına girmiştir.

Bununla beraber, pek çok iktisat tarihi yazarı 1830'a kadar Osmanlı Devleti'nin sağlam ve dirayetli bir iktisat politikasının olmadığını ileri sürmüşlerdir (Sayar A, 1986: 111-112).

Hem içerideki hem dışardaki çatışmalarla uğraşan ve bunları finanse edebilmek için çok fazla harcama yapan Osmanlı Devleti, aslında İbn-i Haldun'un³ kastettiği sondan bir önceki “*israf*” dönemine giriş yapmış ve ağır vergiler ile finansman açığının kapatmayı amaçlamıştır.

³ İbn-i Haldun, devletin yaşadığı evreleri yedi aşamada, “*döngüsel zaman*” mefhumu çerçevesinde ele almaktadır. Ona göre, toplumlar, bedevilikten hadari (kentli) yaşama geçmeyle devleti oluşturmakta ve zafer döneminin ardından baskı aşması gelmektedir. Bu aşamada hükümdar yönetimini güçlendirme adına baskı ve zor kullanmaya başlamaktadır. Bu evreyi boşluk dönemi takip etmekte ve yönetim ve toplum rahat bir yaşam sürmekte, lüks tüketim eğilimi gittikçe artmaktadır. Bir sonraki aşama olan müsalemet döneminde ise, önceki devletleri taklit etme eğilimi başlamaktadır. Döngüsel zamanın son halkasını israf dönemi oluşturmaktadır. Bu aşamada, devlet bir sonla karşı karşıya kalmakta ve lüks tüketimden dolayı gelir-gider eşitliği yakalanamayacak duruma gelmiştir. Harcamaları finanse etmek amacıyla vergiler olağandan daha da yüksek oranlarda arttırılmakta ve halktan zorla alınmaya başlanmıştır. Ve nihayetinde devlet yıkılarak, bedevi yaşama yani, çöl toplumuna geri dönmüştür (Köktaş ve Gölçek, 2016). Ayrıntılı bilgi için Ümit Hassan (1982), *İbn-i Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi*, Ankara Üniv. SBF Yayınları, Ankara.

2.1.1. Esnaf Yapısı ve Lonca Teşkilatlanması

“*Sınıf*” sözcüğü Avrupa dillerindeki “*class*” kelimesinin karşılığı olarak kullanılsa da, Osmanlıda sınıf kelimesi, lonca anlamına gelmektedir. Daha doğru bir ifadeyle, esnafın çoğulu olarak karşımıza çıkan sınıf kelimesi, özünde esnaflardan oluşan loncaı ifade etmektedir. Aslında lonca kelimesi de İtalyanca “*loggia*” dan türemiştir ki, karşılığı “*oda*” dır. Bununla birlikte, esnaf ise, bölük bölük ayrılmış zanaatçıları ifade etmek için kullanılmıştır (Berkes, 1972: 72; Ülgener, 2006: 101).

Osmanlı şehirlerindeki zanaat ve ticaret loncaları, iktisadi yaşamın merkezi konumunda yer almıştır (Cem, 2016: 60; Halaçoğlu, 1991: 93; Pamuk, 1990: 57). Şehirler büyüdükçe ve geliştikçe, işbölümü ve uzmanlaşma da aynı doğrultuda gelişme göstermiştir. Dolayısıyla bu tetikleme ile birlikte lonca sayıları da çoğalmaya başlamıştır. Örneğin, Evliya Çelebi, 17. yüzyılda İstanbul’daki gözlemlerinde 260.000 kişinin, sayıları 1.100’ü aşan loncaların üyesi olduğunu ifade etmiştir (Cem, 2016: 60; Pamuk, 1990: 57).

Bu örgütlenmeye rağmen, loncalar devlet kontrolü altında işlemiştir. Bunun nedeni merkezi yönetimin toplumda güçlü olmasından kaynaklanmıştır. II. Mehmet’in döneminde işlemeye başlayan daha çok hükümdarın silah arkadaşları olan, aristokrat paşaların yerini “*ehl-i ilm*” sahibi paşaların almasıyla, merkezi yönetimin sağlamlaştırılması amaçlanmıştır. Merkezde yönetim bu şekilde güçlendirilirken, şehirlerde tüccar ve lonca üyelerinin fazla zenginleşip düzenin bozulacağını varsayarak, onları kontrol atına alma ihtiyacı duyulmuştur. Ancak şehirlerin üretimleri ve işlerinde sıkıntı çıkmaması adına tüccar ve lonca üyelerine hoşgörölü bir şekilde yaklaşılması (Pamuk, 2014: 52-53).

Osmanlı esnafı içinde kuvvetli dayanışma ve birlik ruhu barındırmıştır. Hatta esnafın birçoğu tasavvuf tarikatlarının “*fütüvvet*” adı verilen ahlakını benimseyip tarikat mensubu olarak dikkat çekmektedir (Berkes, 1972: 75-76). Bu bilgiler ışığında, Osmanlı’da esnaf kültürü, loncalar ile kurumsal hale gelmiştir. Lonca teşkilatı içerisinde yer alan esnaf erbapları değişime açık insanlar değillerdi. Bu durumu Sabri Ülgener, “*İktisadi Çözölmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*” adlı eserinde şöyle dile getirip, bu savını destekleyici örnekler sunmuştur: “(...) lonca siyaseti rastgele yer değiştirmenin ve başka sanatlara el atmanın amansız

düşmanıdır. (...) sanatkâr, babadan veya ustadan kalma sanat çerçevesi içinde gözlerini hayata açmıştır ve yine onun içinde kapayacaktır. (...) İbni Arabi, baba mesleğini zaruret olmadıkça terk etmeyi şiddetle takbih [ayıplama, kınama] etmişti.” (Ülgener, 2006: 100-101). Aslında bu düşüncenin temelinde daha önce belirtildiği gibi “*raiyyet oğlu raiyyettir*” görüşü yatmaktadır. Bu durumu, Ortaçağ ahlakı⁴ olarak nitelendiren Ülgener, bu görüşün aslında Osmanlı esnafını statik ve durağan bir hale soktuğunu da iddia etmiştir. Bu bağlamda Osmanlı toplumunda var olan tüccarlar, kapalı bir sistem içinde faaliyetlerini sürdürmüştür.

Osmanlı’da esnaf, “*ehl-i sanat ve ticaret*” olarak ifade edilmekle birlikte, genel olarak “*hurfet*” kelimesi söz konusu sözcük yerine kullanılmıştır. Hurfet, “*sanat, meslek*” anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2016: 427; Şemseddin Sami, 2015: 428). Bununla birlikte hurfet ve sanat erbabına “*harif*” denilmiştir. Esnafın devlet nezdinde hoş görülmesi ve şehirde yaşayan halkın üst tabakalarından biri olmasına rağmen, bir dönüşüme tabi olan bu sınıf, eski itibarını zamanla yitirmiştir. Örneğin bu durumu Ülgener, “*Başlangıçta din ve ahlak büyüklerinin birbirleriyle adeta yarışırmasına sahip çıktıkları, (...) hurfet ve san’at ehli aralarına rengi ve menşei belirsiz unsurlar karışıp fonksiyonları bozuldukça, halk dilinde de değerini azar azar kaybetmiş ve sonunda bugünkü kaba ve galiz şekline –herif derekesine- kadar düşmüştür*” şeklinde dile getirmiştir (Ülgener, 2006:).

2.1.2. Merkantilizme Karşı Provizyonizm

Osmanlı klasik iktisadı üç ilke üzerine inşa edilmiştir. Bunlar, Provizyonizm, Tradisyonalizm ve Fiskalizm’dir (Genç, 2000: 41) . Avrupa’nın merkantilist politikalarına karşı Osmanlı Devleti, bolluk ekonomisi denilen Provizyonizm anlayışını savunmuştur (İnalçık, 2009: 86).

Provizyonizm, bolluk ekonomisi veyahut iase ilkesi olarak tanımlanabilir. Söz konusu ilkeye göre, iktisadi faaliyetler, tüketici perspektifinde ele alınır ve arz yönlü bir politikanın yansıması olarak kabul edilir. Diğer bir deyişle, ülke içerisinde

⁴ Sabri Ülgener, “*İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*” adlı eserinde, Ortaçağ ahlakı dediği yapıyı geniş bir şekilde ele almıştır. Ona göre, Luther’in “*bulunduğun meslekte kal*” söylemi, bu ahlakın bir tezahürüdür. Weber’in öne sürdüğü Protestan Ahlakı ile bu durağan ve statik yapı yerini, kapitalist rekabete bırakmıştır. Ayrıntılı bilgi için, Marx Weber, “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*” (1905).

yer alan mal ve hizmet arzının olabildiğince ucuz, bol ve kaliteli olması amaçlanmıştır. Dolayısıyla, malların dışarıya çıkması istenmeyen bir politika olmuştur ki bu nedenle ihracat teşvik edilen bir faaliyet olarak görülmemiştir.

Aslında merkantilistler kadar Doğulu toplumlar da, değerli madenlerin ihracını önleme ve ithalini serbest bırakma politikaları uygulamıştır. Örneğini Osmanlı Devleti'nde, altın ve gümüş ithalatının gümrük vergilerinden muaf tutulduğu ve bu madenlerin ihracatını yasakladığı bilinmektedir. Görünen benzerliklere rağmen, Batılı merkantilistler ile Osmanlı arasındaki temel fark, Batı'daki ülkelerin ekonomilerinin küresel ölçekli bir anonim şirket gibi hareket etmesi, bilanço toplamının ülke lehine olmasına dikkat edilmesi ve bunun değerli madenler ile dayanıklı mallar olarak hesaplanması olarak görülebilir. Doğrusu bu net ticaret dengesi fikri, ilk kez Levant⁵ ticaretiyle zenginleşen İtalyan tüccar cumhuriyetlerinde kendini göstermiş ve daha sonraları Batılı ülkelere yayılmıştır. Bu görüşe göre ticaret yollarının korunması ve ilgili ülkelerin kontrolünde olması son derece önemli bir unsur olarak görülmüştür. Bu bağlamda Osmanlı Devleti, gerileme dönemindeki deniz ulaşımı Batılı ülkelerin denizciliğine bağımlı hale gelmiştir (İnalçık, 2009: 87; Mantran, 1995: 138).

Provizyonizm ilkesi, iktisadi faaliyete tüketici açısından bakan görüşün dayandığı ilke olarak kabul edilmektedir. Bu ilkeye göre iktisadi faaliyetin amacı, insanların ihtiyacını karşılamak ve üretilen mal ve hizmet arzının olabildiğince yüksek düzeyde tutulması olarak görülebilir. Genç (2000), bu ilkenin iktisadi politika temeli olarak uzun süre yaşamasının üç nedenle açıklamaktadır. Bunlardan ilki, ekonomide genel olarak verimlilik düşüktür ve verimliliğin artırılması son derece zordur. İkinci neden olarak, mevcut durumu değiştirmeye yönelik, verimliliği artırıcı etki yapması beklenen müdahalelerin, verimliliği düşürücü etki ortaya çıkarması muhtemeldir. Son neden olarak ise, ulaşım masrafları çok ciddi rakamlara ulaşmış ve ulaştırma imkânı olarak da zor bir hal almıştır (Genç, 2000: 41-42).

⁵ Mısır'dan Mezopotamya'ya kadar olan Doğu Akdeniz ülkelerini kapsayan bölgeyi ifade etmek için kullanılan Levant, 16. yüzyıl Avrupa devletleri için önemli bir ticaret bölgesi konumundadır. İngilizler, bölgenin hâkimi olan Osmanlı Devleti ile anlaşarak Levant Şirketi'ni kurmuşlardır. Daha sonraları aynı amaç doğrultusunda Fransa da bölge ticareti için şirketleşmeye başlamıştır. Ayrıntılı bilgi için; Fernand Braudel (1996), *Mediterranean & the Mediterranean World in the Age of Philip*, University of California Press.

Osmanlı Devleti, sadece 15.-16. yüzyıllarda değil, 17. ve 18. yüzyıllarda da merkantilist karşıtı politikalar izlemiştir. Osmanlı dış politikalarına hâkim olan iki ana endişe sarayın, ordunun ve donanmanın, şehirlerin ve loncaların iâşe sorunlarının çözülmesi ve mali gelir sağlamak olarak kabul edilmiştir. Diğer bir deyişle, devlet yönetiminde söz sahibi olanlar, dış ticareti, darlıkları ve kıtlıkları sayılan toplumsal grupların gereksinimlerini karşılama ölçüsünde giderildiğini düşünmüşlerdir. Avrupalı merkantilistlerin uyguladığı ithalatı sınırlayıp ihracatı destekleme politikalarının tam tersini uygulayan Osmanlı Devleti, ithalatı her zaman desteklemiş, ihracatı ise gerekli durumlarda sınırlama yoluna gitmişlerdir (Pamuk, 1990: 73-74).

Ekonominin dayandığı ana unsur olan iâşe ilkesi, özünde payitahtın diğer bir deyişle, İstanbul'un iâşe politikaları olarak da ele alınabilir. İstanbul'un iâşesinde en göze çarpan sorun daha öncede bahsedilen deniz ticareti olmuştur. Örneğin, İstanbul ile Karadeniz limanları arasında 1483 tarihli bir gemi resimleri defterine göre, bir yıl içerisinde 2.019 gemi ve 2.265 tane de küçük tekne gelmiştir (İnalçık, 2009: 230). Bununla birlikte, 16. ve 17. yüzyıllarda kentin et ve tahıl ihtiyacının karşılanması son derece önemli bir unsur olarak görülmüştür. Bu bağlamda, İstanbul kasaplarına koyun getirme görevi kentin iâşesini temin eden tüccarların en zengininin görevi olarak kabul edilmiştir. 18. yüzyılda bu sistemde bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Önceden Balkanlar'dan düşük fiyatlarla temin edilen hayvanlar, artık daha önce bu koyunları temin etmiş yerlerden toplanan vergilerin mültezimliğini alan kişiler tarafından, pazarlarda rayiç fiyat üzerinden satılır duruma gelmiştir. Bununla birlikte, aynı araçlar, fahiş fiyatlarla donyağı, yağ ve diğer hayvansal ürünleri de satmaya başlamışlardır. Durumun vahametini görebilmek adına, 18. yüzyılda İstanbul'daki peynir ve yumurta fiyatlarının taşradakilerin iki-üç katı olduğu bilinmektedir (McGowan, 2006: 844).

2.1.3. Tradisyonizm İlkesi

Osmanlı klasik iktisadının temellerini oluşturan ikinci ilke olan Tradisyonizm ilkesi diğer bir deyişle, gelenekçilik ilkesi; sosyal ve iktisadi ilişkilerde yavaş yavaş oluşan eğilimleri ve dengeleri mümkün olduğunca muhafaza

etme ve değişme eğilimlerini engelleme ve herhangi bir değişme olduğunda, tekrar eski duruma dönme iradesinin hâkim olması olarak tanımlanabilir (Genç, 2000: 44). Bu bağlamda, Osmanlı toplumunun değişime sıcak bakmadığı ve bu nedenle bu ilkenin kendisini sağlamlaştırdığı görülmektedir. Bu ilke kapsamında, toplumda yer alan tabakalar arası uçurumun daha da açılmaması adına Osmanlı tüccar sınıfının karlarının %5 ile %15 arası olması öngörülmüş ve daha yüksek karlara izin verilmemiştir (Genç, 2000: 47).

Tradisyonizm ilkesi, Osmanlı'da 18. yüzyıl sonlarına kadar etkisini sürdürmüş ve yeni bir düzen oluşturma fikrine dönüşmemiştir (Şahin, 2005: 102). Öyle ki, bu durum bir deyimle özdeşleşmiştir: “*kadimden olagelene aykırı iş yapılmaz*”. Burada geçen kadim kelimesi bir kanunnamede şöyle açıklanmıştır: “*kadim odur ki, onun öncesini kimse hatırlamaz*”. Bu ifadeler, gelenekçiliğin Osmanlı toplumunda ve idari yapısında ne ölçüde yerleştiğini göstermektedir (Genç, 2000: 60). Bu noktada, kendi köklerinden kopamayan, değişime kapalı olan Osmanlı devlet yapısı, 18. yüzyıl sonlarında kendi geleneklerinden kopmadan değişmeye çalışmış ve fakat başarılı olamamıştır (Alkan ve diğerleri, 1999: 55).

2.1.4. Fiskalizm İlkesi

Osmanlı Devleti'nin iktisadi hayatını şekillendiren üçüncü unsur ise Fiskalizm ilkesidir. Fiskalizm, hazineye ait olan gelirleri olabildiğince yüksek düzeye çıkarmaya çalışmak ve mevcut durumun altına inmesini engellemek olarak tanımlanabilir. Osmanlı Devleti açısından son derece önemli olan ve diğer iki ilke ile doğrudan bağlantılı olan Fiskalizm ilkesine göre, hazineyi arttırmak başat konumdadır. Ancak bu duruma engel bazı objektif ve sübjektif nedenlere bağlı zorluklar göze çarpmaktadır. Daha önce de bahsedildiği üzere, objektif şartlardan dolayı çıkan zorluklar, ilk olarak ulaştırma maliyetlerinin yüksek ve ulaşım imkânının zor olması ve ikinci olarak da ülkedeki üretimin pazar payının düşük olması sayılabilir. Ekonominin sübjektif şartlarından doğan zorluklar ise Provizyonizm ve Tradisyonizm ilkelerinin ekonomiyi sınırlandırması sonucu devlet hazinesinin geliştiremiyor olması ve devlet gelirini arttırıcı politikaların toplumdaki

gelir eşitsizliğini daha da kopuk hale getirme ihtimali olarak kabul edilmiştir (Genç, 2000: 46-47).

Osmanlı klasik iktisadi hayatı bahsedilen üç unsur üzerinde inşa edilmiştir. Bu ilkeler doğrultusunda, adalet olgusunu gözeterek ekonomiyi rahat bir konuma getirmek için uğraşan Osmanlı iktisatçıları ve aslında devlet adamları, modernleşen ekonomik sisteme tam anlamıyla ayak uyduramamıştır. Bu nedenledir ki 18. yüzyıl itibarıyla Osmanlı ekonomisinde mali bunalımlar hiç eksik olmamıştır.

2.2. MALİ BUNALIM VE OSMANLI EKONOMİSİNDEKİ DÖNÜŞÜM

Maliye, devletin gelir ve giderleriyle ve bunlar arasındaki dengeleri yansıtan ve bizzat devlete ait olan bir alan olarak tanımlanabilir. Bu anlamda maliyenin güçlü olması, devletin gelirlerinin giderleri karşılayabilmesi anlamına gelmekle birlikte, aksi durumda mali bunalım kavramı ortaya çıkmaktadır (Pamuk, 1990: 35).

Bilindiği üzere, bir Doğu ilmi olan maliye, devlet yönetiminde son derece önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Yönetim, maliye, ordu üçlüsü; devletin bekası için düzgün işlemesi gereken öğeler olarak görülmekte ve bu amaçla devletler, hem askeri olarak hem de mali olarak güçlü bulundukları ölçüde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel gelişimi, literatürde genellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminden sonra yönetsel bunalıma girildiği üzerinde hem fıkirdir. Özellikle 1580'lerde görülen para değerindeki bozulma ve fetihlerin azalarak, yeni toprakların kazanılamaması, İmparatorluğu'nun gelir ayağında bozulmaya neden olmuştur. Bu durum Ahmed Cevdet Paşa'nın ünlü eseri Tarih-i Cevdet'te şu şekilde anlatılmaktadır:

“Devletin para sıkıntısına bir çare bulunamadığından, denize düşen yılanı sarılır kabilinden... Felemenk'ten on beş bin kese akçe borç alınması düşünüldü... Akçe darlığı öyle korkunç bir hal almıştı ki, değil Felemenk'ten veya İspanya'dan, bunlar ne de olsa bir devletti, Fas hâkiminden, hatta Cezayir ve Tunus ocaklarından bir borç alınması düşünülmüş, onlara da başvurulmuştu. Fakat her yerden para yerine özür dileme mektupları geliyordu” (Cevdet, 1972: 321-322).

Diğer yandan uzun süren ve başarısızlıkla sonuçlanan savaşların hazineye getirdiği yükün ağırlığı ise yeni gelir kaynaklarının bulunması zarureti ortaya

çıkarmıştır. Avrupa’da görülen merkantilist düşüncenin gereği olan korumacı ekonomi politikalarının benimsenmemesinin yanı sıra, provizyonizm ilkesi gereği ithal mallarının desteklenmesi ise ekonomik faaliyetlerin daha da bozulmasına ve halkın refah seviyesinin giderek bozulmasına neden olmuştur. Ahmed Cevdet Paşa, 1797/98 yılına ilişkin gelir sıkıntısını şu şekilde açıklamaktadır:

“Mali darlık günden güne arttığından bazı yeni gelirler bulmak gerekmişti. Bunun üzerine bazı illerin mukataaları her bir hissesi beşer bin kuruş olmak üzere Devletçe taliplerine satılmıştır. İrad-ı Cedid hazinesine de bazı yeni gelirler sağlanmıştır. Yalnız İstanbul’daki devlet büyüklerinin geçimi mukataalardan olduğundan; gelen varidat yetersiz kalıyordu. Bu yıl mukataaların kadınlara satılma yasağı kaldırıldı. Kumbaracı ve lağamcı ocaklarının masraflarının her ay ödenmesi hazineye güç geldiğinden onlara da üç ayda bir maaş verilmesi emrolundu” (Cevdet, 1972: 444).

Tablo 6: Osmanlı Gelir-Gider Dengesi (Akçe), 1567-1748

Yıl	Gelir	Gider	Fark
1567-1568	348.544.150	221.532.453	127.011.728
1582-1583	313.744.645	277.578.755	36.165.890
1592-1593	293.400.000	363.400.000	-70.000.000
1597-1598	300.000.000	700.000.000	-400.000.000
1608	503.691.446	599.191.446	-95.500.000
1643-1644	514.467.015	513.817.970	649.045
1650	532.900.000	687.200.00	-154.300.000
1652-1653	517.271.470	528.862.971	-11.591.500
1654	537.356.433	658.358.459	-121.002.026
1661-1662	581.270.828	593.604.361	-12.333.533
1666-1667	553.429.239	631.861.656	-78.432.420
1669-1670	612.528.960	637.206.348	-24.677.380
1687-1688	700.357.065	901.003.350	-200.646.285
1690-1691	565.751.408	812.878.365	-247.126.955
1691-1692	818.188.665	950.246.521	-110.994.245
1696-1697	938.672.901	1.096.178.240	-157.505.339
1698-1699 a	1.053.446.625	1.176.071.292	-122.624.667
1698-1699 b	1.147.718.378	1.211.379.266	-63.360.888
1701-1702	1.179.973.780	1.051.065.312	129.126.886
1710-1711	1.295.082.371	1.000.684.958	294.396.413
1748-1749	1.648.953.720	1.714.656.400	-65.702.680

Kaynak: Tabakoğlu, 1985a: 15-16.

Tablo 6'dan anlaşılacağı üzere, genellikle savaş dönemlerinde Osmanlı devlet bütçesi açık vermiştir. Görüldüğü üzere devletin yaşadığı mali bunalım süreci 16. yüzyıl başlarında başlamış ve etkisini derinleştirerek devam etmiştir. İlk başlar düşük seviyelerde seyreden bütçe açıkları, giderek büyüyerek kronik hale gelmiştir.

Özellikle 18. yüzyılın son çeyreğinde başlayan ve 1850 yılına kadar devam eden yüksek enflasyon nedeniyle, ülke ekonomisinde fiyatlar genel düzeyi 12 ila 15 kat artmış ve yabancı paralar karşısında Osmanlı kuruşu gitgide değer kaybetmeye başlamıştır. Örneğin, 1814 yılında 1 İngiliz sterlini, 23 Osmanlı kuruşu iken; 1839'da 104 Osmanlı kuruşuna denk gelmeye başlamıştır (Pamuk, 1990: 228).

Osmanlı Devleti'nin ekonomik gücü sermaye servetine değil, toprağa yani mülke dayalıdır. Diğer bir deyişle Osmanlı, ticaret ve sanayi devleti olmaktan ziyade, sürekli harcama yapan bir devlet konumundadır. Diğer taraftan, gelir elde etmesi gerektiğinden; kendi tebaasını belirli şer'i ve örfi vergilere, dışarıdakileri de anlaşmalar ölçüsünde haraçlara bağlayan, ancak asıl gelirini savaş yolu ile servet sağlamada gören bir devlettir (Berkes, 1972: 168). Bu bağlamda, şehirlerin ve özellikle İstanbul'un iâşesinin karşılanması hususunda yabancı tüccarlara bir takım kolaylıklar sağlanmıştır. Bu sayede piyasadaki ürün sepeti geniş tutulmaya çalışılmış ve bolluk ekonomisinin istikrarı amaçlanmıştır.

İâşe ilkesi uyarınca, yabancı devlet mensuplarına verilen ticari ayrıcalıklar daha sonraları mali bunalımın nedenleri olarak görülecektir. Yabancı ticaret erbaplarına tanınan ayrıcalıklar anlamına gelen kapitülasyonlar, önceleri bu ayrıcalıkları veren padişahların ömürleri ile sınırlı ve geri çekme konusunda özgürler iken; 1740 yılından itibaren söz konusu kapitülasyonlar sürekli ve kapitüler bir vasma dönüşmüştür (Faroqhi, 2006: 608-610).

Verilen bu kapitülasyonlar genellikle, gümrük vergilerinin düşürülmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı düşük gümrük resmi (değer üzerinden yüzde 3) sistemine bağlı kapitülasyon rejimi ile ekonomide bolluk amaçlanmıştır (İnalçık, 2015b: 13).

İlk olarak 1535 yılında Kanuni Süleyman tarafından Fransızlara verilen, daha sonraları sırasıyla; 1569 yılında II. Selim, 1581 yılında III. Murat, 1597 yılında III. Mehmet, 1604 yılında I. Ahmet, 1673 yılında IV. Murat ve 1740 yılında I. Mahmut tarafından verilmiş olan kapitülasyonlar, Osmanlı Devleti'nin ekonomik bağımsızlığını tehlikeye girmesine yol açmıştır (Kurdakul, 1981: 24-25).

Kapitülasyonlar sayesinde yabancı tüccarlar Osmanlı Devleti içinde serbestçe mal ithalatı ve ihracı yapabiliyor, iç ve dış ticaretle uğraşabiliyor ve limanları kullanabiliyordu. İmtiyaz sahibi tüccarlar için sağlanan gümrük vergisi avantajı, ülke aleyhine bir durum oluşturmaya başlamış ve Türk tüccarların yabancılar ile olan rekabetini olumsuz etkilemiştir (Nebioğlu, 1986: 29).

2.2.1. Mali Bunalımın Nedenleri

Mali bunalımın yaşanmasında tek neden kapitülasyonlar olmamış; daralan coğrafi boyutlardan ötürü nüfus yoğunluğunun artması, askeri alandaki gerilemeden dolayı savaşlarda alınan mağlubiyetlerin sürekli hale gelmesi, timar sisteminin bozulmaya başlaması, sanayileşme anlamında yeterli çabaların verilmemesi, gelir-gider eşitsizliğinden dolayı zorunlu olarak yapılan harici borçlanmalar, para rejiminin istikrara kavuşturulamaması ve genel olarak ülke içindeki üretimin düşük seviyelerde kalması gibi nedenlerden dolayı da mali sistemde bir takım düzensizlikler ortaya çıkmıştır.

1631 yılında Koçi Bey tarafından hazırlanan ve IV. Murat'a sunulan risalelerinde, bozulmanın Kanuni döneminde başladığı dile getirilmiş ve bozulmanın nedenleri sıralanmıştır. Bu rapora göre, padişahın divana katılmaması, kaideleri bozarak liyakat ile atanması gereken sadrazamlığa yakın dostların atanması, iltizam usulünün getirilmesi, yabancıların mültezimliğe getirilmesi, özel mülkiyet gibi vakıfların ortaya çıkması ve tüketim, şan-şöhret merakının artması bozulmaya neden olmuştur (Koçi Bey, 1972). Bir diğer önemli reformist devlet adamlarından biri olan Köprülü Mehmet Paşa, ölüm döşeginde iken padişaha şu tavsiyelerde bulunmuştur: *“Mührü hümayunu servet düşkünü bir adama tevdi etmeyiniz ve hazineyi bütün vasıtalarla müracaat ederek doldurunuz”* (Morawitz, 1978: 10).

Mali bunalıma yol açan ve etkilerini daha da derinleştiren nedenler, başlıklar halinde anlatılıp, Tanzimat Fermanı ile girilen yeni dönemde yapılması planlanan ve uygulamaya koyulan reform hareketleri incelenecektir.

2.2.1.1. Savaşlar, Mağlubiyetler ve Askeri Harcamalar

Osmanlı Devleti'nin ekonomik olarak sıkıntıya düşmesine yol açan temel neden savaşlar olmuştur. Önceleri devletin en önemli gelir kalemlerinden biri olan savaşlardan edinilen ganimetler; 18. yüzyıl itibariyle alınan mağlubiyetlerinden de etkisiyle çok büyük maliyetlere yol açmıştır.

1592 yılındaki Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen harcamalar, gelirlerin yarım milyondan fazlasını aşmıştır. Hatta dönem itibariyle, maaşlarının bir kısmını

gelecekte almayı kabul etmeyen ve ayaklanmaya hazırlanan askeri zümrenin en güçlü silahlı kanadı olan maaşlı sipahilerin maaşları, padişahın emriyle iç hazineden karşılanarak ödenmiştir. Gelir-gider eşitsizliğinin derinleştiği bu dönemin hükümdarı III. Mehmet, yeni bir savaş daha açarak ekonominin daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Askerlerin maaşlarının değeri düşük akçelerle ödenmesi sonucu hazine açığı atmış ve hazinede maaş ödemelerine yetecek kadar sikke kalmamıştır. Hazine açığı tıpkı, sipahi isyanlarında olduğu gibi iç hazineden borçlanılarak ki bu rakam 700.000 altındır, geri kalan kısmı da Mısır vilayetinden iki yıllık irsaliye olan 1.200.000 altının gelmesini bekleyerek giderilmeye çalışılmıştır (Berkes, 2016: 228-229).

Hazine açığı, sonraki yıllarda da devam etmiş ve 1625 yılında ordunun masrafları karşılanamaz hale geldiğinde yine Mısır'dan irsaliye beklenmeye başlanmıştır. Ancak o yıl itibariyle Mısır'da görülen veba salgını nedeniyle irsaliyenin yarısı (600.000 altın) anca tahsil edilebilmiştir. Mali bunalımın ayyuka çıktığı bu yıllarda, IV. Murat'ın üstün gayretleri ve tasarruf emirleriyle ekonomik sıkıntılar derinleşmeden durdurulmuştur. Hatta 1637 yılında 8 milyonluk devlet bütçesinde 1.000.000 dukalık bir varidat fazlası biriktirilmiştir (Morawitz, 1978: 9).

18. yüzyıl itibariyle yapılan savaşlarda alınan mağlubiyetler ve toprak kayıpları mali bunalımın artmasına neden olmuştur (Cezar, 1986: 140). Osmanlı Devleti'nin savaş harcamalarında en önemli nakit çıkışı merkezi ordu ile devlet görevlilerine yapılan ödemeler olmuştur.

Timarlı sipahiler dışında kalan askeri birliklere üç ayda bir maaş ödemesi yapılmış ve bu ödenen maaşa “*mevacip*” yâda “*mukarrer*” adı verilmiştir. Öyle ki, devletin maaş ödemesi yaptığı kapıkulu ocakları ve bazı eyaletlerdeki yerli askerlere yapılan ödemeler, toplam bütçe harcamalarının yarıdan fazlasını oluşturmuştur. Mevacip (ulufe) ödemelerinin yanında askeri zümreye yapılan ödemelerin başında tahta yeni çıkan padişahların dağıttığı cülus bahşişleri yer almıştır. Cülus bahşişleri, yaklaşık bir yıllık ulufe tutarı kadar olduğundan, finansman açığını kapatmak üzere, ek vergiler konulmuştur (Ay, 1991: 322-323; Tabakoğlu, 1985a: 183-184).

Tablo 7: Kapıkullarının Miktarı ve Ödenen Yıllık Mevacip Tutarları ile Toplam Bütçe Harcamalarına Oranları, 1669-1748 Yılları (Akçe olarak)

Yıllar	Mevcut	Mevacip	%
1669-1670	94.999	308.693.568	48.3
1687-1688	131.693	456.135.420	50.6
1690-1691	83.749	312.875.547	38.4
1691-1692	68.319	259.849.440	27.9
1692-1693	78.275	277.992.412	30.2
1693-1694	88.295	285.955.852	30
1694-1695	122.634	372.120.982	33.3
1696-1697	166.683	406.819.388	37.1
1698-1699	113.319	397.422.440	33.7
1700-1701	91.258	352.511.852	31.7
1701-1702	79.685	326.321.800	31
1702-1703	78.736	320.155.476	30.2
1704-1705	96.727	409.975.033	35.6
1710-1711	82.855	342.519.963	34.2
1748	-	575.678.880	33.9

Kaynak: Tabakoğlu, 1985a: 186.

17. yüzyılın son çeyreğinde kapıkulu askerinin sayılarının artması sonucu onlara ödenen yıllık ulufe tutarlarında da yıllar itibariyle yükselme görülmüştür. Tablo 7’de de görüldüğü üzere, mevacip tutarları bütçe giderlerinin yaklaşık % 30’una denk gelmektedir. 1699 yılına kadar kapıkullarında artışın görülmesinin en büyük nedeni Osmanlı Devleti’ne karşı II. Viyana Kuşatması sonucu Kutsal İttifak’ın birleşmesi ve savaşların tekrardan başlaması olarak görülebilir. Bunun yanında, savaşların uzun sürmesi ve alınan mağlubiyetler, sınır askerlerinin sayılarının arttırılmasına neden olmuş ve dolayısıyla bunlara ödenen maaşlar da hazineyi olumsuz etkilemiştir.

Savaşların devlet maliyesine etkisi Osmanlı Devleti’nde şöyle gerçekleşmiştir; savaş zamanları devlet gelir ve giderlerinin idaresi cepheye kaymakta ve savaşın uzunluğuna bağlı olarak yapılan giderler devlet hazinesinden mahsup edilerek mali işler halledilmeye çalışılmıştır. Ancak, devlet maliyesi savaş durumlarında tamamıyla cepheye kaymamakta, merkezde de maliyeciler bulunmakta

ve cephe-merkez arasında mali denetimi ve koordinasyonu sağlamaya yönelik çalışmalar yürütülmüştür (Cezar, 1986: 114).

Savaş ve barış dönemlerinde iki farklı büyük harcama kanalı olduğundan ve dönem itibariyle düzenli bir bütçenin tutulabilmesinin mümkün olmamasından, daha sonraki yıllarda kesin hesap çıkarmak zorlaşmış ve bu durum, mali sorunların kronik hale gelmesine neden olmuştur.

2.2.1.2. İltizam Usulü: Timar Sisteminin Çözülüşü

İslam kültüründe yer alan ikta sistemi üzerine kurulu olan Osmanlı toprak sisteminde, en önemli pay, timar sisteminin olmuştur. Timar sistemine göre, devlet mülkiyeti altındaki toprakların, devlet memuru sipahiler tarafından gözetildiği ve bu toprakların kullanım hakkına sahip köylüler tarafından işletildiği bir toprak sistemi olarak bilinmektedir. Diğer bir deyişle timar, devletin miri arazilerinden (miri arazinin mülkiyeti hazineye ait olmakla birlikte, tapu ile kişilere verilebilmekteydi) bir kısmını, yıllık gelir toplamını veyahut bir bölümünü başka bir şahsa vermesine denir.

Timar sahipleri, mülkiyetini alamadığı sadece tasarruf etme haklarını aldığı arazileri, reayaya işletir, mahsulünden ve işleyen reayadan, devletin alacağı vergileri tahsil eden kişi olarak betimlenebilir (Ay, 1991: 318).

Mali bunalımın kendini hissettirdiği 16. yüzyılın ikinci yarısında, kamu harcamalarının giderek artması sonucunda, Osmanlı tarım ve toprak rejimi de olumsuz etkilenmiştir. Aslında bu durumun en önemli nedeni, ülke nüfusunun yaklaşık iki kat artmasıdır. Dönem itibariyle savaşlardan yenilgilerle çıkılması, merkezi ordunun giderek maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Artan mali yük, timarlı sipahilerin tasfiyesi ile giderilmeye çalışılsa da, yeterli olmamıştır (Pala, 1996: 56).

16. yüzyılın sonlarında timar sisteminin çözülmeye başlamasıyla, güçlü yerel unsurlar, büyük toprak parçaları edinmiş ve bağımlı köylüler üzerindeki sömürüyü ağırlaştırarak, Avrupa'daki cazip pazarlar için tarımsal üretime yöneldikleri de iddia edilmiştir (McGowan, 1981: 281-285). Söz konusu yönelim daha çok Balkanlarda, büyük çiftliklerin kurulmasıyla mümkün olmuştur.

Dönem itibariyle İran, Hindistan ve Türkiye’de toprakta özel mülkiyetin olmadığı görülmekte ve bu durum bu coğrafyada, klasik feodalitenin var olmadığının da bir ispatı niteliğindedir (Divitçioğlu, 2015: 42). Bununla birlikte, tarım ekonomisine dayalı merkezi bir devlet yapılanması, Asya Tipi Üretim Tarzı’nın varlığına işaret olabilmektedir. Hatta Osmanlı’da Asya Tipi Üretim Tarzı’nın, sistemsiz olmasa da kısmen uygulandığını ileri süren iktisat tarihçileri de mevcuttur (Yerasimos, 1974: 88).

Klasik anlamda orduyu finanse etmenin mümkün olmadığı, modern bir orduyu finanse etmenin de toprak sisteminde köklü değişiklikler yapılması gerektiği düşüncesi ile timar sisteminde bir takım değişikliklere gidilmiştir (Barkan, 1972: 319; Cezar, 1986: 28). Devlet, tarımsal artığa doğrudan el koymanın yollarını araştırmaya başlamıştır (Pamuk, 1990: 104).

Özünde timar usulünün değişikliğe uğramasının iki temel sebebi vardır. Bunlardan ilki, timarların militer güç olarak önemsiz hale gelmesi ve ikincisi ise, timarlı sipahilerin paraya olan düşkünlüğü olarak görülebilir. Devletin sağlamış olduğu gelir kaynaklarının sadece yüzde onu hazineye gelmekte, geri kalan kısmı ise hazineye girmeden çeşitli kesişmelerle tahsis olunmuş gelirler olarak görülmektedir. Bahsedilen gelirlerin en önemlisi timarlardır. Şöyle ki, timar beyleri şer’i, örfi ve divani denilen vergilerin hepsini tahsil edemezdi. Zira bazıları doğrudan hazinenin gelirleri olarak bilinmekteydi. Söz konusu kesişmenin olduğu vergilerde ise timar beyinin kendi şahsına çalışması muhtemel bir unsur olarak maliyecilerin dikkatini çekmiştir (Berkes, 1975a: 199-200).

17. yüzyıl Avrupa’sında modernleşen ve kalıp değiştiren ekonomik unsurlar, belli başlı noktalarda Osmanlı Devleti’ni de etkilemiştir. Örneğin, timar topraklarının merkezi para iktisadına bağlanması, diğer bir deyişle söz konusu toprakların iltizam usulüne çevrilmesi bu dönüşümün bir yansıması olarak kabul edilmektedir.

Bu doğrultuda; vezirlerin, beylerbeylerinin, sancakbeylerinin büyük ve verimli toprakları, derece derece miri mukataa haline dönüştürülmeye başlanmış ve bu sayede iltizam veyahut emanet usulü ile merkeze bağlanması kolaylaşmıştır (Tabakoğlu, 1985a: 247). Vergi gelirlerini timar düzeni çerçevesinde dolaylı olarak kullanmak yerine dolaysız olarak merkezi hazinede toplama gayretleri, iltizam

düzeni ile mümkün olmuştur. Bu bağlamda, belirli bir mukataadan⁶ vergi toplama işi, açık arttırma yoluyla ve bir yâda üç senelik süreler için mültezim denilen özel kişilere devredilmeye başlanmıştır (Pamuk, 1990: 126-127).

Vergi gelirlerinin merkezi hazineye doğrudan aktarılması amacıyla yapılan iltizam usulü neticesinde, vergi konusu olan zirai işletmeler verimsizleşmiştir. İltizamın yaygınlaştığı ve toprak mülkiyetinin özelleştiği ölçüde, ekonominin ve devlet maliyesinin kontrolü zorlaşmıştır (Cem, 2016: 181). Ve hatta timar toprakları zamanla özel mülkiyete konu olmaya başlamış ve bu durum özel çiftliklerin oluşmasına ve nihayetinde de tefeciliğe yol açmıştır (Ay, 1991: 320; Tabakoğlu, 1985a: 248).

Sistemin çözülmeye başlamasıyla devlet katında, timar sistemine ilişkin düzeltme ve ıslahat çalışmaları görülmüştür. Çeşitli padişahlar, raporlar hazırlatarak veyahut politikalar uygulayarak sistemin devamını sağlamayı amaçlasa da çok başarılı olunamamıştır. 17. yüzyıl devlet adamlarından olan Koçi Bey, hazırlamış olduğu risalelerde timar sisteminin bozulmasını şöyle dile getirmiştir:

“Zeamet ve timar isteyenler bir günde yüz bin akçe timara hak sahibi oldular. Boşalan timar ve zeametler de eski kanunlara aykırı olarak İstanbul tarafından verilmeye başlandı. İleri gelenler ve vükela, boşalan yerleri adamlarına ve akrabalarına verip, İslam memleketlerinde olan timar ve zeametini seçmelerini şer’i şerife ve yüksek kanuna aykırı olarak kimini paşmaklık yaparak, kiminin padişah has’ına katarak, kimini mülk olarak, kimini vakıf olarak, kimini vücudu sıhhate olan kimselere emeklilik olarak verip, bütün zeamet ve timar ileri gelenleri yemliği oldu.” (Koçi Bey, 1972: 33).

İltizam usulünde ihaleler, çoğunlukla devlet yöneticileri lehine sınırlandırılır ve ihale bedelinin bir bölümü peşin olarak alınırdı. Bunun gibi kurallar, ihaleye katılımı azaltmış ve belli bir zümrenin ihalelere katılmasına neden olmuştur. Bu sayede ihale fiyatlarının düşürmek amacıyla olan mültezim, tefeci ve tüccarlar arasında zımnî bir ittifak oluşmuştur. Nihayetinde, mültezimler üreticilerden vergi olarak ürünün yasal olarak bırakılan bölümünden daha fazlasını almış ve merkezi

⁶ Mukataa, coğrafi sınırları ile alınacak vergilerin tür ve miktarının maliye tarafından saptanmış vergi kaynağı ya da kaynakları anlamına gelmektedir (Pamuk, 1990: 127). Sözlük anlamı olarak, arazinin kesime verilmesi, muayyen bir kira karşılığında birine bırakılması veya bağ, bahçe, arsa haline getirilen ekim toprağı için verilen vergi olarak açıklanmıştır (Devellioğlu, 2015: 792; Şemseddin Sami, 2015: 1072). Mukataa kavramı, ilk baştan beri mülkiyeti devlete veya vakıflara ait arazi ve arsalardan ifraz edilerek özel şahıslara veya kurumlara kiralanan parçalar için yapılan kira sözleşmesini ve ödenen kirayı ifade etmek üzere “mukataa-ı zemin”, “icare-i zemin” veya kısaca “mukataalı” gibi kavramlarla da kullanılmıştır (Genç, 2006: 57).

hazineye göndermesi gereken vergi miktarını elinde tutmaya başlamıştır. Reaya üzerindeki baskıların artması sonucu, halk zorunlu olarak göç etmekte ve toprağı işlemeyi bırakmaya başlamıştır. Bu durumu Ahmet Cevdet Paşa; “*mültezimler, verdiklerini çıkardıktan sonra, menfaat çıkarı için aciz reayaya dayanamayacakları zulüm ve cefayı her gün artırmakla taşra halkından çoğu vatanlarını bırakıp gitmeğe mecbur olarak, bazı zimmeti olan reaya diğer Devletlerin memleketlerine gidiyor, birçok kimseler de İstanbul'a gelip yerleşiyordu.*” (Cevdet, I, 1972: 150) şeklinde dile getirmiştir.

Bütün bu olanlara ek olarak, 1726'da çıkarılan bir fermanla, Enderunlu vali tayini sisteminden vazgeçilerek, her sancak yâda vilayetin yerli ağalarından oraya vali yapılması emredilmiştir. Bu durum, işlemez hale gelen toprak sistemini doğrudan etkilemiş ve timar topraklarını ellerinde bulunduran toprak ağaları, bulundukları yerlere vali olmuşlardır. Bu durum ise, daha önce timar sisteminin işleyişi sayesinde görülmemiş olan feodal beylerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Neticede bu durum, güçlü ve varlıklı bir sınıfın doğmasına neden olmuştur: Ayanlar. Ayanlar, Avrupa ile artan ticaretten yararlanmak ve ekonomik gücü elinde bulundurmak için, iktisadi fazlanın gitgide artan bölümüne sahip olmaya çalışmıştır (Kıray, 2010: 18). Ayanların, kademeli bir şekilde idari örgüt yapısı almasıyla; devletin adalet, maliye ve idari düzeni derin şekilde sarsılmış ve merkezi otorite büyük zarar görmüştür (Akdağ, 1970: 51; Çiçek, 2000: 65-66; Tabakoğlu, 1985a: 224).

2.2.1.3. Sanayileşme Sorunu ve Üretim Yetersizliği

Osmanlı ekonomisi 16. yüzyılda Avrupa ekonomisi ile bütünleşmeye başlamış olsa da, Osmanlı Devleti'nin kapalı haldeki ekonomisi tam olarak çözülmemiştir. Ekonomik bütünleşme ülkelerin içsel dinamiklerine göre her ülke açısından değişiklik göstermiştir.

Sanayileşmenin yani aslında makineleşmenin önemini Osmanlı'nın ilk ekonomistlerinden biri olan Sakızlı Ohannes Paşa (1836-1912) “*Mebâdi-i İlm-i Servet-i Milel*” adlı eserinde şöyle dile getirmiştir:

“Bir takım ehl-i hirfet dahi erbab-ı ziraatın, yahut sanayi-i ihraciyye ashabının tedarik ettikleri ham mahsulatı olup işler, yeni o eşya ve mahsulatın eşkalini değiştirip türlü türlü şekle ve surete döker. Mesela yünü ve pamuğu kumaşa ve işlenmemiş madenleri enva’i eşyaya ve edevata tahvil eder. (...) Makineler sayesinde zuhur eden... su ve hava değirmenlerinin icadından evvel, bunların hizmeti esirlere muhavvel idi. İmdi en adi su değirmeni yevmiye yüz elli adamın öğüttüğü buğdayı tahn edebilir ve eğer senede üç yüz işlese yevmiye kırk be kuruş kadar masrafı olur. Yüz elli adamın masrafı ise, lâ-ekall bin üç yüz elli kuruş tasarruf hasıl olur ki yüz kile buğday üzerine taksim olunca, buğdayın takriben nisf kıymetine muadil olur” (Sakızlı Ohannes Efendi, 2015: 65-104).

17. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti, teknik bakımdan Avrupa’nın gerisinde kalmaya başlamıştır. Ne var ki bu, Avrupalı devletler ile girişilen savaşlardan alınan mağlubiyetlerden de anlaşılabilir. Teknikleşme ve makineleşme, savaş tekniklerinin de değişmesine yol açmış ve nitekim Avrupa topları, Osmanlı toplarından daha üstün bir konuma gelmiştir (Tabakoğlu, 2016: 341).

Bahsedildiği üzere, Osmanlı Devleti’nde Avrupa’dakine benzer bir sanayi yapısı oluşmamıştır. Sanayi Devrimi, özünde tarımsal üretimden makine teknolojisine geçişi ifade ederken, bu süreç Osmanlı’da daha farklı alanlarda tezahür etmiştir. Coğrafi sınırları itibariyle geniş bir alana sahip olan Osmanlı Devleti’nde, hükümlan olunan coğrafyayı kontrol edebilmek askeri ve mali gücün işler ve sağlam bir yapıda olmasıyla mümkün olmuştur. Bu cihetle devlet bünyesinde bulunan fabrika ve imalathaneler daha çok askeri alet yapımında kullanılmak üzere inşa edilmiştir.

Osmanlı’da ağır sanayi olarak, tersane, tophane, baruthane ve cebehane görülmekte ve bunlar genellikle İstanbul ve bazı merkezlerde meydana getirilmiştir (Berkes, 1975a: 132; Kütükoğlu, 1994: 614). Örneğin; İstanbul, Sinop, İzmit, Gelibolu, Süveyş’te tersaneler bulunmakta, bununla birlikte İstanbul, Selanik, Gelibolu, Bor, İzmir gibi şehirlerde de baruthaneler yer almıştır (Agoston, 2006: 8; Kütükoğlu, 1994: 614-615).

İmparatorluğun en büyük tophanelerinden olan İstanbul’daki Tophane-i Amire ’de, üretilen topların sayıları incelendiğinde Avrupa’daki hızlı değişim daha iyi anlaşılacaktır.

Tablo 8: Tophane'nin Üretimi, 1517-1519

Topun Tipi	Karış Cinsinden Top Uzunluğu	Top Sayısı
Bacaluşka	30	8
Bacaluşka	25	8
Bacaluşka (iki parça)	25	1
Şayka	20	8
Şayka	18	6
Darbzen	17	1
Darbzen (iki parça)	14	25
Darbzen	?	550
Prangı	?	64
Havayi	?	2
Toplam		673

Kaynak: Agoston, 2006: 275.

Tophane-i Amire' de üretilen toplar, 16. yüzyılda 673 adetken, Temmuz 1684- Haziran 1685 yılları arası 785, Ekim 1685-Temmuz 1686 arasında 324, Aralık 1691-Nisan 1692 arasında 298, Ağustos 1706-Aralık 1707 arası 177 adet, Temmuz 1756-Temmuz 1757 arası 47 adet şeklinde gerçekleşmiştir (Agoston, 2006: 275-295).

Ağır sanayileşme hamleleri daha çok III. Selim döneminde atılmış olsa da, daha çok 1830'larda somut sonuçlar vermeye başlamıştır. Örneğin, askeri alana yapılmamış ilk büyük fabrikalardan olan, 1835 yılında kurulan fes fabrikasının teknolojik altyapısı Belçika ve İngiltere'den alınmıştır (Pektaş, 2016: 268). Sanayi Devrimi ile Avrupa pazarı genişlerken, ulaşım ağında gelişmeler görülmüştür. Bu durum Osmanlı Devleti'ni olumlu etkilemiş, Avrupa ile Osmanlı Devleti arasındaki ticari ilişkilerin artmıştır (Akşin, 2002: 25). Dönem itibariyle Osmanlı'da, Avrupa'da gerçekleşen anlamda bir sanayileşmeden çok, ara malları ve teknolojiyi ithal eden bir hareketlenme yaşanmıştır. Daha sonraki dönemlerde, özellikle Tanzimat sonrası, liberal düşüncenin de etkisiyle devlet, fabrika kurmak yerine müteşebbislere yönelik teşvik politikaları izlemiştir.

Görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti'nde fabrikalaşma daha çok askeri alanlarda gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, tarım teknolojisinin gelişmediği ve

emeğin hem vasıf hem de sayı olarak az olduğu görülmüştür. Bunlara ek olarak, diğer ülkelerde satılan malların fiyatlarının yüksek olması ve ülke içindeki talebin yüksek olmasından dolayı, ülke içindeki üretim dışarıya yönelmemiş; ülke içinde tüketilmiştir (Tabakoğlu, 1985a: 214).

Özellikle 18. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı üretim kapasitesi daralmaya başlamıştır. Bu durumun temel nedenleri, dönem itibariyle görülen kuraklık ve emeğin üretimden kopmasıdır. Emek faktörünün üretimden çıkmasına, kır kesiminde güvenliğin azalması ve savaşlardan dolayı duyulan asker ihtiyacı neden olmuştur (Tabakoğlu, 2014: 317).

2.2.1.4. Mali Sistemdeki Aksaklıklar

Ekonomik anlamdaki en büyük sıkıntı, önceleri “*bahşedilen*” kapitülasyonların varlığı olmuştur. Zira klasik dönemde verilen bu kapitülasyonlar ile ülke içindeki ticaretin gelişmesi ve mal bolluğunun oluşması amaçlanmıştır. Oysa 19. yüzyıldaki gelişmelerin ve olayların iyi analiz edilememesi ve basiretsiz kimselerin devlet yönetiminde yer bulmasıyla kapitülasyonlar, Osmanlı ekonomisinin ağır çöküntü yaşamasına neden olmuştur.

Kapitülasyon politikaları ile mali, iktisadi, hukuki ve siyasi amaçlar güdülmüştür. Örneğin, mali açıdan; transit ve dış ticaretten gümrük vergileri yoluyla hazineye katkı sağlamakken; iktisadi açıdan, ticareti Akdeniz havzasında tutmaya çalışmaktır (Tabakoğlu, 2014: 389).

Osmanlı Devleti’nde kapitülasyonların gelişimi üç dönem itibariyle incelenebilir. Birincisi, ilk kapitülasyonların verildiği “*sınırlı ayrıcalıklar dönemi*”; ikincisi I. Süleyman’ın 1535 yılında Fransızlara tanıdığı ve her padişah ile yenilenmesi gereken kapitülasyonlardan başlayıp 1740 senesine kadar devam eden “*geniş kapsamlı kapitülasyonlar dönemi*”; üçüncü dönem ise, 1740 yılında sürekli kapitülasyonların başlamasından 1923 Lozan Antlaşması’nda kaldırılmalarına kadar olan “*sürekli kapitülasyonlar dönemi*”dir (Pamir, 2002: 85-86). Mali bunalımın Kanuni Sultan Süleyman dönemi sonrası başladığı kabul edildiğine göre, geniş kapsamlı kapitülasyon döneminin de bunalıma etkisi olduğu muhakkaktır. Kapitülasyonlar 17. yüzyıl ile birlikte artık verilmek “*zorunda*” bırakılan ayrıcalıklar

olarak görülmüş ve merkezi yönetimin bileklerindeki bir kelepçe niteliği taşımaya başlamıştır (İnalcık, 2016c: 172).

Örneğin, Fransızlara verilen bir fermanla Osmanlı Devleti'nin eyaletlerinden biri olan Mısır'daki gümrük %10'dan %3'e düşürülmüştür. Ayrıcalıklar sadece Fransa ile sınırlı kalmamış; Karlofça Antlaşması sonrası önce 1699'da Avusturya'ya, daha sonra 1700 yılında ise Rusya'ya da kapitülasyonlar verilmiştir (Türkmen, 1995: 334).

Başlarda İngiliz tüccarları % 5- % 6 civarında gümrük vergisi verirken, 1601 yılında bu rakam % 3'lere kadar indirilmiştir. Bunun doğal sonucu olarak, sonraki yıllarda İngilizler sadece kendi mallarını değil, diğer ülke mallarını da iç pazara sokarak iç ticareti etki altına almaya başlamıştır. Anadolu'da yabancı mallar o kadar rağbet görür olmuştur ki; 17. yüzyılda Sivas ve Kayseri'de bile orta halli halkın üzerinde Londra çuhasından elbiseler görülmeye başlanmıştır (Pektaş, 2016: 381). Hatta bu durumdan rahatsızlık duyan II. Mahmut, ferman yayınlarak yabancı devlet kumaşından elbise yapılmasını yasaklamıştır. Ancak bu yasaklama ile yerli kumaş tüccarlarının spekülatif davranmış ve ülke içinde kumaşın fiyatları yükselmeye başlamıştır (Çabuk, 1991: 44).

Diğer taraftan, verilen ayrıcalıklar ile yerli sanayi baltalanırken, ticarete ehil kimseler olan gayrimüslim tebaa, yabancı devletlerin kontrolüne geçerek, yerli tüccarlar karşısında tekel durumuna gelmiştir (Elibol, 2005: 71-72; Tabakoğlu, 2014:389).

Kapitülasyonlar, zamanla iç ticareti de olumsuz etkilemeye başlamış, gümrük vergilerinin düşük olması nedeniyle yerli tüccarlar, yabancı tüccarlar ile rekabet edememiştir. İç ticaretin kötüleşmesinin bir sonucu olarak, sikkelerin ağırlık ve ayarlarının düşürülmesi sebebiyle piyasada sunulan mal ve hizmetlerin değerleri istikrarsız bir hal almıştır. Bununla birlikte 17. yüzyıl başlarında çeşitli bölgelerde yaşanan kıtlıklar reayayı çok kötü etkilemiştir. Hatta bir Osmanlı tarihçisi bu durumu şöyle dile getirmiştir: “*reayanın soyulması ile kıtlık her yana yayıldı*” (Pektaş, 2016: 380). Aslında bu söz ile reayanın üstlendiği ağır vergi yükü vurgulanmıştır. Görüldüğü üzere devlet gümrük vergilerinde indirim gitmiş ve iç pazarda da yabancılara bir takım mali ayrıcalıklar tanımıştır. Önemli gelir kalemlerinden olan ve

dolaysız bir şekilde tahsil edilen gümrük vergilerinin ikamesi, reayaya yüklenen dolaylı vergiler olmuş, bu durum da reayayı zor duruma düşürmüştür.

Osmanlı tüccarlarının uluslararası ticareti, yeni bulunan ticaret yolları, deniz ulaşımının ilerlemesi, sanayileşme ve kapitülasyonların da etkisiyle 18. yüzyılda iyice sönümlenmeye başlamıştır. Ayrıca iç ticaret de gerilemeye ve piyasadaki küçük esnaflar da giderek azalmaya başlamıştır.

Osmanlı maliyesinin bozulmasında rol oynayan bir diğer etken, İngiltere ile imzalanan Balta Limanı Anlaşması olmuştur. Mehmet Ali Paşa isyanını bastırarak maddi gücü elinde bulamayan Osmanlı Devleti, İngiltere’den destek istemiş ve neticede İngiltere’ye yeni ekonomik ayrıcalıklar sunulan Balta Limanı Antlaşması (1839) imzalanmıştır (Karal, 1988: 139-140; Kıray, 2010: 69; Kütükoğlu, 1974: 109; Pamuk, 2005: 19; Pur, 2006: 150; Pur, 2015: 124-127; Tezel, 2015: 74-76; Ünal, 1977: 113). Bu antlaşma bir ticaret anlaşması olup, İngiltere özelinden çok genel maddeler içermiştir.

1838 Ticaret Anlaşmasına göre (Açba, 2004: 33-36; Yücekök, 1968: 405); İngiltere Osmanlı Devleti’nde en fazla ayrıcalığa sahip olan ülke konumuna gelirken, diğer ülkelere tanınan gümrük indirimleri İngiltere için de geçerli olacak denilmiştir. Ayrıca, serbest ticareti engelleyen uygulamalar (yed-i vahit⁷, tezkere şartı, memnuat⁸, ihraç malı üzerinden alınan ek vergiler gibi) kaldırılmış ve İngiliz tüccarlara doğrudan ticaret yapma hakkı verilmiştir (Pamuk, 2012b: 29). Anlaşmaya göre; ihracat malları özelinde, iskele mahallerine girişlerde % 9, gemiye yüklenişte % 3 olmak üzere toplam % 12; ithalat mallarına ise, karaya çıkarıldığında % 3, satışlarda % 2, toplam da ise % 5 gümrük vergisi belirlenmiş ve transit mallardan ise sadece % 3 resim alınması kararlaştırılmıştır (Kıray, 2010: 70).

Anlaşmanın en hayati noktası yabancılar için iç gümrüklerin kaldırılması olmuştur. Bununla birlikte yerli tüccarlar için iç gümrükler devam etmiş ve yerli tüccar ticaret yapamaz duruma gelmiştir. Durumun vahametini anlamak açısından; örneğin bir Belçikalı tüccar, Osmanlı Devleti’nde satmış olduğu malın % 5’ini vergi

⁷ Osmanlı ticaretinde “*tekel*” uygulamasına verilen isimdir (Devellioğlu, 2015: 1349). Ayrıntılı bilgi için, Mehmet Genç (2013), “*Yed-i Vâhid*”, İSAM; Mübahat Kütükoğlu (1976), “*Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri II*”, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

⁸ Osmanlı Devleti’nde alım satımı “*yasak olan şeyler*” için bu ifade kullanılmıştır (Devellioğlu, 2015: 708; Şemseddin Sami, 2015: 1087).

olarak öderken; yerli tüccar ihraç edeceği mal için % 12 vergi vermek zorunda bırakılmıştır (Tengirşenk, 1940: 26). İlâveten yerli tüccar mallarını ülke içinde başka bir bölgeye taşımak istediğinde % 8 oranında nakil vergisine maruz kalmıştır (Pamuk, 1994: 18). Bu zorluklar karşısında 1821 yılında Üsküdar ve Tırnova’da 2.000 dokuma tezgâhı bulunurken; bu sayı 1841 senesinde 200’e kadar düşmüştür (Ubicini, 1977: 339).

Söz konusu ticaret anlaşması Osmanlı Devleti ticaretinin dönüm noktası haline gelmiş ve benzer anlaşmalar diğer Avrupa devletleri ile yapılmıştır (Acartürk ve Kılıç, 2011: 13; Kurdakul, 1981: 28). Netice itibariyle Osmanlı Devleti toprakları Avrupalılar için açık bir pazar haline gelmiş ve dışa bağımlı bir büyümenin tohumları atılmaya başlanmıştır.

1838 Anlaşması bir yönüyle kapitalizme direnen Osmanlı Devleti’nin gardını düşürmüş ve kapitalist üretim ilişkilerinin ülke pazarına girişini sağlamıştır. Kapitalizm ilk olarak ticaret ile daha sonraları genişleyerek yabancı sermaye yatırımları ve borç verme ile işlemeye başlamıştır. Nihayetinde anlaşmanın uzun dönemli sonucu, mali bunalımların ve buna bağlı borçlanmanın giderek derinleşmesi ve devletin “*Duyun-i Umumiye*” ye teslimi olmuştur (Tengirşenk, 1940: 31).

Mali bunalımın bir diğer sebebi, düzgün işleyen bir mali yapının olmamasıdır. Örneğin, Tanzimat Fermanı öncesine kadar Osmanlı Devleti’nde muntazam tutulan bir bütçe olmamıştır. 18. yüzyılın ilk 10 yılı içinde birkaç bütçeden söz edilebilir, ancak bunlar da sadece payitahtın gelir-gider tablosunu vermekten öteye gitmemiştir (Tabakoğlu, 1985b: 389). Bu durumun temel nedeni devlet finansmanının belirli olmayan gelirlerle (örneğin savaş ganimetleri), belirli olmayan harcamalar arasında düzenlenmiş olmasıdır (Berkes, 1972: 124). Bu ise mali sistemde düzensizliğe yol açmış ve bütçe açığının giderek artmasına sebep olmuştur. Bütçenin modern anlamda tutulamamasının yanında sağlam bir vergi sistemi de bulunmayan Osmanlı Devleti’nde, ödeme gücünden yoksun bir vergileme görülmüştür. Ödeme gücünden uzak bir vergilemenin doğal sonucu da, halkın vergilere karşı reaksiyon göstermesi olmuş ve tarihte çokça gördüğümüz vergi isyanlarının başlamasına neden olmuştur.

17. ve 18. yüzyıllarda gelir toplama açısından Avrupa’nın Osmanlı Devleti’ni geride bırakmıştır. Avrupa’nın nüfus yoğunluğunun fazla olması, ekonominin daha

çok parasallaşması ve kentleşme ile bu fark açıklanabilir. Fakat Osmanlı Devleti'nin coğrafi genişliği dikkate alındığında vergi gelirlerinin bu kadar düşük seviyelerde kalması, verginin az toplanmasından ziyade; toplanan vergilerin büyük bir kısmının vergi toplayan kişilerin (aracıların) elinde kalmasından kaynaklanmıştır (Karaman ve Pamuk, 2010: 1; Pamuk, 2012a: 149). Bu sorunun farkına 19. yüzyılın başlarında varan Osmanlı devlet adamları, taşrada yer alan çok fazla güçlenen ayanlar ile işbirliği yapmayı amaçlamış ve bu niyetle 1808 yılında “*Sened-i İttifak*” imzalanmıştır (Karaman ve Pamuk, 2010: 30).

Mali bunalımın derinleşmesine neden olan diğer sebep; uygulanan para politikaları ve enflasyon olmuştur. 16. yüzyıl itibariyle Osmanlı Devleti'nde nüfus artmış, kentleşme başlamış ve bunun sonucu olarak da para kullanımı artmıştır. Dönem itibariyle değerli madenlerin bol olması ve kırsal yerler ile kentler arasında iktisadi ilişkiler sağlam olması sayesinde, kırsal nüfusun çoğunluğu küçük değerli bakır ve gümüş sikkeler kullanmaya başlamıştır. Paranın tedavül hızı arttıkça gram gümüş cinsinden ifade edilen fiyat artışları ortaya çıkmıştır (Pamuk, 2012a: 138). Ahmet Cevdet Paşa, 16. yüzyılda yaşanan fiyat artışlarını gıda fiyatlarını örnekleyerek Tarih-i Cevdet'te şöyle açıklamaktadır:

“... 1000 yılında koyun etinin okkası üç akçaya ve ekmeğin dört okkası üç akçaya iken 1168 yılında koyun etinin okkası on sekiz akçaya ve ekmeğin okkası dört akçaya ve zeytinyağının okkası on beş akçaya ve 1186 yılında koyun etinin okkası sekiz paraya ve ekmeğin okkası iki paraya ve zeytinyağının okkası on paraya çıkar. Diğer yiyecekler ve eşyanın fiatı da buna yakın olarak yükselir. Ondan sonra narh⁹ günden güne artar.” (Tarih-i Cevdet, VI, 1972: 30).

Ayrıca Avrupa'da ve Akdeniz bölgesindeki parasal sıkıntılar ve İran ve Avusturya ile girişilen savaşlardan kaynaklı masraflardan dolayı, Osmanlı para birimini olumsuz etkilemiştir. İlk olarak III. Murad döneminde, 1584 yılında, para ayarlaması¹⁰ yapılmış ve piyasadan gümüş akçeler toplatılarak, nominal değeri değiştirilmeden madeni azaltılmış ve daha ince ve hafif akçeler basılmaya başlanmıştır. Bu durum ülke içerisinde fiyatların yükselmesine neden olmuş ve halkın tepkisi ile karşılaşmıştır (Ergenç, 2013: 195; Pamuk, 2012a: 143; Pamuk,

⁹ Çarşıda, pazarda satılan emtialar için resmi makamlarca gösterilen fiyat listesine “*narh*” denilmektedir (Devellioğlu, 2015: 946). Ayrıntılı bilgi için, Mübahat Kütükoğlu (1983), “*Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*”, Enderun, İstanbul; Pamuk (1990); Köktaş (2016).

¹⁰ Alınan karara göre, o zamana kadar 100 dirhem gümüşten 450 akçe kesilmekte iken; bu ayarlama ile 800 adet kesilecekti (Ergenç, 2013: 195).

2012b: 100; Sayar N, 1978: 111). Sikkelerin ayarlarının değiştirilmesine “*tashih-i sikke*” denirken; bu altın ve gümüş sikkelerin içerisindeki bakır oranının arttırılması veya bu sikkelerin küçültülmesine ise “*tağşiş*” (devalüasyon) denilmiştir (Tabakoğlu, 2014: 392-393). Osmanlı maliyesinde en hızlı tağşişler, II. Mahmut döneminde gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, gümüş içerikli Osmanlı parası bu dönemde bakır mangıra veya pula dönüşmüştür (Akyıldız, 2014: 32; Pamuk, 2012a: 205). Bunun doğal sonucu fiyatlar genel düzeyi artmış ve iç piyasada ilişkiler durma noktasına gelmiştir. İç pazarın enflasyon nedeni ile durulması ve halkın elindeki paranın değerinin düşük olması, devletin yaşadığı mali krizin daha da kötüleşmesine neden olmuştur.

Bunlara ek olarak devlet bünyesinde başka finansman kayıpları da söz konusu olmuştur. Malum olduğu üzere ülke genelinde hicri takvim kullanılmakta ve yapılan ödemeler de ay takvimi esasına göre yapılmaktadır. Ancak, merkezi idarenin sağladığı vergi gelirleri güneş takvimine göre belirlenmekte, yapılan ödemeler (özellikle askeri ve devlet çalışanına) ise ay takvimine göre düzenlenmekteydi (Pamuk, 2012a: 153-154). Bu durumda gelir-gider dönemi açısından bir karışıklık söz konusuydu. Şöyle ki; hicri yıl, güneş yılından 11 (on bir) gün kısa olduğundan, her 34 (otuz dört) yılda bir, hazine 12 (on iki) aylık bir sürede yalnızca bir defa vergi toplayıp, iki defa yıllık ödeme yapmak zorunda kalıyordu. Bu yıllara literatürde “*sıvış yılları*” adı verilmiştir (Sahillioğlu, 1967: 77; Pamuk, 2012a: 153-154). Bu durum, her 34 (otuz dört) yılda 33 (otuz üç) adet vergi gelirin karşılık 34 (otuz dört) maaş ödemesi anlamına geliyor ki, bu da %30’luk bir finansman açığına denk gelmektedir, mali külfetin daha da derinleşmesine neden olmuştur.

2.2.2. Devlet Yönetiminde Reform Düşüncesinin Gelişimi

Bir önceki başlıkta sayılan ve mali bunalıma sebep olan etkenler, Osmanlı maliyesini ve hatta devlet yönetimini derinden etkilemiştir. Bu sorunlara karşı Osmanlı klasik iktisat anlayışı kapsamında uzunca bir süre uygulanan yegâne politikalar ise; sikkenin tağşişi¹¹, vergi yükünün ağırlaştırılmasıyla birlikte yeni vergilerin ihdası ve fiyat kontrolleri olmuştur (Köktaş, 2016: 228).

Osmanlı İmparatorluğu, 16. yüzyılın ortalarından itibaren yaşadığı büyük sorunların ortadan kaldırılması ve kötü gidişin durdurulması amacıyla ortaya çıkan reform düşüncesi, kendisini başta yönetim kademesi olmak üzere hemen hemen toplumun tüm kesimlerinde hissettirmiştir. Lütfi Paşa Asafnamesi ve Koçi Bey Risalesi söz konusu reform düşüncesinin, çeşitli kesimler tarafından da düşünüldüğüne ve mevcut sorunlar üzerinde çözüm yollarının arandığına yönelik örnekler arasında gösterilebilir.

Fransız İhtilali ile Osmanlı Devleti'nde yeni düşünceler ve reform hareketleri hızlanmaya başlamıştır. Osmanlı tarih yazınında Fransız İhtilali büyük bir merakla takip edilmiş, dönemin önemli olayları kayıt altına alınmıştır. Fakat ihtilalin olduğu dönemde Osmanlı Devleti, özellikle Rusya ve Avusturya ile savaş durumunda olduğundan, ihtilalin sonuçlarından daha sonraki yıllarda etkilenmiştir. Ahmet Cevdet Paşa'nın "*Tarih-i Cevdet*" adlı eserinde de daha önce bahsedildiği üzere, Fransa'daki gelişmeler yakından takip edilmiş ve fakat ihtilal Avrupa'nın iç meselesi olarak algılanmıştır. Bu nedenle, milliyetçilik, hürriyet gibi yeni kavram ve olgular Osmanlı Devleti'nde ilk başlarda karşılık bulamamıştır.

Avrupa'da Fransız İhtilali sonrası "*millet*", "*milliyet*" ve "*milliyetçilik*" gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Osmanlı toplumunda bu kelimelerin entegrasyonu mana olarak farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. Örneğin, Arapçaya "*milliyetçilik*" "*kavmîye*"; "*millet*" "*ümme*"; "*milliyet*" "*cinsiye*" veya "*haviye*" olarak çevrilmiştir (Kavtarani, 2005: 381-382). Fransız İhtilali ile birlikte, halkı krallığa, diğer bir deyişle monarşiye bağlayan sadakat duygusu yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır. Bununla birlikte, vatan mefhumu da sorgulanır duruma gelmiştir. Yeni gelişen düşünceye

¹¹ 1469'da akçenin gümüş içeriği 0.86 gram iken bu miktar 1700'de yalnızca 0.13'tür (Pamuk, 2013: 88-90).

göre, eşit bireyler olarak milliyetçilik üzerine inşa edilmiş, otoriteden bağımsız çok sayıda devlet tezahürü ortaya çıkmıştır (Kaymakçı, 2015: 48).

Fransız İhtilali’ni, burjuvazinin yükselişi olarak tanımlamak mümkündür. Feodal yapıların yıkılarak, burjuvazinin ve burjuva ideolojisinin gelişmesiyle Osmanlı Devleti toprak bütünlüğü konusunda bazı sıkıntılar yaşamıştır. Özellikle, Balkanlarda Müslümanlar, tarımsal üretimin çoğuna egemen ve aslında büyük toprak sahipleri oldukları için Balkanlarda başlayan isyanların tetikleyicisi burjuvazinin yükselişe geçmesi olmuştur (Akşin, 2002: 25).

Bu bağlamda, İhtilalin ortaya çıkardığı “*milletler kendilerine ait kararları milletçe almalıdır*” algısı Osmanlı’da 1797’ye kadar yer bulamamıştır. Bu tarihten sonra ilk olarak Yunanistan, daha sonra ise Sırp lar bağımsızlık düşüncesi ile ayaklanmaya başlamıştır. Söz konusu isyanların bağımsızlıkla sonuçlanması ise 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir.

Bağımsızlıkların Fransız İhtilali’nden çok sonraları kazanılması, Osmanlı devlet yapısının ve merkezi yönetimin gücünü ortaya koymaktadır. Osmanlı devletçiliğinin güçlü bir yapıya sahip olmasının nedeni; devlet-ülke-ulusallık kavramlarının Avrupa modellerinden farklı olarak var olması olarak gösterilebilir. Yusuf Akçura’ya göre eski Türkler, belirli topraklara değil, dillerine ve törelerine bağlıydılar. Ancak geç dönem Osmanlı’da, devlet, tarihsel olarak toprak veya nüfusla değil, hanedanlıkla tanımlanmış ve reformlaşma ve batılılaşma ile de bürokratik aydın sınıf, sadakatlerini padişah’tan ziyade devlete yönetmişlerdir. Bu bakımdan Osmanlı’da devletçi yapı güçlü bir hal almıştır (Findley, 2005: 56).

Fransız İhtilali’nin ortaya çıkardığı bu yeni fikirler; eşitlik, milliyetçilik ve özgürlük kavramları etrafında şekillenirken; Osmanlı Devleti bu düşüncelerin devlet bütünlüğünün ihlali düşüncesiyle önlemler almaya başlamıştır. Bir yandan kronikleşen mali krizler, diğer taraftan siyasi otoritenin sarsılması gibi tehditlerle baş etmek zorunda kalan Osmanlı Devleti’nde bazı padişahlar reform hareketlerini hızlandırmıştır.

İlk olarak devletin içinde bulunduğu bunalımlardan kurtulabilmesi amacıyla III. Selim bir takım ıslahat girişimlerinde bulunmuştur. Dönem itibarıyla Fransız İhtilali’nin arifesinde hüküm süren ve Avusturya-Rusya ile yıkıcı savaşlar veren III. Selim, alınan mağlubiyetlerden sonra köklü değişikliklere gitmeyi amaçlamıştır.

Genel olarak askeri alanda yapılan ıslahatlara “*Nizam-i Cedid*” adı verilmiştir (Beydilli, 1994: 72; Cevdet, V, 1972: 370; İnalçık ve Seyitdanlıoğlu, 2014b: 38; Tabakoğlu, 2005a: 387; Tabakoğlu, 2014: 198). III. Selim döneminde (1789-1807) başlayan yenilik ve toparlanma gayretleri, ilerleyen dönemlerde de artarak ilerlemiştir.

Bu düşünce kapsamında I. Abdülmecit ve III. Selim dönemlerinde hızlanan reform çalışmaları II. Mahmut ile birlikte devam etmiştir.

İlk olarak 1808 senesinde imzalanan “*Sened-i İttifak*” ile yerel bir güç unsuru haline gelen ayanlar kontrol altına alınmaya çalışılmıştır (Kıray, 2010: 77). İmzalanan Sened-i İttifak ile taşradaki ayanın gücü doruğa ulaşmış, bunun bir sonucu olarak da pek çok bölgede ayan ve derebeyleri merkezden bağımsız olarak hareket etmeye başlamıştır. Dahası merkezi idare adına toplanan vergilere de el koymaya başlamışlardır (İnalçık, 2016: 239; Pamuk, 2005: 13).

Söz konusu dönemin ilerleyen yıllarında Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanan “*Gülhane Hatt-ı Hümayunu*” (3 Kasım 1839), İmparatorluğun kötü gidişine dur demek amacıyla ortaya çıkmış ve Padişahın askerlik, vergi, can ve mal güvenliği gibi toplumsal hayata yönelik yönetim anlayışını bir sisteme bağlaması ve garanti altına alması bakımından oldukça önemlidir. Mustafa Reşit Paşa’nın uzun yıllar Avrupa’da kalması nedeniyle (Gücüm, 2015: 22), Hatt’ın batılılaşmayı referans aldığı ve modern yasalar getirdiği ileri sürülebilmektedir.

Siyasi tarih bakımından Sened-i İttifak, büyük ayanın devlet iktidarını kontrol altına alma teşebbüsünü ifade ederken; Gülhane Hattı ise ona karşı Padişah’ın mutlak otoritesini savunarak merkeziyetçi devlet idaresinin, başka deyimle bürokrasinin işlere bir şekilde el koymasını ifade etmektedir. Bir başka açıdan bakılırsa, birincisi gelenekçi, diğeri modern izler taşımaktadır (İnalçık, 2009: 343). Özellikle vergileme alanında getirdiği yenilikler, kamu maliyesinde değişen zihniyeti açıkça ortaya koymaktadır.

Gülhane Hatt-ı Hümayunu’nun vergilemeyle ilgili temel hükümleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

“Ulu Tanrı’nın yardımına ve Peygamberimiz hazretlerinin ruhaniyetine sığınarak, yüce devletimizin ve ülkemizin iyi bir biçimde yönetilmesi için bundan böyle bazı yeni yasalar çıkarılması gerekli görüldü.

Söz konusu yasaların başında can güvenliği; ırk, namus ve malın korunması; vergi toplanması; halkın askere alınıp silahaltında tutulma süresi gibi hususlar

gelmektedir. Söyle ki; Dünyada can, ırz ve namustan daha kıymetli bir şey yoktur. Bir insan bunları tehlikede görünce, yaradılıştan kötü olmasa bile, canını ve namusunu korumak için olmadık çarelere başvurur. Bunun devlet ve memlekete zarar vereceği açıktır. Buna karşılık, can ve namustan emin olan bir kimse sadakat ve doğruluktan ayrılmaz, iii ve gücü ile devletine ve milletine yararlı olur.

Mal güvenliğinin olmadığı yerde ise kimse devlet ve ulusuna ısınamaz, ülkesinin yükselmesi ile ilgilenmez, hep korku ve üzüntü içinde yasar. Buna karşılık, malından, mülkünden emin olmadığı zaman hep kendi işi ve işinin genişletilmesi ile uğraşır. Devlet ve millet gayreti, vatan sevgisi kendisinde her gün artar.

Vergi konusuna gelince: Bir devlet, ülkesini korumak için askere ve gerekli öbür masraflara muhtaçtır. Bu, para ile olur. Para, tebaadan toplanacak vergiler ile oluştuğundan bunun en iyi şekilde toplanması gerekir.

Evvelce gelir sanılmış olan ‘yed’i vahit’ belasından ülkemiz hamdolsun, kurtulmuşsa da yıkıcı bir yöntem olup hiçbir zaman yararlı sonuç doğurmamış olan iltizam usulü hala sürüyor. Bu, ülkenin siyasi işlerini ve mali konularını bir adamın keyfine, hatta cebir ve zulmüne teslim etmek demektir. Bu adam iyi bir insan değilse hep kendi çıkarına bakar, bütün davranışlarında kötülüğe, zulme yönelir. Bu nedenle, ülkemiz insanların her biri için, malına ve gelirine göre bir verginin saptanması ve kimseden bundan fazla bir şey alınmaması gerekir. Yüce devletimizin karada ve denizdeki askeri masrafları ile öbür masrafları yasalarla belirlenip sınırlandırılmalı ve uygulama ona göre yapılmalıdır”.

Hatt’ın vergi ile ilgili hükümlerine dikkat edildiğinde, verginin yasallığı, genelliği, verimliliği ve adilliği gibi unsurların varlığı görülmektedir. Özellikle verginin etkin ve adil tahsili bakımından iltizam usulüne getirilen eleştiri dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Fermanın, vergileme zihniyeti üzerine getirdiği en önemli değişik ise ödeme gücüne atıf yapılmasıdır. “*ülkemiz insanların her biri için, malına ve gelirine göre bir verginin saptanması ve kimseden bundan fazla bir şey alınmaması gerekir*” ifadesiyle vergilemenin, toplumun tamamı için gelir özelinde ödeme gücüne göre yapılması ve bunun üzerinde herhangi bir mali yükümlülük yüklenmemesi esas alınmaktadır. Nitekim böylece, iltizam usulünde görülen keyfiyet ve adaletsizlik giderilecek ve vergi yükü toplumda adil bir biçimde dağılacaktır. Bu amaçla, toplumun gelir kalemlerinin objektif bir biçimde belirlenebilmesi amacıyla temettüat tahrirleri yapılmaya başlanmış ve her bir hane halkı reisi özelinde hanelerin yıllık gelirleri kayıt altına alınmaya başlanmıştır. 24 Ocak 1839 tarihinde ilan edilen bir ferman yoluyla, vilayetlere memurlar gönderilmeye başlanmış ve vergileme ile ilgili tüm işlemler bu kişiler eliyle yerine getirilmeye başlanmıştır. Sonuç olarak “*herkesin emlak ve arazi ve hayvanatına ve*

esnaf ve tüccar kısmının yıllık gelirlerine birer kıymet takdir olunmak suretiyle ve binde hesabıyla... an-cema'tin tevzi olunan temettü vergisi'' uygulamaya konulmaktadır (Sayın, 1999: 379).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERGİ UYGULAMALARI: NİĞDE ÖRNEĞİ

3.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE NİĞDE SANCAĞI

Melendiz dağlarının güney kısmında, 1190 metre rakımda bulunan Niğde, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte, Karamanoğulları Beyliği'nin hâkimiyetine geçmiştir (Oflaz, 2007: 93; Selçuk; 2013: 1264). Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla, Anadolu'daki beyliklere yapılan seferler neticesinde 1397 yılında Yıldırım Bayezid'in Karamanoğulları Beyliğini Akçay Muharebesi'nde yenmesiyle Niğde, Osmanlı Devleti'nin topraklarına katılmıştır. Ancak bu durum bir süre sonra 1402 yılında gerçekleşen Ankara Savaşı ile Anadolu'daki birlik tekrardan bozulmuş ve Niğde tekrardan Karamanoğulları Beyliği'ne bırakılmıştır (Hammer, 2003: 58-60; Of laz, 2007: 93; Öztuna, 1997: 306; Uzunçarşılı, 1995: 309-310).

İlerleyen yıllarda Anadolu'daki birliğin sağlanmasıyla 1470 yılında tekrardan Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Niğde, Karaman Eyaleti'nin bir sancağı haline gelmiştir. Niğde Sancağının idari yapısıyla alakalı ilk bilgiler 1576 tarihli tahrir defterlerinde yer almıştır. Bu defterlere göre, sancakta iki kaza mevcut olup, bunlar Niğde merkez ve Ürgüp kazaları olarak yer almıştır. Daha sonraları Ürgüp kazasına bağlı nahiyelerden biri olan Karahisar-ı Develi üçüncü kaza olarak kabul edilmiştir. Niğde'de 16. yüzyıla ait tahrir defterine göre, yirmi dokuz mahalle, 731 hane mevcuttur. Bu hanelerin 674 tanesi Müslüman iken; elli yedi tanesi ise gayri-müslimdir. Bahsi geçen yüzyılda Niğde 4.000-5.000 dolaylarında nüfusa sahiptir (Of laz, 2007: 93). 16. yüzyıl boyunca Niğde Sancağında nüfus kademeli olarak artış göstermiştir (Metin, 2016: 37).

Osmanlı Devleti'nde avarız sayımları dışında ilk nüfus sayımı 1831 yılında gerçekleştirilmiştir. Ancak, 1831 sayımı çok sağlıklı sonuçlar barındırmamaktadır (Akbal, 1951: 618-619; Karpata, 2003: 38). Zira sayım sadece mükellef olan erkekler üzerinden yapılmış ve kadın-çocuk ve gayri-müslimler dâhil edilmemiştir. Bu sayıma göre, Niğde şehrinde 3353 Müslüman bulunurken, 14.703 reaya görülmüştür. Sayımda reaya kavramının tam olarak kimleri karşıladığı çok açık değildir. Bununla birlikte köylerde 895 kişi, sancak dâhilinde ise 41.025 kişi yaşadığı tespit edilmiştir.

Dolayısıyla Niğde sancağında mükellef erkek nüfusu toplamda 60.176 kişi olarak kaydedilmiştir. Bu rakamlara Aksaray kazası dâhil edilmemiş olup, Aksaray sayımlarda sancak olarak değerlendirilmiştir (Kaya, 2006: 197).

1840 yılında Konya Eyaletine bağlı bir muhassıllık¹² olarak görünen Niğde, 1847 yılında yapılan idari düzenleme ile Nevşehir livası içerisinde yer almıştır. Niğde, daha sonraki yıllarda, 1849'da yeniden sancak statüsünü kazanmış ve 1887 yılında altı kazadan meydana gelmiştir. Bu kazalar, Niğde merkez, Nevşehir, Ürgüp, Aksaray, Bor ve Hamidiye/Ulukışla kazalarıdır. Bunlara yıllar içerisinde sırayla 1900 tarihli Konya Vilayeti Salnamesi'ne göre Arabsun (Gülşehir) ve 1903 yılında da Maden (Çamardı) kazası ilave edilmiştir. II. Meşrutiyet döneminde bağımsız sancak statüsünü kazanan Niğde, Cumhuriyet döneminde ise il konumuna gelmiştir (Oflaz, 2007: 95).

Niğde Sancağının merkez kazasında yaşayanların büyük bir çoğunluğu idareciler, esnaflar ve sanatkârlardır (Akşit, 2009: 26). Şehirde görülen zanaatlar arasında; kilim-halı dokumacılığı, marangozluk ve bakır işlemeciliği yer almıştır. Köylerde ise tarım ve hayvancılıkla yoğun olarak uğraşılmakta ve nüfusun büyük bir kısmını çiftçiler oluşturmaktadır.

Niğde'nin önemli kazalarından biri olan Bor'da ziraata ilişkin 35 bin hektar arazi bulunmakta ve bu arazinin yaklaşık yarısı ekilmekte ve Niğde sancağı genelinde buğday, arpa, çavdar gibi ürünler yetiştirilmektedir (Galanti, 1951: 68-69).

Bununla birlikte ticaret yolları üzerinde bulunmaması şehirdeki ticaretin gelişmemesine neden olmuştur (Aktüre, 1975: 15).

Osmanlı Devleti'nde hem para sistemi, hem de savunma sanayi için önemli bir alan olan madencilik, Niğde Sancağında da son derece büyük yer kaplamıştır. Özellikle gümüş ve güherçile madeninin bölgede bulunmasıyla o madenlerin işletilmesi hem ekonomik olarak hem de savunma sanayisine katkı olarak önemlidir. Bilhassa güherçilenin barut hammaddesi olarak kullanılmaya başlanmasıyla Niğde Sancağında askeri manada ağır sanayi hareketleri başlamıştır (Tabakoğlu, 2014: 341).

¹² Tanzimat Fermanının ilanıyla iltizam usulü kaldırılarak, 1840 yılında “*Muhassıllık Teşkilatı*” kurulmuştur. Bu düzenleme ile daha önceleri vergi toplama işini yürüten mültezimlerin yerini, devlet memuru statüsü bulunan muhassıllar devralmıştır. Ayrıntılı bilgi için, bilgi için, İlber Ortaylı (2000), “*Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*”, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Anadolu'nun en önemli güherçile üreten eyaleti 16. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde 13 (on üç) üretim tesisinin yer aldığı Karaman Eyaleti olmuştur. İzleyen yıllarda güherçile Akşehir, İçil, Konya, Niğde, Aksaray, Kayseri ve Kırşehir sancakları ile Kilisehisar (Niğde kazasında), Develi, Larende, Şarkışla, Sarımsak, Bozok, Çırlavuk, Kemerhisar, Koçhisar, Budak Özü ve Ürgüp gibi yerlerde de yoğun olarak üretilmiştir. Ayrıca, en önemli barut üretim merkezi de Karaman Eyaleti'nde bulunan Bor baruthanesidir (Agoston, 2006: 138-191).

Tablo 9: Bor Baruthanesinin Yıllık Üretimi

Tarih	Okka Olarak Üretim	Kg Olarak Üretim
1630'lar	90.000	110.592
1637-1638	90.000	110.592
1640-1641	90.000	110.592
1642-1643	80.000	98.304
1651-1652	80.000	98.304
1673-1674	80.000	98.304
1674-1675	80.000	93.304

Kaynak: Agoston, 2006: 192.

1630 senesinde bu baruthane her yıl 110,6 metrik ton (90.000 okka) barut üretiliyor ve bunları İstanbul'a gönderiyordu. 1630-1640 yılları arasında dönemin nazırının getirdiği teknolojik yenilik ile bu rakam 162 metrik tona (3.000 kantar) kadar çıkmıştır (Agoston, 2006: 191). Niğde-Bor bölgesinin Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarının karşılanması noktasında önemli bir yer olduğu görülmektedir (Güven, 2004: 403).

Eski Niğde Milletvekillerinden olan Profesör Avram Galanti, “*Niğde ve Bor Tarihi*” adlı kitabında, 1786 senesinde Bozkır ve Niğde sancaklarında bereketli ve bol madenlerin olduğunu ve bunların aktif olarak çıkarılıp işlendiğini ifade etmiştir. Ancak maden hasılatının düşük olması, madende çalışanların genellikle çiftçi olması ve bu durumun tarımı olumsuz etkilemesi nedeniyle Niğde reayası, vergi ödeyemez duruma gelmiştir. Netice itibarıyla isyan hareketlerinden çekinildiğinden ve vergi hasılatının düşmesi bahane gösterilerek madenlerin işletilmesi durdurulmuştur (Galanti, 1951: 32).

I. Süleyman döneminde gönderilen bir fermanda öşür ile alakalı, Karaman vilayetinde kovan kimin timarında bal yaparsa, öşrü söz konusu timarın sahibi ödemesi gerektiği buyrulmuştur. Öte yandan Niğde’de ağnam, tiftik, hububat gibi vergilerin pehlivanlardan alınmamasına yönelik bir uygulamanın var olduğu ve bunun yörenin pehlivanlarının meşhur olmasından ileri geldiği düşünülmüştür (Galanti, 1951: 33).

Karaman Eyaleti’ne bağlı bir sancak olduğu 1706’da senesinde Niğde Sancağı, mukataa gelirleri açısından Anadolu Bölgesinde yer alan on altı eyaletin içinde 2.376.252 akçe ile sadece Çıldır ve Şam Eyaletlerini geride bırakabilmiştir (Tabakoğlu, 1985a: 170). Coğrafi konumunun elverişsiz oluşu ve nüfus yoğunluğunun düşük olması hasebiyle Niğde, gelir kaynakları açısından kısıtlı kalmıştır.

3.2. TEMETTÜAT TAHRİRLERİ VE TEMETTÜAT DEFTERLERİ

Temettüat tahrirleri, 19. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin iktisadi ve sosyal tarihini en kapsamlı; imparatorluk içinde yaşayan nüfusun yerleşim düzeni, hanelerin servet gelirleri, zirai faaliyetleri, verdikleri vergi miktarı görülecek şekilde gösteren temel bir kaynak niteliğe sahiptir. Ancak temettüat tahrirlerinin yetersiz olduğu bazı noktalar mevcuttur. Örneğin, bu kayıtlar sadece belirli bir tarihte yapıldığından, durağan tahlillere imkân vermektedir. Zira 19. yüzyılın ne başında ne de sonunda bu sayımlara benzer bir sayım yapılmamıştır. Bir diğer yetersiz kaldığı konu ise, sayımı yapılan kişilerin servetlerinin tüm unsurlarının sayıma dâhil edilmemiş olmasıdır. Sahiden de bu tahrirlerde yalnızca sahibine doğrudan gelir sağlayan bağ, bahçe, tarla gibi gelir getiren servetler ile kira getiren han, hamam, dükkân, değirmen gibi taşınmaz mallar ve hayvanlar sayıma tabi tutulmuştur. Oysa kişinin kendisinin oturduğu evler ile esnafın ve tüccarın mesleğini icra ettiği dükkânlar, sahip olunan paralar, borçlar, eşyalar, araç-gereçler ve ticari stoklar sayım dışında tutulmuştur. Bu gibi yetersizliklerinin yanında temettüat tahrirleri, gelir dağılımı açısından sağlıklı sonuçlar vermiştir. İncelenen bölge/yöredeki zengin, yoksul ve orta gelire sahip olan haneler, bu hanelerin vergi yükleri, vergi öncesi ve sonrası gelir durumları değerlendirilebilmektedir (Güran, 2014: 198-202).

Bir yıl içinde elde edilen temettü ya da bir diğer deyişle gelir üzerinden %3 oranında bir vergi almayı amaçlayan yeni vergileme yöntemi bir nevi beyana dayalı vergi sistemini andırmaktadır. Mükelleflerin gelirlerini beyan etmediği ancak devlet görevlileri tarafından ilgili defterlere kayıt edildiği bu yöntemde, bir hanenin spesifik özellikleriyle birlikte elde ettiği/edeceği her türlü zirai faaliyetin ve emlak unsurlarının da dikkate alındığı görülmektedir. Dolayısıyla *“beyana dayanmamakla birlikte tahrir dayanan bir gelir vergisi”* uygulamasına geçilmektedir (Şener, 2007: 118).

Talimat-ı Seniyye'nin dördüncü maddesi, nüfus ve emlak tahrirlerinde uyulacak usul ve esasları belirlemektedir. Buna göre her mahalde herkesin istisnasız isim ve lakabı, ne kadar emlak, arazi ve hayvanı olduğu, bir yılda tahmini olarak ne kadar geliri olacağı belirlenecektir. Bu bağlamda *“herkesin bir yıl içinde ne düzeyde vergi ödeyeceği tespit edilerek, tek bir akçe fazla vergi alınmayacaktır”* (Kaynar, 1991: 241).

Temettü defterleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer almaktadır. Söz konusu arşivde ise 17.000'in üzerinde defter bulunmaktadır. Defterlerin büyük bir kısmı 1260-1261 (1844-1845) yıllarına aittir. Bu defterler Ankara, Aydın, Bolu, Cezayir-i Bahr-ı Sefid, Edirne, Erzurum, Hüdavendigar, Konya, Niş, Rumeli, Selanik, Silistre, Sivas, Üsküb, Vidin ve muhtelif diğer bölgelere aittir (Başbakanlık, 2010: 248). Mahalli idareciler tarafından yapılan temettüat sayımlarında, muhassıl, müftü, mal ve emlak kâtipleri ve meclis azalarının mühürleri görülmektedir. Defterlerin bir kısmı ciltli iken, ciltsiz bulunan küçük defterler de bulunmaktadır. Muhtarlık kayıtları esas alınarak yazılan defterlerde her haneye birden başlanılarak hane numarası verilmektedir. (Güran, 2000: 76-78; Adıyeke, 2000: 779-782).

Defterlerde vergilemeye ilişkin temel özellikler esas itibarıyla hane reisi isim kayıtları altındadır. Temettüat defterlerinde yer alan kayıtlar temel olarak dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; hane reisinin ismi ve unvanı ile mesleğini içeren *“kişilik bilgileri”*; bir yıl içinde hane reisi tarafından ödenen gelir vergisinin miktarı, gayrimüslim haneler için ödenen cizye miktarı, aşar vergisinin miktarı ile ödenen rüsumların miktarını içeren *“vergi ödemeleri”*; *“taşınır ve taşınmaz servetler”* ile elde edilen *“gelirler”*dir (Güran, 2000: 77-78).

Temettüat defterlerinde isimler genellikle “oğlu”, “bin” ya da “veled” gibi biçimlerde yazılmaktadır. Örneğin Anduğu Kazâsı'nda kâim nefs-i Ortaköy Karyesi'nde mukîm ehl-i İslâm'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtlarını mübeyyin defterde 1 numaralı hane reisi “*Abdülfettah oğlu Ahmed Nazif*”tir. Bazı kayıtlarda ise orta boylu, siyah sakallı ya da hacı ve ağa gibi niteliklere de yer verildiği görülmektedir. İkinci olarak hane reislerinin meslekleri kayıt altına alınmaktadır. Buna göre defterlerde çiftçi, demirci, tüccar, debbağ, değirmenci, kalaycı, sipahi, imam, terzi, boyacı, çoban ve bakkal gibi meslek unsurlarına rastlanmaktadır. Sürekli ya da herhangi bir geliri olmayanlar ise genel olarak, başıboş, mecnun, düşkün, divane, hatun ya da muhtaç gibi isimlerle anılmaktadır. Örneğin Ortaköy Karyesi'nde 38 numaralı hanede ikamet eden hane reisi “*Mecnun Osman*” olarak yazılmış ve herhangi bir emlak ya da arazi gelirinin bulunmadığı kayıt altına alınmıştır. Diğer yandan imam ya da asker gibi vergiden muaf olanların ise ayrı bir biçimde gösterildiği bilinmektedir.

Temettüat defterlerinin, hane reisine ilişkin genel özellikleri verdikten sonra sahip olunan arazi, hayvan ve emlak unsurlarını ayrıntılı bir biçimde kayıt altına aldığı görülmektedir. Buna göre tarla, bağ, bahçe, bostan ve benzeri gayrimenkullerin yüzölçümü ya da adedi yazıldıktan sonra elde edilen yıllık gelirleri hesaplanmaktadır. Ekili olan tarlaların “*mezru tarla*” olarak yazıldığı defterlerde kiraya verilen ya da boş bırakılanlar ise ayrıca belirtilmektedir. Bununla birlikte hane reisinin ne ektiği ve her birinden ne düzede mahsul elde ettiği, ödenecek oşür nedeniyle ayrıntılı olarak yazılmıştır. Dükkân, kahvehane, değirmen gibi gayrimenkuller ise adet ve kıymet olarak, hiç malı mülkü olmayanlar ise “*emlakı yok*” biçiminde kaydedilmiştir. Örneğin Bâzîrgân Karyesi'nde 93 nolu hanede ikamet eden Çalık Mehmed için “*mâl ve emlâk ve arâzîsi olmayıp şunun bunun i'ânesiyle geçinmektedir*” ifadesinin düşüldüğü görülmektedir.

Temettüat defterlerinde gayrimenkullerden sonra hayvanlara yer verilmiştir. Bu bağlamda defterin ait olduğu bölgede hangi hayvanların yetiştirildiği ve bunların sayıları kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Hayvanların varsa çeşitli özelliklerine de yer verildiği bilinmektedir. Örneğin Niğde iline ait inceleme konusu defterlerde sağman inek, dişi inek, dölsüz inek, erkek camus, kara sığır, sağman keçi ve kısır

keçi gibi nitelendirmelere rastlanılmıştır. Daha sonra hayvanlardan elde edilen yıllık kazanç ise ayrıca gösterilmiştir.

Temettüat defterlerinden görülen bir diğer başlık ise vergilerdir. Buna göre hane bilgilerinden sonra isme dik bir biçimde sağdan sonra “*meslek*”, “*vergi-i mahsusa*”, “*öşür*” kalemleri sırasıyla yazılmaktadır. Ödenen vergi miktarı “*sene-i sabıkada bir senede vermiş olduğu*” ifadesiyle yer almaktadır. Bir diğer mali yükümlülük olan “*aşar*” ise “*aşar olarak sene-i sabıkada bir senede vermiş olduğu*” başlığı altında buğday (hınta) ve arpa (şair) gibi unsurlardan alınan kıymetleri göstermektedir. Aşağıdaki tabloda Anduğu Kazâsı'nda kâim nefis-i Ortaköy Karyesi'nde mukîm ehl-i İslâm'ın emlâk ve arâzî ve temettu'atlarını mübeyyin defterde 2 numaralı haneye ait temettüat kaydı gösterilmektedir.

Tablo 10: Hacı Abdullah oğlu Hacı Ömer Ağa'nın Emlâk ve Arazi ve Temettuatı

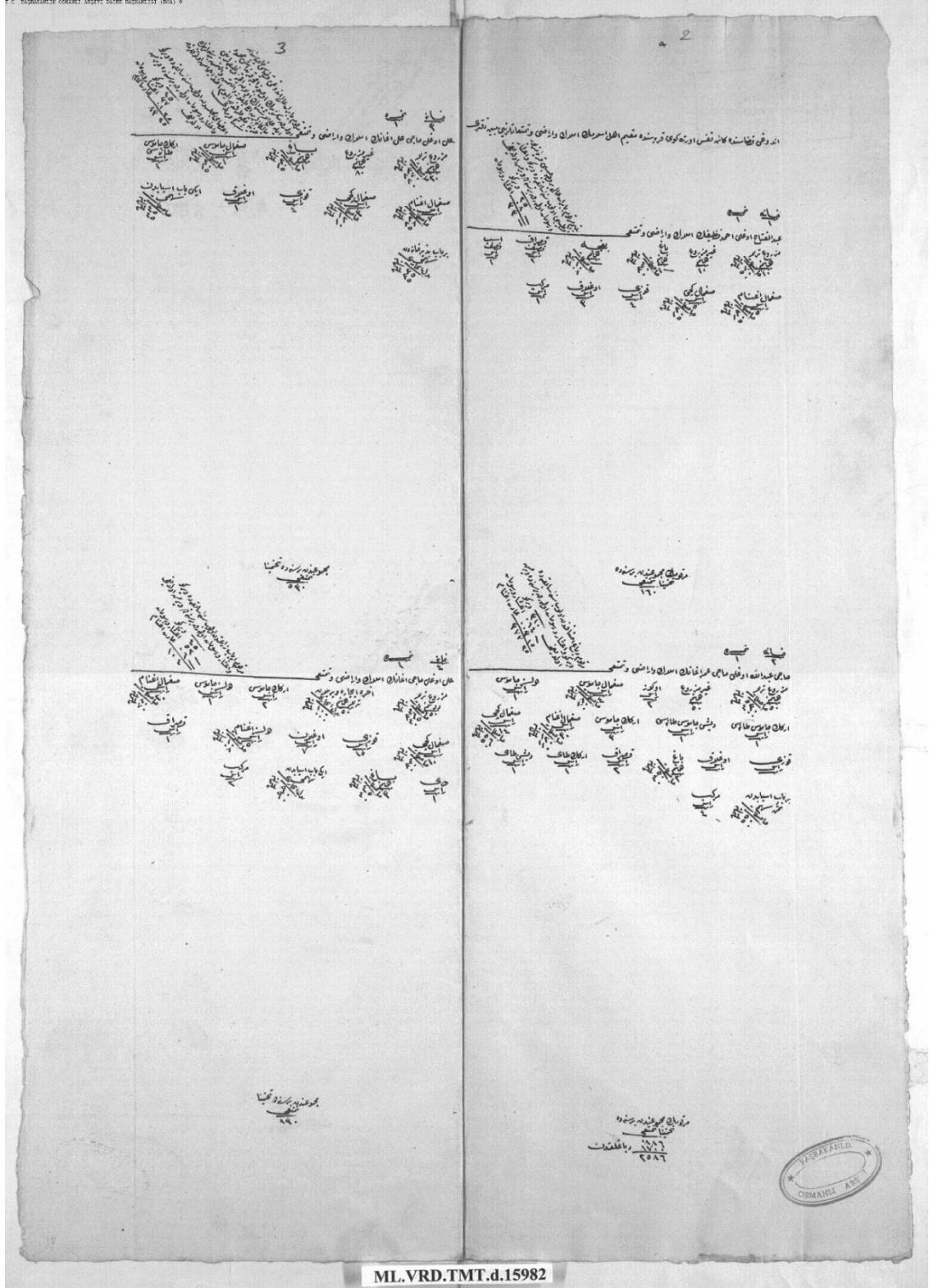
Merkûm debbağ esnâfindan olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu					
Kuruş					
310			Vergi		
64,5			A'sâr ve rüsûmât		
3 kuruş 15 para ¹³			Âdet-i aġnâm		
377 kuruş 35 para					
Mezrû' tarla dönüm: 50 (Hâsılât: 530 kuru 60 [senesi] + 400 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 50	Öküz re's: 2	Saġman camus re's: 4 (Hâsılât: 80 kuruş 60 [senesi] + 70 kuruş 61 [senesi])	Dölsüz camus re's: 1	
Erkek camus danası re's: 1	Dişi camus danası re's: 1	Erkek Camus re's: 3	Saġmal aġnâm re's: 30 (Hâsılât: 120 kuruş 60 [senesi] + 110 kuruş 61 [senesi])	Saġmal keçi re's: 14 (Hâsılât: 56 kuruş 60 [senesi] + 50 kuruş 61 [senesi])	
Kuzu re's: -	Oġlak re's: -	Baġ dönüm: 2 (Hâsılât: 50 kuruş 60 [senesi] + 40 kuruş 61 [senesi])	Kısrak re's: 2	Erkek tay re's: 1	Dişi tay re's: 1
Bir bâb âsiyâbdan sümün	Merkeb re's: 4				

¹³ 1 kuruş = 40 para

sehem: (Hâsılât: 50 kuruş 60 [senesi] + 50 kuruş 61 [senesi])					
Merkûmun mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:					
886					
1700			Debbâğlıktan		
2586					

Kaynak: ML. VRD. TMT. d.15982

Şekil 2: Hacı Abdullah oğlu Hacı Ömer Ağa'nın Emlâk ve Arazi ve Temettuatı, Orijinal Metin

ML.VRD.TMT.d.15982

3.3. VERİ VE YÖNTEM

Emlak, arazi, hayvanat ve temettüat bilgileri kapsamında oluşturulan temettüat defterleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliye Varidat Temettüat (BOA. ML. VRD. TMT.d) kataloglarında bulunmaktadır. Dokuz katalog içinde 1256-1261 (1840-1845) yıllarına ait toplam 17.747 defter bulunmakta ve bu bağlamda temettüat tahrirlerinde yaklaşık olarak 1,1 milyon hanenin yer aldığı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte defterlerin bir kısmı ise Kamil Kepeci ve Maliyeden Müdevver Defterler sınıflandırması içindedir (Güran, 2000: 76-79).

Çalışmanın konusunu ise Niğde Sancağı, Kalkanlı Kazası, Bâzîrgân Karyesi ile Anduğu Kazâsı, Ortaköy Karyesi'ne ait temettüat defterleri oluşturmaktadır. Bâzîrgân Karyesi temettüat defteri 17x49 ebatlarında, ciltsiz ve ebrusuz olmak üzere toplam 36 sayfadan oluşmaktadır. Söz konusu defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliye Varidat Temettüat BOA. ML. VRD. TMT.d.10558 sıra numarasıyla kataloglanmıştır. Son iki sayfası boş olan bu defterde toplam 94 hane yer almaktadır. Anduğu Kazâsı, Ortaköy Karyesi'ne ilişkin defter ise 21x58 ebatlarında, ciltsiz ve ebrusuz olmak üzere toplam 20 sayfadan ibarettir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliye Varidat Temettüat BOA. ML. VRD. TMT.d.15982 sıra numarasıyla kataloglanan bu defterde ise toplam 38 hane bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışma, her iki bölgede yer alan toplam 132 haneyi kapsamaktadır. Her iki yerleşim yerine ait 1260-1261 (1844-1845) temettüat defterleri Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilmiş ve transkripsiyonu yapılarak günümüz Türkçesine kazandırılmıştır. Daha önce herhangi bir bilimsel çalışmaya konu olmayan ve bu bağlamda çeviri yapılmayan bu iki defter, bu bağlamda çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır.

Defterlerden elde edilen veriler, hanelerin, hane reisi isimleri, meslekleri, yıllık gelirleri, sahip oldukları emlak, arazi ve hayvanlar ile tabi oldukları mali yükümlülükleri göstermektedir. Örneğin tarım ile uğraşan haneler “*erbab-ı ziraatten idiği, erbab-ı ziraat veya ziraatçı*” olarak kaydedilirken diğer meslek unsurları ise “*amele, sipahi, debbağ, müezzin ve muhtar*” ve benzeri biçimde kaydedilmiştir. Herhangi bir geliri olmayanların ise bu durumlarının ayrıca belirtildiği görülmektedir. Örneğin Anduğu Kazası'nda 29 hane numaralı Yusuf oğlu Hasan için “*Merkûmun hânesinden başka emlâk ve arâzîsi olmayıp âharın i'ânesiyle*

geçinmekte olduğu” ifadesine rastlanılmıştır. Tarımsal faaliyet sonucu elde edilen mahsuller ise kile olarak kaydedilmiş ve bu yolla ödenecek öşür ile birlikte hasılat belirlenmiştir. Hanelerin hayvancılık yoluyla elde ettiği gelirler ise yine hayvan başına belirli bir miktar olarak belirlenmiş ve hayvan sayısı ile çarpılmıştır. Taşınır ve taşınmaz mallar ile birlikte hayvancılık ve çiftçilik faaliyetleri üzerinden çıkarılan envanterler yardımıyla bir hanenin bir yıl içinde elde edeceği muhtemel gelirinin bulunması ve daha sonra bu tutar üzerinden verginin hesaplandığı görülmektedir. Ödenen mali yükümlülükler ise yeni getirilen an-cema’tin tevzi olunan temettü vergisinin yanı sıra, aşar, rüsumat ve adet-i ağnamdır.

Tablo 11: Tanımlayıcı İstatistikler

	Gözlem	Ortalama	St. Sapma	En Az	En Çok
Hane	132	66.5	38.24918	1	132
Gelir	132	1160.78	711.5369	0	3.100
Vergi-i Mahsusa	132	154.0265	121.0215	0	720
Aşar ve Rüsumat	132	49.25758	36.13277	0	148
Adet-i Ağnam	132	0.5530303	1.542351	0	12

Yukarıdaki tabloda temettüat defterlerinden elde edilen tanımlayıcı istatistikler gösterilmektedir. Buna göre toplam 132 hanenin yer aldığı defterlerde hanelerin elde ettiği gelirler tarım ve tarım dışı olarak tasniflenmiş ve daha sonra toplam gelir tutarına ulaşılmıştır. Hane başına ortalama gelirin 1.160,78 olduğu, en düşük gelirin 0 ve en yüksek gelirin ise 3.100 kuruş olduğu belirlenmiştir. En fazla geliri elde eden hane, 1560 kuruş zirai faaliyet ve 1540 kuruş olağandışı gelirler olmak üzere Bâzîrgân Karyesi 62 hane numaralı Deli Ali oğlu Hasan’a aittir. Defterlerde hiçbir geliri bulunmayan toplam 5 hane yer almaktadır. Bunlardan ilki Ortaköy Karyesi’nde ikamet eden ve defterde 29 hane numarasıyla kayıtlı bulunan Yusuf oğlu Hasan’dır. Söz konusu kişi için *“Merkûmun hânesinden başka emlâk ve arâzîsi olmayıp âharın i’ânesiyle geçinmekte olduğu”* ve *“Merkûm müsin ve ihtiyâr ve alîl olup sene-i sâbıkada vergi ve a’sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş: 0”* kaydının düşüldüğü belirlenmiştir. İkinci hane ise aynı yerde yaşayan 34 hane numaralı Seyf oğlu İbrahim’dır. Herhangi bir geliri olmadığından

vergi ödemediği yazılmış ve “*Merkûmun hânesinden mâ‘adâ bir nesnesi olmadığı*” kaydı düşülmüştür. Geliri olmayan üçüncü kişi ise yine aynı yerde ikamet eden 38 hane numaralı Mecnûn Osman’dır. Bu kişinin de herhangi bir gelirinin olmadığı “*Merkûmun hânesinden mâ‘adâ bir nesnesi olmadığı*” ifadesiyle belirtilmiştir. Geliri olmayan dördüncü kişi ise Bâzîrgân Karyesi’nde ikamet eden 51 hane numaralı Yunus Sipâhî oğlu sabî Halil’dir. Bu kişinin ise henüz çocuk olduğu ve bu nedenle herhangi bir gelirinin bulunmadığı “*Sabî-i merkûmun emlâk ve arâzî olmadığı*” biçiminde gösterilmiştir. Beşinci ve son kişi se yine Bâzîrgân Karyesi’nde ikamet eden 93 hane numaralı Çalık Mehmed’dir. Bir yıl içinde ödediği herhangi bir verginin bulunmadığı belirtildikten sonra “*Merkûmun mâl ve emlâk ve arâzîsi olmayıp şunun bunun i‘ânesiyle geçinmekte olduğu*” kaydı düşülmüştür. Bu bağlamda sayılan beş kişinin herhangi bir gelirinin olmaması nedeniyle, ödedikleri herhangi bir mali yükümlülüğün de bulunmadığı belirlenmiştir.

Tanzimat Fermanıyla birlikte değişen vergileme zihniyetine paralel olarak getirilen ve *an-cema*’tin olarak tevzi olunan temettü vergisinin toplamda 5 hane tarafından verilmediği belirlenmiştir. Bununla birlikte zirai faaliyetten elde ettiği belirli bir düzey geliri olmasına rağmen 2 hanenin vergi kaydının olmadığı, 1 hanenin ise yürüttüğü muhtarlık hizmetinden dolayı muaf olduğu belirlenmiştir. Söz konusu hane kayıtlarında hata yapıldığı düşünülebilir. Diğer yandan kayıtlarda buna benzer hatalar tespit edilmiş ve toplama gibi basit matematiksel hatalar düzeltilmiştir. Örneğin yukarıda daha önce bahsedilen en zengin hanenin gelir kalemleri, zirai faaliyet için 1560 kuruş, olağandışı gelir kalemleri için 1540 kuruş olarak yazılırken toplamı 2.100 kuruş olarak kaydedilmiştir. Ödenen vergilerin hane ortalamalarına bakıldığında hane başına yaklaşık olarak 154 kuruş vergi ödendiği görülmektedir. En yüksek vergi ödemesi ise Bâzîrgân Karyesi’nde ikamet eden 75 hane numaralı Sarı Hüseyin’e aittir. Zirai faaliyetle uğraşan bu hanenin, esas itibarıyla en fazla geliri elde etmemesine rağmen, gelir üzerinden tahsil edilen yeni vergi uygulamasında en fazla vergiyi ödemesi dikkat çekicidir. Bu durum daha önceki uygulamalarda olduğu gibi vergi uygulayıcılarında yaşanan sorunları akıllara getirmektedir.

Bir diğer mali yükümlülük olan aşar ve rüsumat ödemelerinde ise hane başı ortalama ödemenin yaklaşık olarak 50 kuruş olduğu tespit edilmiştir. En fazla ödemenin 148 kuruş olduğu ve Bâzîrgân Karyesi’nde ikamet eden 58 hane numaralı

Hasan Efendi oğlu Mehmed Efendi ile 69 hane numaralı Hâfız oğlu Osman tarafından yapıldığı belirlenmiştir. Benzer biçimde her iki hanenin zirai faaliyetten elde ettiği gelirlerin sırasıyla 2.435 kuruş ve 2.050 kuruş olduğu düşünüldüğünde, bu mali yükümlülüklerin hesaplanmasında da bir sorun olduğu düşünülebilir. Diğer yandan muhtar dışında 11 hanenin ise zirai faaliyetten elde ettikleri bir gelir olmasına rağmen, herhangi bir aşar ya da rûsûmât ödemesinin bulunmadığı görülmüştür.

3.4. BULGULAR

Niğde Sancağı, Kalkanlı Kazası, Bâzîrgân Karyesi ile Anduğu Kazâsı, Ortaköy Karyesi'ne ait temettüat defterleri üzerine yapılan inceleme, esas itibariyle bölgedeki vergi uygulamalarına odaklanmaktadır. Bâzîrgân Karyesi temettüat defterlerinde 94 hane, Anduğu Kazâsı, Ortaköy Karyesi'ne ilişkin defterde ise 38 hane bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın kapsamını, her iki bölgede yer alan toplam 132 hane oluşturmaktadır. Hanelerin genel özelliklerine bakıldığında büyük çoğunluğunun geçimini zirai faaliyet yoluyla sağladığı görülmektedir. Buna göre hanelerin %91'i çiftçidir. Geriye kalanlardan üç hane amele, bir hane asker, bir hane muhtar, iki hane divane ve bir hane de ihtiyardır. İki hanenin meslek ve geçim kaynağı ise belirtilmemiştir. Divane, ihtiyar ve asker olanların herhangi bir gelir kaydı olmamakla birlikte, ödediği bir mali yükümlülük te tespit edilmemiştir.

Tablo 12: Meslek Gruplarına Göre Hanelerin Dağılımı (Adet)

	Çiftçi	Amele	Asker	Divane	Muhtar	Diğer
Hane	120	3	1	1	1	6

Kaynak: Niğde Sancağı Temettüat Defterleri, 1844-1845.

Hanelerin elde ettiği zirai faaliyet gelirleri üzerinde yapılan incelemede, hane başına ortalama zirai gelir yaklaşık olarak 605 kuruş olarak hesaplanmıştır. Hanelerin %53'ü, elde ettikleri zirai kazançlarında ortalamanın altında yer almaktadır. Zirai faaliyetten en fazla geliri elde eden hane 1.935 kuruş ile Bâzîrgân Karyesi'nde ikamet eden 58 hane numaralı Hasan Efendi oğlu Mehmed Efendi'ye aittir. Toplamda 6 hanenin ise herhangi bir zirai kazancı bulunmamaktadır. Bununla birlikte

defter kayıtlarında çiftçi olarak yazılmasına rağmen 1 hanenin zirai ya da diğer herhangi bir gelirinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Defterlerde, elde edilen zirai kazançlar genellikle “*Zirâ‘at erbâbından idiği*” ifadesiyle kaydedilmiştir. Hane reisinin bunun dışında bir geliri varsa onlar da “*Zuhûrât temettu‘âtı*” (Hane 35), “*Kereste ve hatab kat‘ından zuhûrât temettu‘âtı*” (Hane 94), “*Kereste naklinden zuhûrât temettu‘âtı*” (Hane 39) ve “*Deştânlıktan ve zuhûrât temettu‘âtı*” (Hane 47) gibi ifadelerle ayrıca belirtilmiştir. Elde edilen diğer gelirlerin de hesaba dâhil edilmesiyle birlikte hane başına düşen ortalama gelir 1.160 kuruş olarak belirlenmiştir. Bu durumda benzer biçimde hanelerin %53’ünün, bu tutarın altında kaldığı görülmektedir. Bölgede yaşayan en zengin hane, toplamda 3.100 kuruş gelir ile Bâzîrgân Karyesi 62 hane numaralı Deli Ali oğlu Hasan’a aittir. Daha önce bahsedildiği üzere, beş hanenin ise zirai ya da diğer gelirler olmak üzere herhangi bir geliri bulunmamaktadır. Defterlerde dikkat çeken bir diğer konu ise her üç amelenin de gelir dağılımının en sonunda yer almamasıdır. Örneğin Bâzîrgân Karyesi 20 hane numaralı Bıyıklı oğlu Ali’nin hayvancılıktan 75 kuruş, kereste taşımacılığından ise 600 kuruş olmak üzere toplamda 675 kuruş geliri bulunmaktadır.

Hanelerin elde ettiği toplam gelirleri dikkate alınarak hesaplanan %20’lik dilimler itibariyle gelir dağılımı, aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 13: Anduğu ve Kalkanlı Kazalarının Nüfusunun %20’lik Dilimler İtibariyle Gelirden Aldığı Pay (%)

Gelir Dilimleri	Gelirden Alınan Pay (%)	Kümülatif Toplam (%)
Birinci %20’lik Dilim	4.3	4.3
İkinci %20’lik Dilim	11.7	16
Üçüncü %20’lik Dilim	20	36
Dördüncü %20’lik Dilim	27	63
Beşinci %20’lik Dilim	37	100

Kaynak: Niğde Sancağı Temettüat Defterleri, 1844-1845.

Hanelerin elde ettiği gelirlerin toplam tutarının hesaplanması sonucu, gelirin %20’lik dilimler itibariyle dağılımını gösteren tablodan görüldüğü üzere, en yoksul birinci dilimde yer alan haneler, toplam gelirin ancak %4,3’ünü alabilmektedir. 27 hanenin yer aldığı bu dilimde, hane başına ortalama toplam gelir 248.48 kuruş olarak

hesaplanmıştır. Bu bağlamda söz konusu haneler, daha önce hesaplanan hane başına ortalama gelir düzeyinin de altında kalmaktadır. Hanelerin dokuzu, daha önce bahsedilen divane, asker, ihtiyar ve amelelerden oluşurken, diğerleri ise çiftçidir. En yoksul beş hanenin ise herhangi bir geliri ve ödediği bir mali yükümlülük bulunmamaktadır. İkinci %20'lik dilimde yer alan haneler ise toplam gelirin %11,7'sini elde etmektedir. Toplamda 26 hanenin yer aldığı bu dilimde ise hane başına düşen ortalama gelir 683 kuruş olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla ikinci dilimde yer alan haneler de yine ortalama gelir düzeyinin altında kalmaktadır. Bu dilimde yer alan hane reisleri ise bir muhtar ve bir amele dışında çiftçidir. İkinci dilimin en zengin hanesi Bâzîrgân Karyesi 36 hane numaralı Yerik Ahmed oğlu Osman'a aittir. Üçüncü %20'lik dilimde bulunan hanelerin, toplam gelirin %20'sini aldığı görülmektedir. Gelir dağılımının üçüncü diliminde bulunan hanelerin ise tamamı çiftçi olup, hane başına ortalama gelir miktarı 1.127 kuruştur. Bununla birlikte bu dilimdeki hanelerin tamamının tarım dışında olağandışı gelir kalemleri bulunmaktadır. Bâzîrgân Karyesi 52 hane numaralı Mustafa oğlu Hacı Yusuf, toplam 1.415 kuruş gelir ile bu dilimin en zengin hanesidir. Gelirden aldığı payın dikkate alınmasıyla hesaplanan dördüncü %20'lik dilimin, toplam gelirin %27'sini kazandığı belirlenmiştir. Tamamı çiftçi olan bu dilimdeki hanelerin ortalama gelir miktarı ise 1.584 kuruştur. Bâzîrgân Karyesi 88 hane numaralı Besli Mehmed, toplam 1.580 kuruş ile söz konusu dilimin en zengin hanesidir. En zengin ve son dilim olan beşinci %20'lik dilim yer alan hanelere gelindiğinde, söz konusu dilimin toplam gelirin %37'sini aldığı belirlenmiştir. Beşinci dilimde bulunan hanelerin ortalama gelir miktarı 2.200 kuruş olup, tamamı çiftçidir. Daha önce bahsedildiği üzere her iki bölge yer alan hanelerin en zengini ise Bâzîrgân Karyesi 62 hane numaralı Deli Ali oğlu Hasan'dır.

Hanelerin elde ettiği toplam gelir düzeylerinden yararlanılarak gini katsayısı ve göreceli yoksulluk oranı da hesaplanmıştır. Toplumun genel düzeyine göre belirli bir sınırın altında bir gelir veya harcama düzeyine sahip olan birey veya hanehalkı göreceli anlamda yoksul sayılmaktadır (Ravallion, 1998). Bu bağlamda göreceli yoksulluk sınırı, medyan gelirin %50'si kullanılarak bulunmaktadır. Dolayısıyla söz konusu sınırın altında bir gelir düzeyine sahip olan haneler, göreceli olarak yoksuldur. Diğer yandan gelir eşitsizliğinin düzeyi ise Gini Katsayısı ile belirlenmektedir. Buna göre

Gini Katsayısı, Lorenz Eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasındaki alan ile mutlak eşitlik doğrusunun altındaki alanın birbirine oranlanmasıyla elde edilmektedir. Aşağıdaki tablo söz konusu değerleri göstermektedir.

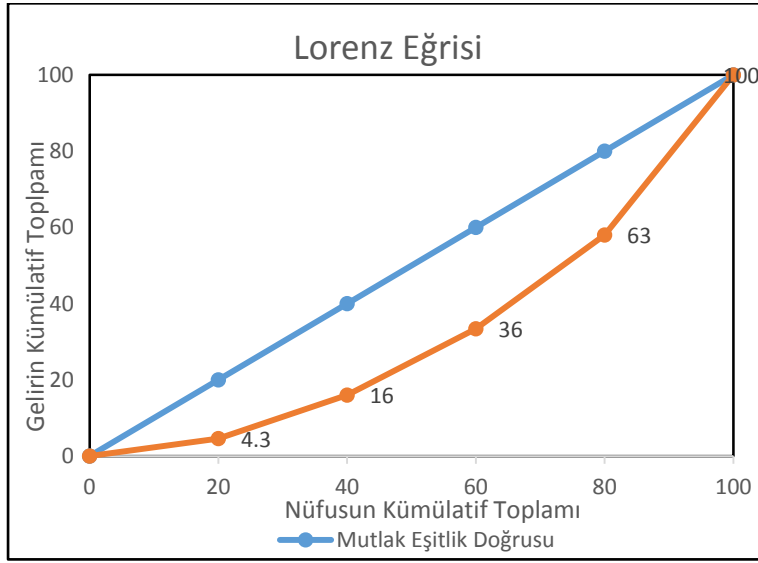
Tablo 14: Anduğu ve Kalkanlı Kazalarının Toplu Gini Katsayısı ve Görelî Yoksulluk Oranı

	Değer
Gini Katsayısı	0.3477
Görelî Yoksulluk Oranı	0.24

Kaynak: Niğde Sancağı Temettüat Defterleri, 1844-1845.

Niğde Sancağı, Anduğu ve Bâzîrgân Karyelerinde ikamet eden hanelerin toplam gelirleri dikkate alınarak medyan gelirin yarısı üzerinden yapılan görelî yoksulluk analizine göre, hanelerin %24'ünün, diğer hanelere kıyasla yoksul olduğu belirlenmiştir. Yoksulluk sınırının altında kalan haneler, geliri olmayan beş hanenin yanı sıra muhtar ve iki amelelik yapan hanedir. Diğer üçüncü amelelik yapan hane ise yoksulluk sınırının üzerinde bulunmaktadır. Hesaplanan bu değerler, Yerelî ve diğerleri (2015) tarafından Sorgun Kazası temettüat defterleri üzerine yapılan analizle karşılaştırma imkânı da sağlamaktadır. Buna göre Sivas Eyaleti, Bozok Sancağı'na bağlı Sorgun Kazasında gelir dağılımı ve görelî yoksulluk oranları, 1844-1845 temettüat defterleri verilerinin kullanılmasıyla tespit edilmiş ve Gini Katsayısı 0,3743, görelî yoksulluk oranı ise vergi öncesi %20 olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda söz konusu değerlerin birbirini destekler nitelikte olduğu ileri sürülebilir.

Şekil 3: Niğde Sancağı Lorenz Eğrisi

Kaynak: Niğde Temettüat Defterleri, 1844-1845.

3.5. VERGİ UYGULAMALARI

Her iki yerleşim yerinde de toplanan mali yükümlülüklerin, defterlerde vergi-i mahsusa, aşar ve rüsûmât ile âdet-i ağnâm rüsûmundan ibaret olduğu belirlenmiştir. Tanzimatla birlikte değişen vergileme zihniyetinin sonucu olarak, gelir üzerinden alınmaya başlanan ve an-cema'tın olarak tevzi olunan temettü vergisi daha önce yukarıda ayrıntılı olarak anlatılmış bulunmaktadır. Tanzimat Fermanı'na kadar Osmanlı vergi sistemi, şer'i vergiler ve örf'i vergiler olarak iki ana başlık altında toplanmıştır. Şer'i vergiler, dine dayalı diğer bir ifadeyle, şariat hükümlerince alınan vergiler olarak bilinmekte ve zekat, çiftbozan, cizye, öşür, ağnam, haraç, ihtisap gibi farklı çeşitlerle ve isimlerle alt başlıklara ayrılmaktadır. Sayılan vergi türlerinden, reaya üzerinde en fazla yükü oluşturan, öşür olmuştur.

Genel olarak ürün üzerinden alınan vergiler "*harac-ı mukaseme*" olarak bilinmekle birlikte, zirai vergiler ve hayvanlardan alınan vergiler bu başlığın ögelere olarak dikkat çekmektedir. Zirai vergiler, genellikle öşr adıyla toplanmış ve genellikle % 10 civarında bir oranla tahsil edilmiştir (Kazıcı, 2014: 111; Tabakoğlu, 2014: 299-300). Zira öşür, kelime manası olarak "*onda bir*" anlamına gelmektedir (Başdemir, 2015: 43; Devellioğlu, 2015:996; Güçlü, 2014: 9; Kütükoğlu, 1994: 531;

Pakalın, 1983: 746; Şemseddin Sami, 2015: 727; Tabakoğlu, 2007: 100). Ancak uygulamada öşürün oranı farklı bölgelerde, önceden var olan vergilerin oranına ve toprağın verimine göre onda birle beşte bir arasında değişiklik göstermiştir (Kazıcı, 2014: 112; Özbek, 2015: 39; Pamuk, 1990: 44; Şener, 1990: 120). Özünde Müslümanlardan alınan ve mülk topraklarının mahsullerinin zekatı olarak bilinen öşür (Süleyman Sûdî, 2008: 39), Osmanlı Devleti'nin vergi gelirlerinin yaklaşık olarak dörtte birini oluşturmuştur (Eldem, 1994: 173; Varcan, 2000: 20).

Öşür, sadece hububata değil, tüm toprak ürünlerine, bahçelere, bağlara ve hatta kovanlara uygulanmıştır (Pamuk, 1990: 44). Ancak çoğunluğunu buğday, arpa ve çavdar oluştururken; meyve bahçelerinden bahçe; kavun, karpuz ve hıyardan bostan; üzüm bağlarından bağ; çeşitli meyvelerden fevakih; turfanda sebze ve meyvelerden güvare; baldan kovan; pamuktan penbe; ipek kozalarından harir adında resimler de öşür adı altında tahsil edilmiştir (Kazıcı, 2014: 116-124; Tabakoğlu, 2014: 300).

Timar sisteminin bozulmadığı, sağlam bir şekilde işlediği dönemlerde; hasat zamanı elde edilen öşür reaya tarafından, ya sipahinin ambarına yıkılır, ya da sipahinin isteği üzerine pazar yerine götürülürdü. İktisadi şartların bozulmasıyla, bir önceki bölümde anlatıldığı üzere, timarlar iltizam usulüne göre yeniden düzenlenmiş ve hasılatın mültezimler tarafından toplanması sağlanmıştır. Fakat bu durum mültezimlerin kendi şahsi çıkarları uğruna reayaya gereğinden fazla maddi yük bindirmesiyle sonuçlanmıştır. Hatta 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülen yüksek enflasyondan ötürü, mültezimler devlet adına öşür karşılığında topladıkları tarımsal ürünleri yüksek fiyatlardan tüccarlara satarak tefecilik faaliyetlerine giriştikleri görülmüştür (Kütükoğlu, 1994: 532; Pamuk, 1990: 104). Bununla birlikte mültezimlerin iyi niyetli olmaları halinde de tarımsal zayıat ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, mültezimler öşürün toplanmasını toplu bir şekilde yapamadığından, sıraya dizerek toplamaya çalışmıştır. Bu durumda, öşürün toplanması söz konusu olduğundan üreticiler mahsullerini kaldıramamış, uzun süreler bekletmek zorunda kalmışlardır. Neticede tarımsal ürün, dış etkenler nedeniyle (yağmur, böcek, kuş vs.) bozulmuş ve üretici köylü maddi olarak zor duruma düşmüştür (Pektaş, 2016: 287).

Tanzimat Fermanı'yla birlikte öşürün oranı eşitlik prensibi gereğince sabitlenerek, ismine de uygun bir şekilde; onda bir olarak belirtilmiştir. Dönemler

itibariyle çok önemli bir vergi kalemi olan öşür, toprak sisteminin bozulmasıyla verimliliği düşmüş ve nihayetinde yeterli verim alınamayan öşür, Cumhuriyet'in ilanından sonra 1925 yılında çıkarılan bir kanunla kaldırılmıştır (Kütükoğlu, 1994:532).

Adet-i ağnam ise; Osmanlı Devleti'nde bazı kanunnamelerde “*resm-i merai*”, bazılarında “*resm-i ganem*”, bazılarında da “*koyun resmi*” olarak adlandırılan ve şer'i vergilerden biri olan “*ağnam resmi*” özünde koyun anlamına gelen “*ganem*” kelimesinin çoğul halidir (Aydın ve Günelan, 2008: 158; Çağatay, 1947: 485; Çakır, 2012: 52; Emecen, 1988: 478; Güçlü, 2014: 4; Kazıcı, 2014: 134; Kütükoğlu, 1994: 538; Pamuk, 1990: 44; Pektaş, 2016: 288; Uzun, 2006: 43). Şer'i bir vergi olan ağnam, şer'i ahkâma göre, at ve sığırdan da alınması caiz olsa da, Osmanlı Devleti'nde bu hayvanların ziraat ve nakliye işlerinde kullanılmasından dolayı bu hayvanlardan vergi alınmamasını uygun görmüştür (Eldem, 1994: 174-175).

Hayvancılıkla uğraşan reayadan, Müslüman- gayrimüslim ayrımı yapmadan, yerleşik veya göçebe olup olmadığına bakmadan; beslenen koyun ve keçilerden, nevrüzde oğlak ve kuzularıyla birlikte sayılmak şartıyla, alınan bu resim; iki baş hayvan için bir akçe olarak ödenmiştir. Fatih döneminde üç koyundan bir akçe olarak alınmış olsa da daha sonraları iki koyuna bir akçe şeklinde düzenlenmiştir (Kazıcı, 2014: 135; Kütükoğlu, 1994: 538; Pektaş, 2016: 288). Ağnam resmi, alınan kişilere (yerliden, yörükten veya eşkinciden) göre veya bölgelere göre farklılık göstermiştir (Sayın, 1999: 27).

Bununla birlikte, Osmanlı mali yapısında iki çeşit “*ağnam*” uygulaması görülmektedir. İlki Fatih Döneminden beri alınan “*adet-i ağnam*” diğeri ise, 1826 yılında alınmaya başlanan “*ondalık ağnam*”dır (Kazıcı, 2014: 137; Sayın, 1999: 28). “*Adet-i Ağnam*”, önceleri zekat niteliği gösterse de 1630 yılından sonra ağıl resmi ile birleştirilmiş ve küçükbaş hayvan başına nakit olarak tahsil edilmiştir. Diğer taraftan II. Mahmut döneminde konulan “*ondalık ağnam*” ise, ordunun ve payitahtın et ihtiyacının karşılanması amacıyla konulmuştur. Bu resim, her yıl mali yılbaşından önce yetkili memurlarca koyun ve keçilerin sayımı yapılmak ve mevcut hayvanların onda biri aynen veya bedelen alınmak suretiyle tahsil edilmiştir.

Temettüat defterleri, bir hanenin temel özelliklerine yer verdikten sonra, hane reisinin meslek türünü açıklayarak, “*Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede*

vermiş olduğu” ve “A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu” ifadeleriyle, hanenin mali yükümlülüklerini ve ne kadar ödediğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bunu yaparken de hanenin emlak ve arazi gelirleriyle birlikte hayvancılık ve diğer gelirleri ayrıntılı olarak kayıt altına almaktadır. Söz konusu kayıtlar, günümüzde TÜİK tarafından yapılan “*Hanehalkı Bütçe Anketi*” araştırmalarını akıllara getirmektedir. Aşağıdaki tabloda, örnek bir kayıt ve hesaplama yöntemi gösterilmektedir.

Tablo 15: Abdullah Oğlu Ahmed'in Emlak ve Arazi ve Temettüatı, (Hane 85)

Zirâ‘at erbâbından idiği				
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 38				
A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:				
Şa‘îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)				
Yekûn 30				
Mezra‘a tarla dönüm: 7 (Hâsılât-ı senevî: 300 kuruş 60 senesi + 350 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 650 kuruş)	Gayr-ı mezra‘a tarla dönüm: 7	Sağman inek re’s: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Dana re’s: 1	Bağ dönüm: 3 (Hâsılât-ı senevî: 200 kuruş 60 senesi + 200 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 400 kuruş)
Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş: 520				

Kaynak: Niğde Sancağı Temettüat Defterleri, 1844-1845.

Tablo 15’te de görüldüğü üzere, Bâzîrgân Karyesi, 85 numaralı haneden ikamet Abdullah oğlu Ahmed’in zirai faaliyeti sonucu elde ettiği gelir miktarı verilmektedir. Buna göre sahip olunan arazi ve hayvan miktarları tespit edilerek, bunlar için belirlenen asgari gelir düzeyi ile çarpılmak suretiyle, kişinin bir yıl içinde elde ettiği/edeceği gelir düzeyine ulaşılmaktadır. Örneğin 5 kile şa’îr (arpa) üretiminden, bir kilosunun değeri 6 kuruş olmak üzere toplamda 30 kuruş gelir elde edildiği kaydedilmiştir. Bir adet sağman inekten ise yıllık 20 kuruş gelir yazıldığı ve

bu bağlamda hanenin bir yıl içinde elde ettiği gelir miktarının 520 kuruş olarak hesaplandığı görülmektedir. Bununla birlikte defterlerde dikkat çeken bir diğer unsur ise üretilen mahsulün her zaman aynı değer üzerinden hesaplanmamasıdır. Örneğin arpanın değeri büyük oranda 6 kuruşken, Bâzîrgân Karyesi 78 numaralı hanede kilesi 9, 5 numaralı hanede 6.5 ve 45 numaralı hanede 8 kuruştur. Bu durum, kayıt elemanlarının üretilen mahsulün kalitesini de dikkate aldığını göstermektedir.

Gelir üzerinden alınan vergi ödemeleri üzerine yapılan analizde, toplamda sekiz hanenin vergi ödemediği görülmektedir. Bunlardan beşinin, daha önce belirtildiği üzere gelirinin olmadığı, birinin muhtar olması nedeniyle muaf olduğu bilinmektedir. Geriye kalan iki hanenin ise geliri olmasına rağmen vergi ödemediği kayıt altına alınmıştır. Bâzîrgân Karyesi'nde ikamet eden 41 ve 91 hane numaralı söz konusu hanelerin, defter kayıtları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 16: Bâzîrgân Karyesi'nde İkamet Eden 41 ve 91 Numaralı Hanelerin Temettüat Kayıtları

Molla Halil oğlu Mustafa'nın şerîki Hüseyin Ağa'nın emlâk ve temettu'âtı:	
Karye-i mezbûr ahâlîsinden idiği	
Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş: 305	
Halil'in şerîki Hasan Efendi'nin emlâk ve temettu'âtı:	
Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş: 360	

Kaynak: Niğde Sancağı Temettüat Defterleri, 1844-1845.

Tablo 16'dan da görüleceği üzere her iki hanenin de geliri olmasına rağmen, kayıt altına alınan bir vergi ödemesi bulunmamaktadır. Gelir kalemlerinin emlak ve temettüat üzerine yazılmasına rağmen vergi miktarının bulunmaması, hanenin sahip olduğu bir muafiyetten kaynaklanacağı gibi, yazım hatasından da kaynaklı olabileceği düşünülebilir. Bununla birlikte geliri üzerinden en fazla vergiyi ise Bâzîrgân Karyesi'nde ikamet eden 75 hane numaralı Sarı Hüseyin'in ödediği belirlenmiştir. Hanenin temettüat kayıtları aşağıdaki gibidir.

Tablo 17: Bâzîrgân Karyesi’nde İkamet Eden 75 Numaralı Hanenin Temettüat Kayıtları

Sarı Hüseyin'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:			
Zirâ'at erbâbından idiği			
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 720			
A'şâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:			
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)		Şa'îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)	
Yekûn 64			
Mezra'a tarla dönüm: 10 (Hâsılât-ı senevî: 640 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 1140 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 10	Merkeb re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)
Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:			
660			
400		Kereste ve hatab kat'ından ve zuhûrât temettu'âtı	
1040			

Kaynak: Niğde Sancağı Temettüat Defterleri, 1844-1845.

Sarı Hüseyin'e ait temettüat kaydından anlaşılacağı üzere hanenin zirai faaliyetinden elde ettiği 660 kuruşun yanı sıra 400 kuruş da olağandışı geliri bulunmaktadır. Toplamda 1.040 kuruş gelir elde eden hanenin ödediği vergi miktarı ise “*Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu*” ifadesiyle birlikte 720 kuruş olarak kayıt altına alınmıştır. Bununla birlikte hanenin ekili tarlası olması nedeniyle, elde edilen mahsul üzerinden ödenen aşar ve rüsumat toplamı ise 64 kuruştur. Hanenin gelir dağılımındaki yerine bakıldığında ise üçüncü dilimde yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda hanenin vergi yükünün yaklaşık olarak %68 olarak hesaplandığı dikkate alındığında, vergi uygulamasının adaletten uzak olduğu

ileri sürülebilir. Nitekim ödenen aşar ve resimlerin toplam mali yükümlülöklere dâhil edilmesiyle birlikte ortaya çıkan vergi yükü yaklaşık olarak %74'e ulaşmaktadır.

Vergi uygulamasının toplumda adil dağılımını hedefleyen an-cema'tin verginin, bu amaca uygun olup olmadığı, vergi yükünün toplumdaki dağılımı dikkate alınarak tespit edilebilir. Buna göre elde edilen gelirin yüzde kaçının vergi olarak ödendiğı ve bu ödemenin hangi gelir grupları arasında nasıl dağıldığının belirlenmesi, söz konusu uygulamanın başarı düzeyine ortaya koyacaktır. Bu bağlamda bütün hanelerin ödediğı vergi miktarı ile bu vergilerin gelirlerine oranları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 18: Hanelerin Gelir, Vergi ve Aşar-Rüsumat Kayıtları ile Ortalama Vergi Oranı ve Toplam Vergi Yüğü Oranları

Hane	Zirai Gelir	Diğer Gelir	Toplam Gelir	Vergi	Aşar	Ağnam	Toplam Mali Yüğümlülüğü	Gelir Dilimi	Ortalama Vergi Oranı	Toplam Yüğü
79	305	0	305	0	0	0	0	1	0	0
91	475	0	475	0	0	0	0	2	0	0
129	360	0	360	0	0	0	0	1	0	0
29	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
34	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
38	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
89	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
131	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
128	400	600	1000	44	0	0	44	3	0.044	0.044
36	6	300	306	15	0	0	15	1	0.04902	0.04902
116	865	900	1765	26	74	0	100	5	0.014731	0.056657
122	20	680	700	50	0	0	50	2	0.071429	0.071429
20	22	350	372	35	1	0	36	1	0.094086	0.096774
6	165	200	365	35	1	0	36	1	0.09589	0.09863
5	205	250	455	45	1	0	46	1	0.098	0.101

									901	099
63	960	650	1610	76	90	0	166	4	0.047 205	0.103 106
40	925	1000	1925	130	81	0	211	5	0.067 533	0.109 61
28	95	310	405	45	4	0	49	1	0.111 111	0.120 988
100	1560	1540	3100	276	100	2	378	5	0.089 032	0.121 936
7	460	0	460	25	32	0	57	2	0.054 348	0.123 913
107	1550	500	2050	118	148	0	266	5	0.057 561	0.129 756
35	45	155	200	25	1	0	26	1	0.125	0.13
123	520	0	520	38	30	0	68	2	0.073 077	0.130 769
121	460	300	760	60	40	0	100	2	0.078 947	0.131 579
45	450	1200	1650	178	40	0	218	4	0.107 879	0.132 121
25	430	300	730	55	41.5	0	96.5	2	0.075 343	0.132 192
126	780	800	1580	150	60	0	210	4	0.094 937	0.132 911
58	75	600	675	90	0	0	90	2	0.133 333	0.133 333
32	1190	800	1990	165	101	0	266	5	0.082 915	0.133 668

27	50	150	200	25	2	0	27	1	0.125	0.135
51	250	0	250	34	0	0	34	1	0.136	0.136
26	10	100	110	15	0	0	15.5	1	0.136 364	0.136 364
86	625	295	920	79	48	0	127	3	0.085 87	0.138 044
19	378	250	628	55	31.7	0	86.7	2	0.087 58	0.138 057
22	45	800	845	115	2.5	0	117.5	2	0.136 095	0.139 053
125	440	980	1420	155	42	1	198	4	0.109 155	0.139 437
31	55	150	205	25	4	0	29	1	0.121 951	0.141 463
12	240	700	940	110	23.5	0	133.5	3	0.117 021	0.142 021
118	420	380	800	72	42	0	114	2	0.09	0.142 5
92	240	380	620	65	24	0	89	2	0.104 839	0.143 548
43	870	1700	2570	290	80	0	370	5	0.112 841	0.143 969
65	860	1000	1860	194	74	0	268	5	0.104 301	0.144 086
8	420	1200	1620	210	24.5	1	235.5	4	0.129 63	0.145 37
2	886	1700	2586	310	64.5	3.5	378	5	0.119 876	0.146 172

94	850	800	1650	162	80	0	242	4	0.098 182	0.146 667
130	420	240	660	59	38	1	98	2	0.089 394	0.148 485
85	350	830	1180	144	35	0	179	3	0.122 034	0.151 695
37	346	1000	1346	175	30.5	0	205.5	3	0.130 015	0.152 675
24	430	400	830	85	41.8	0	126.8	2	0.102 41	0.152 771
50	740	720	1460	160	64	0	224	4	0.109 589	0.153 425
101	525	1000	1525	186	46	2	234	4	0.121 967	0.153 443
67	570	1000	1570	194	48	2	244	4	0.123 567	0.155 414
33	85	650	735	110	5	0	115	2	0.149 66	0.156 463
78	425	1000	1425	164	61	0	225	4	0.115 088	0.157 895
114	720	330	1050	96	70	0	166	3	0.091 429	0.158 095
117	540	410	950	99	52	0	151	3	0.104 211	0.158 947
52	355	900	1255	162	38	0	200	3	0.129 084	0.159 363
103	520	420	940	98	50	2	150	3	0.104 255	0.159 575

46	420	800	1220	156	40	0	196	3	0.127 869	0.160 656
105	765	900	1665	196	74	0	270	4	0.117 718	0.162 162
119	645	900	1545	194	52	5	251	4	0.125 566	0.162 46
57	20	300	320	52	0	0	52	1	0.162 5	0.162 5
99	1119	500	1619	170	94	0	264	4	0.105 003	0.163 064
110	370	200	570	60	30	3	93	2	0.105 263	0.163 158
104	760	1240	2000	250	74	3	327	5	0.125	0.163 5
23	70	800	870	140	2.5	0	142.5	2	0.160 92	0.163 793
109	810	860	1670	200	74	0	274	4	0.119 761	0.164 072
14	95	1000	1095	175	8.5	0	183.5	3	0.159 817	0.167 58
84	1170	1500	2670	350	88	12	450	5	0.131 086	0.168 539
120	700	1370	2070	292	55	2	349	5	0.141 063	0.168 599
97	590	0	590	50	50	0	100	2	0.084 746	0.169 492
87	880	1100	1980	252	82	2	336	5	0.127 273	0.169 697

115	390	610	1000	138	32	0	170	3	0.138	0.17
102	880	700	1580	190	80	0	270	4	0.120 253	0.170 886
124	220	200	420	50	22	0	72	1	0.119 048	0.171 429
42	710	250	960	101	64	0	165	3	0.105 208	0.171 875
49	257	150	407	50	20	0	70	1	0.122 85	0.171 99
39	660	1340	2000	280	64	0	344	5	0.14	0.172
96	1935	500	2435	272	148	0	420	5	0.111 704	0.172 485
21	640	500	1140	135	62	0	197	3	0.118 421	0.172 807
88	830	600	1430	178	70	0	248	4	0.124 476	0.173 427
106	1580	630	2210	250	136	0	386	5	0.113 122	0.174 661
75	720	1000	1720	231	70	0	301	4	0.134 302	0.175
108	1100	1100	2200	290	98	0	388	5	0.131 818	0.176 364
11	265	500	765	110	25	0	135	2	0.143 791	0.176 471
59	780	500	1280	156	70	0	226	3	0.121 875	0.176 563
66	1000	1500	2500	350	96	1	447	5	0.14	0.178 8

82	960	940	1900	256	84	0	340	5	0.134 737	0.178 947
54	975	750	1725	220	84	5	309	4	0.127 536	0.179 13
15	25	120	145	25	1	0	26	1	0.172 414	0.179 31
61	1220	1500	2720	390	100	4	494	5	0.143 382	0.181 618
9	489	900	1389	210	42	0.5	252.5	3	0.151 188	0.181 786
127	440	0	440	38	42	0	80	1	0.086 364	0.181 818
68	650	500	1150	152	58	0	210	3	0.132 174	0.182 609
112	1160	1500	2660	376	110	2	488	5	0.141 353	0.183 459
72	940	900	1840	258	80	0	338	5	0.140 217	0.183 696
30	130	500	630	110	6	0	116	2	0.174 603	0.184 127
132	240	560	800	124	24	0	148	2	0.155	0.185
77	840	500	1340	175	74	0	249	3	0.130 597	0.185 821
18	625	300	925	110	62.5	0	172.5	3	0.118 919	0.186 487
81	990	910	1900	272	87	0	359	5	0.143 158	0.188 947
76	690	210	900	108	63	0	171	2	0.12	0.19

90	615	800	1415	174	95	0	269	3	0.122 968	0.190 106
10	360	700	1060	175	27	0	205	3	0.165 094	0.190 566
98	980	740	1720	240	88	0	328	4	0.139 535	0.190 698
74	610	900	1510	231	58	3	292	4	0.152 98	0.193 378
13	300	400	700	110	25.5	0	135.5	2	0.157 143	0.193 571
95	1330	1120	2450	365.5	116	0	481.5	5	0.149 184	0.196 531
17	290	150	440	55	31.5	0	86.5	1	0.125	0.196 591
41	1130	560	1690	240	111	0	351	4	0.142 012	0.207 692
47	490	1010	1500	270	44	0	314	4	0.18	0.209 333
1	160	0	160	25	8.5	0	33.5	1	0.156 25	0.209 375
56	780	1000	1780	298	74	1	373	5	0.167 416	0.209 551
53	690	980	1670	290	62	3	355	4	0.173 653	0.212 575
64	750	0	750	90	70	0	160	2	0.12	0.213 333
62	840	160	1000	150	64	0	214	3	0.15	0.214
70	120	500	620	120	15	0	135	2	0.193	0.217

									548	742
73	700	760	1460	256	60	4	320	4	0.175 343	0.219 178
48	580	520	1100	184	58	0	242	3	0.167 273	0.22
44	845	1160	2005	370	75	0	445	5	0.184 539	0.221 945
80	800	800	1600	286	80	0	366	4	0.178 75	0.228 75
55	20	320	340	78	0	0	78	1	0.229 412	0.229 412
3	530	0	530	45	77	1.5	123.5	2	0.084 906	0.233 019
83	1420	600	2020	354	126	0	480	5	0.175 248	0.237 624
71	750	650	1400	260	80	0	340	3	0.185 714	0.242 857
60	660	330	990	188	54	0	242	3	0.189 899	0.244 444
69	780	550	1330	280	76	0	356	3	0.210 526	0.267 669
111	0	600	600	120	74	0	194	2	0.2	0.323 333
93	870	700	1570	676	70	0	746	4	0.430 573	0.475 159
16	120	200	320	165	0	0	165	1	0.515 625	0.515 625
113	660	400	1060	720	64	0	784	3	0.679	0.739

									245	623
4	130	0	130	45	52.5	6.5	104	1	0.346	
									154	0.8

Kaynak: Niğde Sancağı Temettuat Defterleri, 1844-1845.

Gelir üzerinden hesaplanan vergi oranına bakıldığında, daha önce Şener (2007: 118) tarafından ifade edilen, verginin yüzde üç oranında tarh edilmesi durumunun, uygulamada gerçekleşmediği görülmektedir. Nitekim Anduğu Karyesi'nde ikamet eden hane numaralı Hacı Ahmed oğlu yetim Hasan'ın elde ettiği toplam gelir 320 kuruşken, ödediği vergi 165 kuruştur. Dolayısıyla söz konusu hane için ortalama vergi oranı %51,5'tir. Bununla birlikte hanenin gelir dağılımında en yoksul birinci dilimde yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, vergi uygulamasının regresif bir yapıya büründüğü iddia edilebilir. Benzer biçimde en yoksul birinci dilimde yer alan ve 4 numaralı haneden ikamet eden Ali oğlu Hacı Ağa için ortalama vergi oranı %35, Bâzırğân Karyesi'nde 17 hane numarasıyla amelelik yapan Topal Ahmed için ise %23'tür. Tüm haneler dikkate alındığında ise uygulanan ortalama vergi oranı %13,3 olarak hesaplanmıştır. Gelir dağılımında en yoksul birinci dilimde yer alan hanelerin gelir ve vergi miktarlarına bakıldığında, bahse konu vergi adaletsizliği daha net bir biçimde anlaşılabilmektedir. Örneğin Anduğu Karyesi'nde 36 numaralı hanede ikamet eden Cin Osman oğlu İsmail'in toplam 306 kuruş gelir elde ederken, 15 kuruş vergi ödediği, bunun yanında 26 numaralı hanede ikamet eden Kasım oğlu İbrahim'in 110 kuruş gelir elde ederken yine 15 kuruş vergi ödediği görülmektedir.

Gelir dağılımının en zengin beşinci diliminde yer alan hanelerin elde ettiği toplam gelirleriyle ödedikleri vergi miktarı oranlarına bakıldığında ise yine regresif vergi uygulamasının devam ettiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda en zengin beşinci dilimde bulunan hanelerin toplam gelir düzeyleriyle birlikte ödedikleri vergi ve hesaplanan ortalama vergi oranları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 19: En Zengin Beşinci Dilimde Yer Alan Hanelerin Ortalama Vergi Oranları

Hane	Meslek	Zirai Gelir	Diğer Gelir	Toplam Gelir	Vergi	Ortalama Vergi Oranı
116	Çiftçi	865	900	1765	26	0.014731
107	Çiftçi	1550	500	2050	118	0.057561
40	Çiftçi	925	1000	1925	130	0.067533
32	Çiftçi	1190	800	1990	165	0.082915
100	Çiftçi	1560	1540	3100	276	0.089032
65	Çiftçi	860	1000	1860	194	0.104301
96	Çiftçi	1935	500	2435	272	0.111704
43	Çiftçi	870	1700	2570	290	0.112841
106	Çiftçi	1580	630	2210	250	0.113122
2	Çiftçi	886	1700	2586	310	0.119876
104	Çiftçi	760	1240	2000	250	0.125
87	Çiftçi	880	1100	1980	252	0.127273
84	Çiftçi	1170	1500	2670	350	0.131086
108	Çiftçi	1100	1100	2200	290	0.131818
82	Çiftçi	960	940	1900	256	0.134737
39	Çiftçi	660	1340	2000	280	0.14
66	Çiftçi	1000	1500	2500	350	0.14
72	Çiftçi	940	900	1840	258	0.140217
120	Çiftçi	700	1370	2070	292	0.141063
112	Çiftçi	1160	1500	2660	376	0.141353
81	Çiftçi	990	910	1900	272	0.143158
61	Çiftçi	1220	1500	2720	390	0.143382
95	Çiftçi	1330	1120	2450	365.5	0.149184
56	Çiftçi	780	1000	1780	298	0.167416
83	Çiftçi	1420	600	2020	354	0.175248
44	Çiftçi	845	1160	2005	370	0.184539

Kaynak: Niğde Sancağı Temettuat Defterleri, 1844-1845.

Tabloda görüleceği üzere, en zengin beşinci dilimde yer alan hanelerin ortalama vergi oranları %1,5 ile %18,5 arasında değişmektedir. Bu durum, Tanzimat Fermanıyla getirilmek istenen adil vergi uygulamasıyla tamamen çelişki

göstermektedir. Örneğin en zengin hane olan 62 hane numaralı Deli Ali oğlu Hasan'ın toplamda 3.100 kuruş geliri varken, ödediği temettü vergisi 276 kuruş ve ortalama vergi oranı ise yalnızca %9'dur. En yoksul birinci dilimde yer alan hanelerde, ortalama vergi oranının % 68'e kadar çıktığı bir durumda, en zengin beşinci dilimdeki hanelerin vergi yüklerinin oldukça düşük çıkması, bu düşüncüyü desteklemektedir. Örneğin Bâzîrgân Karyesi'nde 78 hane numarasıyla ikamet eden Çavuş oğlu Hasan'ın, vergi ödemeyen hanelerin dışarıda tutulması sonrasında, en zengin beşinci dilimde yer almasına rağmen 132 hane içindeki en düşük vergi yüküne sahip olan hane olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda vergi uygulamalarının büyük oranda adaletsiz olduğu görülmektedir.

Zirai mahsullerden alınan aşar ve rüsumat gibi diğer mali yükümlülüklerin uygulanması da, hanelerin toplamda katlandığı vergi yüklerini doğrudan etkilemektedir. Elde edilen ürünün %10'u düzeyinde alınan ve aynı bir yükümlülük olan aşar, esas itibarıyla de gelirden bağımsız bir yapıya sahiptir. Her iki yerleşim yerinde, üretilen zirai mahsullerin %10'u oranında alınması gereken aşar üzerine yapılan incelemede yalnızca 8 hanenin %10, 8 hanenin %10'un üzerinde bir oranda aşar ödediği belirlenmiştir. 6 hanenin herhangi bir zirai faaliyeti bulunmaması nedeniyle aşar ödemediği, geriye kalan 110 hanenin ise %10'un altında bir orandan aşar ödediği tespit edilmiştir. Diğer yandan zirai faaliyeti olmasına rağmen 12 hanenin aşar ödemediği belirlenmiştir. Ödenen aşar miktarının en fazla olduğu hane ise yine 4 hane numaralı eden Ali oğlu Hacı Ağa'dır. Söz konusu hanenin zirai kazancının 130 kuruş olmasına rağmen ödediği aşar miktarının 52,5 kuruş olduğu ve bu bağlamda aşar oranının yaklaşık %40 olduğu hesaplanmıştır. Dolayısıyla 4 numaralı hanenin hem temettü vergisini hem de aşarı yüksek oranlarda ödemesi oldukça dikkat çekicidir. Aşar ödeyenler içinde en düşük oran ise yaklaşık olarak %0,5'tir. Nitekim tüm haneler dikkate alındığında, uygulanan ortalama aşar oranının % 8 olduğu hesaplanmıştır.

SONUÇ

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti için; mücadele, krizler, mağlubiyetler, değişim ve reform olgularının iç içe geçtiği bir asır olmuştur. Bir yandan devlet idaresinin zayıflaması, girilen savaşların ağır mağlubiyetlerle sonuçlanması, ekonominin gitgide kötüleşmesi; diğer yandan reform düşüncesinin tartışılmaya başlanması ve köklü değişiklikler görülen 19. yüzyıl, Osmanlı Devleti açısından en sıkıntılı dönemleri içermiştir.

Devletin gerileme dönemine denk gelen, maliyenin kötüleşmesi ve krizlerin kronik hale gelmesi, devletin dağılma aşamasına gelmesine neden olmuştur. Altı asır boyunca yaşamını sürdüren Osmanlı Devleti'nin, “*Devlet-i aliyye-i ebed-müddet*” unvanından “*hasta adam*” yakıştırmasına neden olan değişim sürecinin altında yatan en büyük sebep mali sistemin kötüleşmesi olmuştur.

Basiretsiz devlet adamlarının devlet yönetiminde söz sahibi olmasıyla yolsuzluk, rüşvet ve adam kayırma olayları gitgide artış göstermiş ve nihayetinde yenilenme ve modernleşme yanlısı devlet adamlarının çabalarıyla kötü gidişi durdurmak maksadıyla bir takım reformist uygulamalar hayata sokulmuştur. Bunlar içerisinde hem idari, hem de mali anlamda en büyük etkiyi yapan Tanzimat Fermanı'nın imzalanması olmuştur. Söz konusu ferman ile mali sistemin önündeki vergi kayıplarının önlemesi amacıyla “*an-cemaatin vergi*” uygulamasına geçilmiş ve tüm vergi kalemleri bir defterde tutulması sağlanmıştır. Temettüat defterleri adı verilen bu kayıtlar bağlamında Karaman Eyaleti'nin bir sancağı olan Niğde Sancağının Anduğu ve Kalkanlı kazalarının Bâzîrgân ve Ortaköy karyelerinin sosyoekonomik durumu tahlil edilmiştir.

Çalışma kapsamında 132 hane üzerinde gelir dağılımı ve göreceli yoksulluk oranları tespit edilmiştir. Anduğu Kazası, Ortaköy Karyesi'ne ait defterlerde 38 hane bulunurken; Kalkanlı Kazası, Bâzîrgân Karyesi'nde ise 94 hane vardır. Her iki yerleşim yerine ait olan temettüat defterleri 1844-1845 yıllarına ait olup, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nden temin edilmiştir.

Toplam 132 hane üzerinde yapılan çalışmada, hane başına ortalama gelir 1.160,78 kuruş iken, en düşük gelirin 0 ve en yüksek gelirin ise 3.100 kuruş olduğu hesaplanmıştır. Genel itibarıyla elde edilen gelirler daha çok zirai faaliyetlerden temin edilmekte, ikinci sırada ise hayvancılık göze çarpmaktadır. Defterlerde ayrıca

hiçbir geliri bulunmayan toplam 5 hane bulunmaktadır. Meslek gruplarına göre haneler incelendiğinde, 120 hanenin çiftçilikle uğraştığı, 3 tanesinin amele, 1 tanesinin asker, 1 tanesinin divane, 1 tanesinin muhtar ve 6 tane de diğer meslek grubundan bireyler bulunmaktadır.

Hanelerin elde ettiği zirai faaliyet gelirleri incelendiğinde, hane başına ortalama zirai gelir yaklaşık olarak 605 kuruş olarak hesaplanmıştır. Yapılan incelemede hanelerin % 53'ünün elde ettikleri zirai kazançlar ortalamanın altında yer almıştır. Bununla birlikte hanelerin elde ettiği ve temettuat defterleri kapsamında kayıt altına alınan gelirlerinin toplam tutarının hesaplanması sonucu, % 20'lik dilimler itibariyle dağılımına bakıldığında; en yoksul birinci dilimde yer alan haneleri toplam gelirin ancak % 4,3'ünü alabilmektedir. En yoksul birinci dilimde toplam 27 hane tespit edilmiştir. Bununla birlikte en zengin beşinci dilim, toplam gelirin % 37'sini oluşturmuş, ortalama gelirin ise 2.200 kuruş olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, Niğde Sancağı, Anduğu ve Bâzîrgân Karyelerinde ikamet eden hanelerin toplam gelirleri dikkate alınarak medyan gelirin yarısı üzerinden yapılan göreceli yoksulluk analizine göre, hanelerin %24'ünün, diğer hanelere kıyasla yoksul olduğu belirlenmiştir. Söz konusu yerleşim yerlerine ait Gini katsayısı hesaplaması ise 0,33477 olarak tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Acartürk, E., & Kılıç, R. (2011). Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların İktisadi ve Siyasi Perspektifinden Analizi. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 1-21.

Açba, S. (2004). *Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması*. Ankara: Vadi Yayınları.

Adıyeke, N. (2000). Temettüat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11, 769-823. 04 13, 2016 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1267/14586.pdf> adresinden alındı

Agoston, G. (2006). *Barut, Top ve Tüfek*. (T. Akad, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.

Ağaoğulları, M. A. (1989). Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi (1789-1794). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44(3), 195-228.

Ahmed Cevdet Paşa. (1972). *Tarih-i Cevdet*. İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Akad, M., & Dinçkol, B. V. (2011). *Genel Kamu Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.

Akbal, F. (1951). 1831 Tarihindeki Osmanlı İmparatorluğunda İdari Taksimat ve Nüfus. *Bellten*, 15(60), 617-628.

Akçura, Y. (1985). *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Akdağ, M. (1970). Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri 1730-1839. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8-12(14-23), 51-61. doi:10.1501/0002334

Akşin, S. (1994). Fransız İhtilalinin II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri Üzerine Bazı Görüşler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49(3), 23-29.

Akşin, S. (2002). Fransız İhtilalinin II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri Üzerine Bazı Görüşler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 49(3), 23-29. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/465/5308.pdf> adresinden alındı

Akşit, A. (2009). Niğde Şehriyle İlgili Tarihi Kaynaklar: Akmedrese Vakfiyesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*(26), 21-28.

Aktüre, S. (1975). 17. Yüzyıl Başından 19. Yüzyıl Ortasına Kadarki Dönemde Anadolu Osmnalı Şehrinde Şehrsel Yapının Değişme Süreci. *M.E.T.U. Journal of The Faculty of Architecutre*, 1(1), 1-28. 06 04, 2016 tarihinde http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/1975/cilt01/sayi_1/101-128.pdf adresinden alındı

Akyıldız, A. (2014). *Para Pul Oldu*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Alkan, M. Ö., Bora, T., & Gülteningil, M. (Dü). (2001). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi* (Cilt 1). İstanbul: İletişim Yayınları.

Arıcanlı, T. (1998). 19. Yüzyılda Anadolu’da Mülkiyet, Toprak ve Emek. Ç. Keyder, & F. Tabak içinde, *Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım* (Z. Altok, Çev., s. 128-138). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Armağan, A. (2011). Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler. *Akademik Bakış*, 5(9), 139-159.

Arrighi, G. (2000). *Uzun Yirminci Yüzyıl*. (R. Boztemur, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Ay, H. (1991). Osmanlı Devletinde Mali Bunalım ve Sebepleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 312-332.

Aydemir, C., & Güneş, H. H. (2006). Merkantilizmin Ortaya Çıkışı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 136-158.

Aydın, B., & Günelan, R. (2008). *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Maliyesi ve Defter Sistemi*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Barkan, Ö. L. (1970). XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri. *Belleten*, 34(136), 557-607.

Barkan, Ö. L. (1972). Tımar. *İslam Ansiklopedisi* (s. 286-333). içinde İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Barkan, Ö. L. (1980). *Türkiye'de Toprak Meselesi*. İstanbul: Gözlem Yayınları.

Başbakanlık. (2010). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. (Y. İ. Genç, M. Küçük, R. Gündoğdu, S. Satar, İ. Karaca, H. O. Yıldırım, & N. Yılmaz, Dü) İstanbul: Başbakanlık Basımevi. 04 12, 2016 tarihinde http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/MicroSiteler/Osmanli_Arsivi/Osmanli_Arsivi_Rehberi.pdf adresinden alındı

Başdemir, B. (2015). *Osmanlı Vergi Sisteminde Öşür*. Adana: Karahan Kitabevi.

Berkes, N. (1972). *100 Soruda Türkiye İktisat Tarihi* (Cilt 1). İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Berkes, N. (1975a). *100 Soruda Türkiye İktisat Tarihi* (Cilt 2). İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Berkes, N. (1975b). *İslam, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Berkes, N. (2016). *Türkiye İktisat Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Berlanstein, L. R. (1992). *The Industrial Revolution and Work in Nineteenth Century Europe*. London: Routledge Press.

Beydilli, K. (1994). Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa. E. İhsanoğlu içinde, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* (Cilt 1, s. 66-138). İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) .

Braudel, F. (1996). *Mediterranean & The Mediterranean World in the Age of Philip*. California: University of California Press.

Cem, İ. (2016). *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ceylan, E. (2003). Dünya-Sistemi Teorisinin Osmanlı Tarihi Çalışmalarına Yansımaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1(1), 81-95.

Cezar, Y. (1986). *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Chapman, S. D. (1972). *The Cotton Industry in the Industrial Revolution*. London: Macmillan Press.

Clark, G. (2013). *Fukaralığa Veda*. (E. Demircioğlu, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Clough, S. B. (1959). *European Economic History: The Economic Development of Western Civilization*. New York: McGraw-Hill Book Company.

Crouzet, F. (1972). *Capital Formation in the Industrial Revolution*. London: Methuen.

Çabuk, V. (1991). Sultan II. Mahmut'un Islahat Çalışmaları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 49-54.

Çadırcı, M. (2013). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Çağatay, N. (1947). Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5(5), 483-511.

Çakır, C. (2012). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi*. İstanbul: Küre Yayınları.

Çiçek, H. (2000). Osmanlı İmparatorluğunda Mali Bunalım. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(6), 45-80.

Çiner, C. U. (2009). Fransız Yönetim Düşüncesinin Gelişimi: Polis Biliminden Örgüt Bilimine. *Amme İdaresi Dergisi*, 42(1), 1-22.

Devellioğlu, F. (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Divitçioğlu, S. (2015). *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplum*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Duman, M. Z. (2008). Fransız Devriminin Politik Sonuçları ve Tocqueville'in Devrime İlişkin Görüşleri. *Sosyoloji Dergisi*(19), 103-119.

Ekelund, R., & Hébert, R. (2014). *A History of Economic Theory and Method*. Illinois: Waveland Press.

Eldem, V. (1994). *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Elibol, N. (2005). XVIII Yüzyıl Osmanlı Dış Ticaretiyle İlgili Bazı Değerlendirmeler. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 61-76.

Emecen, F. (1988). Ağnam Resmi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 1, s. 478-479). içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

Emecen, F. (1999). Kuruluşundan Küçük Kaynarca'ya. E. İhsanoğlu içinde, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* (Cilt 1, s. 5-65). İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.

Ergenç, Ö. (2013). *Osmanlı Tarihi Yazıları: Şehir, Toplum, Devlet*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Falay, N. (2000). *Maliye Tarihi (Ders Notları)*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Faroqhi, S. (2006). Krizler ve Değişim 1590-1699. H. İnalcık, & D. Quataert içinde, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (A. Berktaş, Çev., Cilt 2, s. 545-757). İstanbul: Eren Yayıncılık.

Findley, C. V. (2005). Süreklilik, Yenilik, Sentez ve Devlet. K. H. Karpat (Dü.) içinde, *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si* (s. 51-72). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Flandreau, M., Jobst, C., & Marco, P. N. (2006, Kasım). The Bell Jar: Commercial Interest Rates between Two Revolutions, 1688-1789. *Centre for Economic Policy Research*, 2-43. doi:10.1017/CBO9780511757419.007

Freeman, C., & Louçâ, F. (2001). *As Time Goes By: From the Industrial Revolutions to the Information Revolution*. New York: Oxford University Press.

Freeman, C., & Soete, L. (2003). *Yenilik İktisadı*. (E. Türkcan, Çev.) Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Galanti, A. (1951). *Nişde ve Bor Tarihi*. İstanbul: Tan Matbaası.

Galbraith, J. K. (2010). *İktisat Tarihi*. (M. Günay, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Gaxotte, P. (1969). *Fransız İhtilâli Tarihi*. (S. Tiryakioğlu, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınevi.

Genç, M. (2013). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Genç, M. (2013). Yed-i Vâhid. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 43, s. 378-383). içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi. 06 15, 2016 tarihinde <http://www.islamansiklopedisi.info/> adresinden alındı

Genç, M., & Özvar, E. (2006). *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler 1*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

Goffman, D. (2004). *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*. (Ü. Tansel, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.

Göçek, F. M. (1999). *Burjuvazinin Yükselişi, İmparatorluğun Çöküşü*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Göyünç, N. (1999). Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a Kadar). G. Eren (Dü.) içinde, *Osmanlı* (Cilt 6, s. 77-88). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Göze, A. (2009). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. Ankara: Beta Basım Yayım.

Gray, A. (1956). *The Development of Economic Doctrine An Introductory Survey*. London: Longmans, Green and Co.

Gücüm, K. (2015). *İmparatorluğun "Liberal" Yılları (1856-1870)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Güçlü, F. (2014). *Osmanlı'dan Günümüze Uygulanan Vergi Türleri Sözlüğü*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Güler, B. A. (2009). *Türkiye'nin Yönetimi*. Ankara: İmge Yayınevi.

Güran, T. (2000). 19. Yüzyıl Temettüat Tahrirleri. H. İnalçık, & Ş. Pamuk (Dü) içinde, *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik* (s. 73-94). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.

Güran, T. (2014). *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gürkan, C. (2013). Modern Maliye Teorisinin Kökenleri: İbn-i Haldun'dan "Post-Kameralizm'e Mali Düşünce. *Maliye Dergisi*, 1-26.

Güven, C. (2004). Niğde-Bor Bölgesinin 1794-1799 Yılları Arasındaki Askeri Yükümlülükleri (387 No'lu Bor Şer'iyye Siciline Göre). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 391-405.

Halaçoğlu, Y. (1991). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Halaçoğlu, Y. (2002). Klâsik Dönemde Osmanlı Devlet Teskilâtı. H. C. Güzel, & A. Birinci (Dü) içinde, *Genel Türk Tarihi* (Cilt 6, s. 149-224). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Hamitoğulları, B. (1982). *Çağdaş İktisadi Sistemler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 05 05, 2016 tarihinde <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/152.pdf> adresinden alındı

Hammer, J. V. (2003). *Büyük Osmanlı Tarihi* (Cilt 2). İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Hassan, Ü. (1982). *İbn-i Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.

Hobsbawm, E. (2012). *Devrim Çağı*. (M. S. Şener, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.

Hunt, E. K. (2002). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. (M. Günay, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.

İbn-i Haldun. (1968). *Mukaddime* (Cilt 1). (Z. K. Ugan, Çev.) Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

İnalcık, H. (1959a). İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi. *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*(1), 29-46.

İnalcık, H. (1959b). Osmanlılar'da Raiyyet Rûsûmu. *Belleten*, 23(92), 575-610.

İnalcık, H. (1998). Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar. Ç. Keyder, & F. Tabak (Dü) içinde, *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım* (s. 17-35). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İnalcık, H. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (Cilt 1). (H. Berktay, Çev.) İstanbul: Eren Yayıncılık.

İnalcık, H. (2012). Tımar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 41, s. 168-173). içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi. 05 01, 2016 tarihinde <http://www.islamansiklopedisi.info/> adresinden alındı

İnalcık, H. (2014a). *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II* (Cilt 2). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnalcık, H. (2015a). *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- I* (Cilt 1). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnalcık, H. (2015b). *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- III* (Cilt 3). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnalcık, H. (2016a). *Akademik Ders Notları*. İstanbul: Timaş Yayınları.

İnalcık, H. (2016b). *Makaleler II*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

İnalcık, H. (2016c). *Makaleler I*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

İnalcık, H., & Seyitdanlıoğlu, M. (2014b). *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İpşirli, M. (1994). Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı. E. İhsanoğlu içinde, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* (Cilt 1, s. 139-282). İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA).

İslamoğlu, H. (1983). Osmanlı Tarihi ve Dünya Sistemi: Bir Değerlendirme. *Toplum ve Bilim*(23), 8-39.

İslamoğlu, H., & Faroqhi, S. (1979). Crop Patterns and Agricultural Production Trends In Sixteenth-Century Anatolia. *Review*, 2, 401-136.

Issawi, C. (1980). *The Economic History of Turkey, 1800-1914 (Centre for Middle Eastern Studies)*. Chicago: Univ of Chicago Pr.

Karal, E. Z. (1988). *Osmanlı Tarihi 5* (Cilt 5). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Karaman, K., & Pamuk, Ş. (2010). Osmanlı Bütçeleri ve Mali Yapının Evrimi: Avrupa Devletleriyle Bir Karşılaştırma, 1500-1914. *Toplumsal Tarih*(191), 26-33.

Karamursal, Z. (1989). *Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Karatepe, Ş. (1989). *Osmanlı Siyasi Kurumları Klasik Dönem*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Karpat, K. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Karpat, K. H. (2005). Tarihsel Süreklilik, Kimlik Değişimi ya da Yenilikçi, Müslüman, Osmanlı ve Türk Olmak. K. H. Karpat içinde, *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si* (s. 19-50). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Katip Çelebi. (1982). *Bozuklukların Düzeltilmesinde Tutulacak Yollar*. (A. Can, Dü.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kavtarani, V. (2005). 20. Yüzyılın İlk Yarısında Lübnan'da Milliyetçi Düşünce ve Osmanlı İmgesi. K. H. Karpat (Dü.) içinde, *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si* (s. 381-402). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, M. (2006). XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağı'nın Nüfusuna Dair. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 193-210.

Kaymakçı, Ö. B. (2015). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tarihi-Düşünsel Bir Deneme: Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

Kaynar, R. (1991). *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kazıcı, Z. (2014). *Osmanlı'da Vergi Sistemi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.

Keyder, Ç., & Tabak, F. (1998). *Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*. (Z. Altok, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kınalızâde Ali Çelebi. (2015). *Ahlâk-ı Alâî*. (M. Koç, Dü.) İstanbul: Klasik Yayınları.

Kıray, E. (2010). *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçi Bey. (1972). *Koçibey Risalesi*. (Zuhuri Danışman, Dü.) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kongar, E. (1994). *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Köktaş, A. M. (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nda Piyasa Düzenlemeleri: 1500-1700 İstanbul Kadı Sicillerinde Narh Uygulamaları. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 219-242.

Köktaş, A. M., & Gölçek, A. G. (2016). İbn-i Haldun ve Kamu Maliyesi. III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu. 4, s. 53-58. Bakü: III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu.

Kurdakul, N. (1981). *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*. İstanbul: Döler Neşriyat.

Küçük, Y. (1980). İngiliz Endüstri Devrimi Öncesinde Avrupa'da Yünlü Dokuma Sanayii. *Ekonomik Yaklaşım*, 1(2), 79-135.

Küçükkalay, M. (1997). Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(2), 51-68.

Kütükoğlu, M. (1974). *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri I* (Cilt 1). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Kütükoğlu, M. (1976). *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri II* (Cilt 2). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Kütükoğlu, M. S. (1994). Osmanlı İktisadi Yapısı. E. İhsanoğlu (Dü.) içinde, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* (Cilt 1, s. 513-651). İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.

Lai, C.-C. (2000). Braudel's Concepts and Methodology Reconsidered. *The European Legacy*, 5(1), 65-86. doi:10.1080/108487700115134

Lamartine, A. (1970). *Sona Doğru (Türkiye Tarihi)* (Cilt 6). (M. R. Uzmen, Çev.) İstanbul: Tercüman Gazetesi.

Mantran, R. (1995). *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Marx, K. (1979). *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*. (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K., & Engels, F. (2014). *Komünist Manifesto*. (N. Satlıgan, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.

McGowan, B. (1981). Economic Life in Ottoman Empire Before The First World War. *The Economic History Review*, 281-305.

McGowan, B. (2006). Ayânlar Çağı, 1699-1812. H. İnalcık, & D. Quataert içinde, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (A. Berktaş, Çev., Cilt 2, s. 761-884). İstanbul: Eren Yayıncılık.

Metin, R. (2016). XVI. Yüzyılda Niğde Sancağında Demografik Yapı Üzerine Bir Değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 35-52. 06 05, 2016 tarihinde http://www.jasstudies.com/Makaleler/1600795560_3-Do%C3%A7.%20Dr.%20Rafet%20MET%C4%B0N.pdf adresinden alındı

Moore, B. J. (2011). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*. (Ş. Tekeli, & A. Şenel, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Morawitz, C. (1978). *Türkiye Maliyesi*. Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını.

Mun, T. (1895). *England's Treasure by Forraign Trade*. New York: Macmillan.

Naîmâ Mustafa Efendi. (1965). *Naîmâ Târihi*. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Nebioğlu, O. (1986). *Bir İmparatorluğun Çöküşü ve Kapitülasyonlar*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Nişancı, Ş. (2002). *15-16. Yüzyıllarda Osmanlı İktisat Zihniyeti*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

Oflaz, M. (2007). Niğde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 33, s. 92-95). içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

Ortaylı, İ. (1979). *Türk İdare Tarihi*. Ankara: TODAİE Yayınları.

Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Oser, J., & Blanchfield, W. C. (1975). *The Evolution of Economic Thought*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Owen, R. (1981). *The Middle East in the World Economy, 1800-1914*. Londra: Methuen & Co Ltd.

Özbek, N. (2015). *İmparatorluğun Bedeli*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Özcan, A. (1994). Devşirme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 9, s. 254-257). içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi. 05 01, 2016 tarihinde <http://www.islamansiklopedisi.info/> adresinden alındı

Özcan, A. (1996). Gulâm (Osmanlılar). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 14, s. 184). içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi. 05 01, 2016 tarihinde <http://www.islamansiklopedisi.info/> adresinden alındı

Öztuna, Y. (1997). *Büyük Türkiye Tarihi* (Cilt 1). İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 2* (Cilt 2). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 3* (Cilt 3). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Pala, C. (1996). Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarımsal Örgütlenme. *Ekonomik Yaklaşım*, 7(21), 39-69.

Pamir, A. (2002). Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 51(2), 79-119.

Pamuk, Ş. (1984). *Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi*. Ankara: Yurt Yayınevi.

Pamuk, Ş. (1990). *100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Pamuk, Ş. (2005). *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Pamuk, Ş. (2006). Osmanlı İmparatorluğu'nda Para 1326-1914. H. İnalcık, & D. Quataert içinde, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (S. Alper, Çev., Cilt 2, s. 1055-1093). İstanbul: Eren Yayıncılık.

Pamuk, Ş. (2012a). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Pamuk, Ş. (2012b). *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Pamuk, Ş. (2013). *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Parlatır, İ. (1987). Osmanlı Sosyal Hayatından Köleliğin Kaldırılması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 31(1.2), 417-420.

Pektaş, Ş. (2016). *100 Soruda Osmanlı Ekonomisi*. İstanbul: Ulak Yayıncılık.

Pirenne, H. (2009). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Pur, H. P. (2006). *Türkiye'nin Borç Prangası*. İstanbul: Otopsi Yayınevi.

- Pur, H. P. (2015). *Osmanlı'da Vergi İsyamları*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Quataert, D. (2006). Islahatlar Devri 1812-1914. H. İncelik, & D. Quataert içinde, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (S. Andıç, Çev., Cilt 2, s. 887-1051). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Ravallion, M. (1998). Poverty Lines in Theory and Practice. *LMS Working Paper*(133), Washington.
- Reyhan, C. (2008). *Osmanlı'da Kapitalizmin Kökenleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Roberts, J. M. (2010). *Avrupa Tarihi*. (F. Aytuna, Çev.) İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Rousseau, J. J. (1989). *İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk*. (S. Eyüboğlu, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sahillioğlu, H. (1967). Sıvış Yılı Buhranları. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 27(1-2), 75-111.
- Sakızlı Ohannes Efendi. (2015). *Osmanlı'da Modern İktisadın İzinde 1*. (F. Dıgıroğlu, H. Genç, & M. E. Özgür, Dü) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sander, O. (2008). *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Savaş, V. F. (2007). *İktisadın Tarihi*. Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Sayar, A. G. (1986). *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sayar, N. S. (1978). *Türkiye İmparatorluk Dönemi Siyasi, Askeri, İdari ve Mali Olayları*. İstanbul: Met/Er Matbaası.
- Sayın, A. V. (1999). *Tekâlif Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)*. (F. H. Özkan, Çev.) Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayınları.

Selçuk, H. (2013). Niğde'de İlk Nüfus Sayımı (23 Şevval 1246 / 6 Nisan 1831). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(2), 1263-1294.

Shaw, S. (1982). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (Cilt 1). (M. Harmancı, Çev.) İstanbul: E Yayınları.

Shaw, S. J., & Shaw, E. K. (1977). *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press.

Smith, A. (1997). *Ulusların Zenginliği*. (A. Yunus, & M. Bakırcı, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.

Smith, A. (2010). *Milletlerin Zenginliği*. (H. Derin, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Süleyman Sûdî. (2008). *Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid)*. (M. A. Ünal, Dü.) Isparta: Fakülte Kitabevi.

Şahin, M. C. (2005). Osmanlı Reform Çağında Gelenekçilikle Karşı Gelenekçiliğin Düşünsel Boyutu ve Eğitim Düşüncesindeki Paradigma Değişimi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1-2), 101-119.

Şemsettin Samî. (2015). *Kâmûs-ı Türkî*. (R. Gündoğdu, N. Adıgüzel, & F. Önal, Dü) İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Şener, A. (1990). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*. Ankara: İşaret Yayınları.

Şener, A. (2007). *Sona Doğru Osmanlı*. Ankara: Birleşik Kitabevi.

Tabakoğlu, A. (1985a). *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tabakoğlu, A. (1985b). XVII ve XVIII Yüzyıl Osmanlı Bütçeleri. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 41(1-4), 389-414.

Tabakoğlu, A. (2005a). *İktisat Tarihi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Tabakoğlu, A. (2005b). *İslam İktisadı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Tabakoğlu, A. (2007). Öşür. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 34, s. 100-103). içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi. 06 05, 2016 tarihinde <http://www.islamansiklopedisi.info/> adresinden alındı

Tabakoğlu, A. (2008). *"İslam İktisadı"na Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Tabakoğlu, A. (2014). *Türkiye İktisat Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tekelioğlu, M. (1993). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.

Tengirşenk, Y. K. (1940). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Devletinin Harici Ticaret Siyaseti*. İstanbul: Maarif Matbaası.

Tezel, Y. S. (2015). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-19509)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tilly, C. (2001). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*. (K. Emiroğlu, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Toynbee, A. J. (2015). Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Tarihindeki Yeri. K. H. Karpat içinde, *Osmanlı ve Dünya* (s. 35-61). İstanbul: Timaş Yayınları.

Türkcan, E. (2009). *Dünya'da ve Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Politika*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Türkmen, Z. (1995). Osmanlı Devletinde Kapitüasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*(6), 325-341.

Ubicini, M. A. (1977). *Türkiye 1850: Tanzimat, Ulema, Basın* (Cilt 1). (C. Karaağaçlı, Çev.) İstanbul: Tercüman Yayınları.

Uzun, A. (2006). *İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü: Ondalı Ağnam Uygulaması 1783-1857*. Ankara: Türk Tarih Kuumu Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Osmanlı Tarihi* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İ. H. (2011a). *Osmanlı Tarihi* (Cilt 4-1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İ. H. (2011b). *Osmanlı Tarihi* (Cilt 4-2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ülgener, S. F. (2006). *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*. İstanbul: Derin Yayınları.

Ünal, M. A. (1999). Osmanlı Devleti'nde Merkezî Otorite ve Taşra Teşkilâtı. G. Eren (Dü.) içinde, *Osmanlı* (Cilt 6, s. 111-122). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Ünal, T. (1977). *Türk Siyasi Tarihi*. Ankara: Emel Yayınları.

Varcan, N. (Dü.). (2000). *Osmanlı Maliyesi Hakkında İngiliz Raporları*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.

Veinstein, G. (1998). Çiftlik Tartışması Üzerine. Ç. Keyder, & F. Tabak içinde, *Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım* (Z. Altok, Çev., s. 36-56). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Wallerstein, I. (1989). *The Modern World-System 3, Vol. 3: The Second Era of Great Expansion of the Capitalist World-Economy 1730-1840s*. New York: Academic Press.

Wallerstein, I. (2011). *Modern Dünya Sistemi III*. (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarın Yayıncılık.

Wallerstein, I., & Kasaba, R. (1981). Incorporation into the World-Economy: Change in the Structuc of the Ottoman Empire 1750-1839. *ODTÜ Geliştirme Dergisi*, 8(1,2), 537-569.

Wiesner-Hanks, M. E. (2014). *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450 - 1789*. (H. Çalışkan, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Wiesner-Hanks, M. E. (2014). *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450 -1789*. (H. Çalışkan, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yalçın, A. (1976). *İktisadi Doktriler ve Sistemler Tarihi*. Ankara: Ekonomik ve Sosyal Yayınlar.

Yediyıldız, B. (1994). Osmanlı Toplumu. E. İhsanoğlu (Dü.) içinde, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* (Cilt 1, s. 441-512). İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.

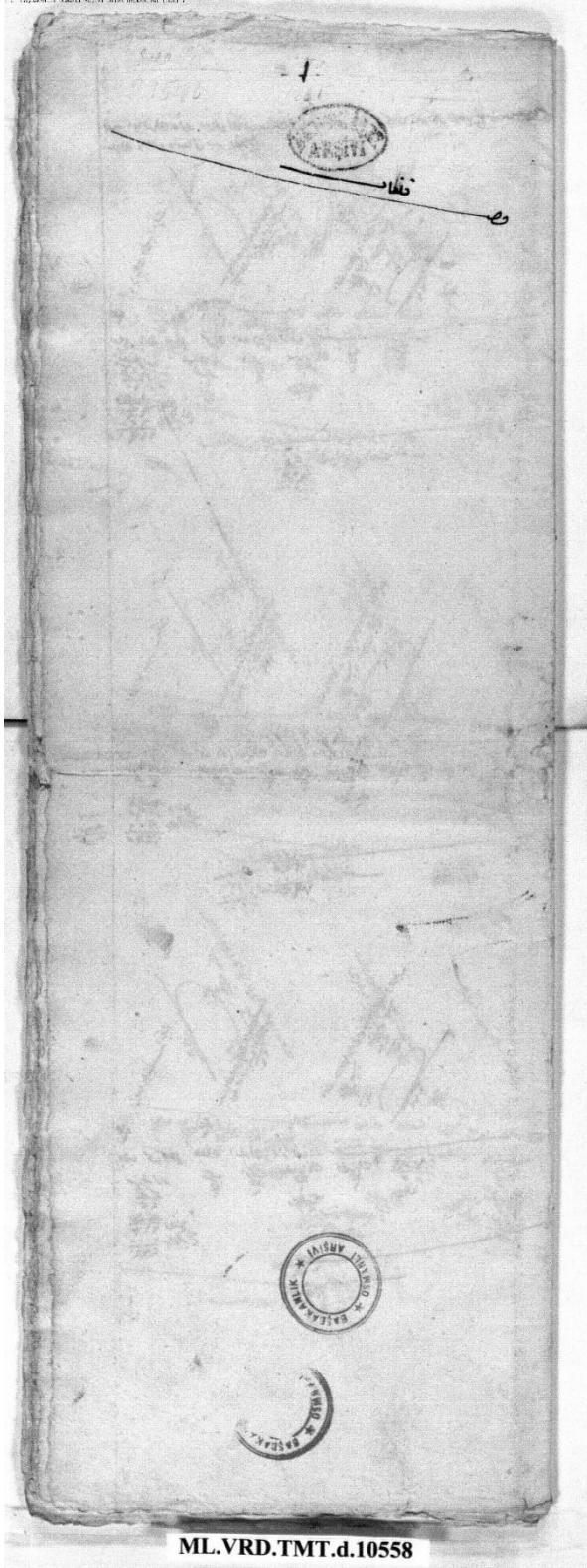
Yerasimos, S. (1974). *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye* (Cilt 1). (B. Kuzucu, Çev.) İstanbul: Gzölem Yayınları.

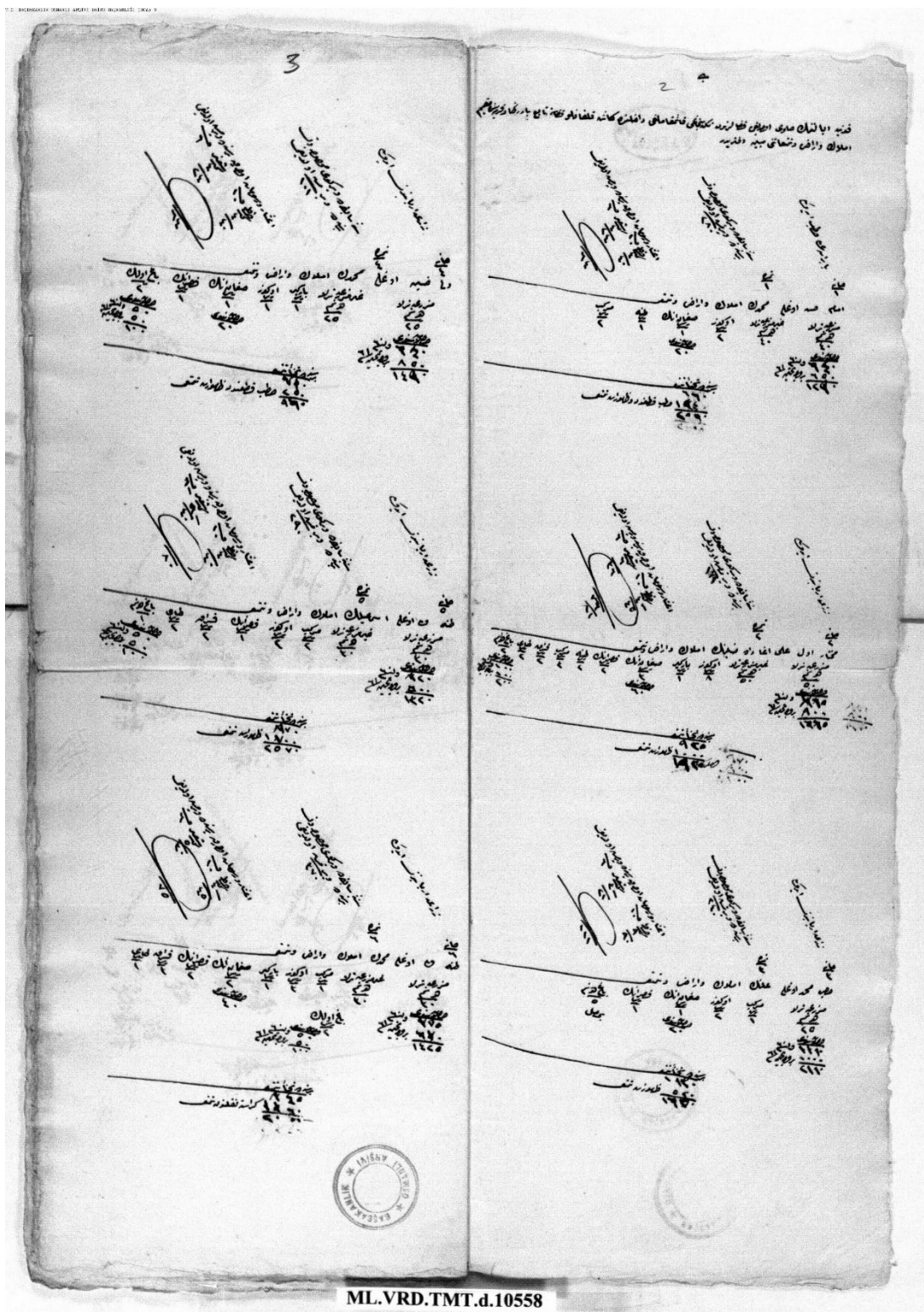
Yücekök, A. N. (1968). Emperyalizm Yörüngesinde Osmanlı İmparatorluğu: 1838 Ticaret Sözleşmeleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 381-425. 04 16, 2016 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000054551/5000051862> adresinden alındı

Zuhuri Danışman. (1965-1966). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

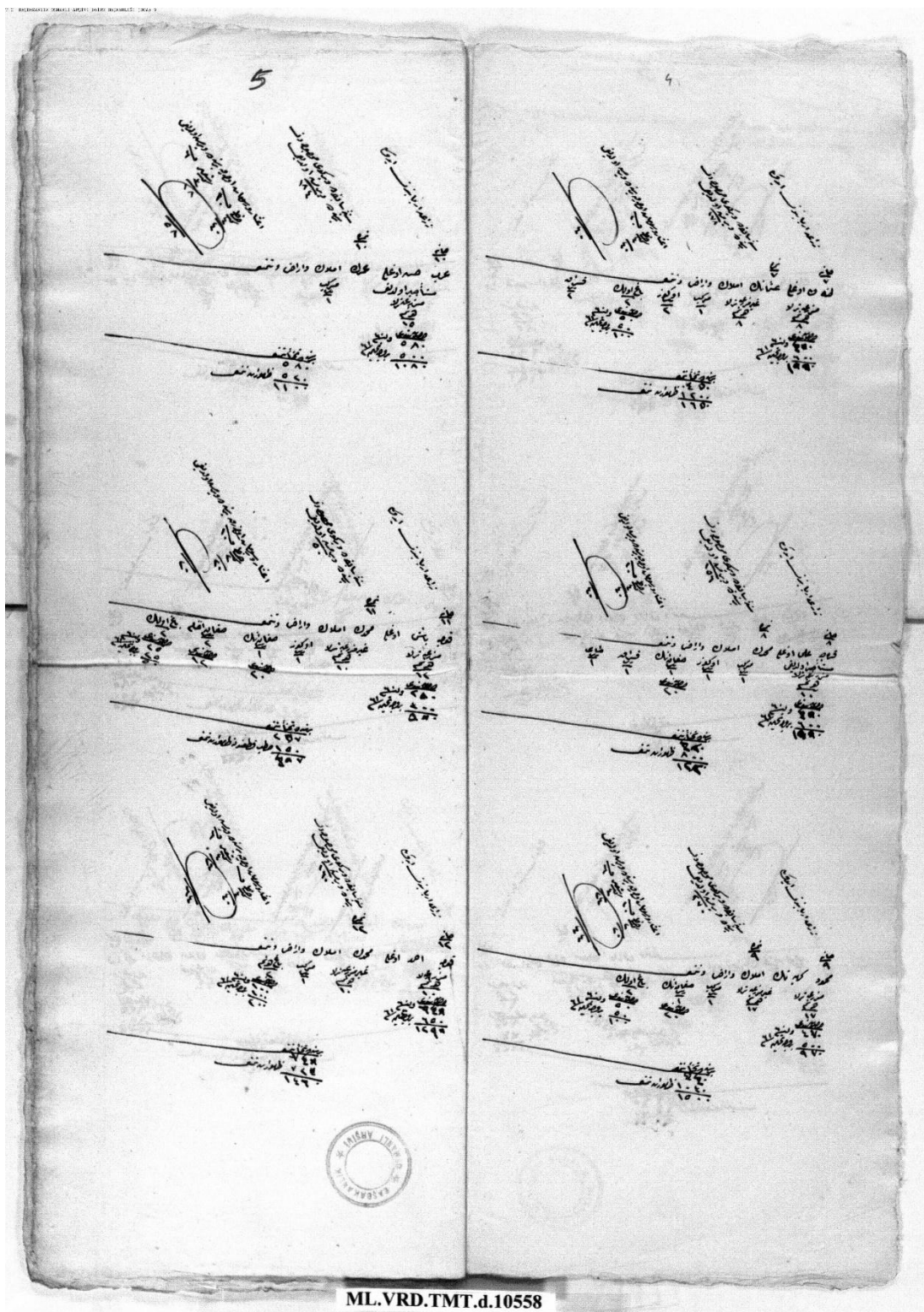
EKLER

EK 1: Niğde Sancağı, Kalkanlı Kazası, Bazargan Karyesi Temettuat Defteri

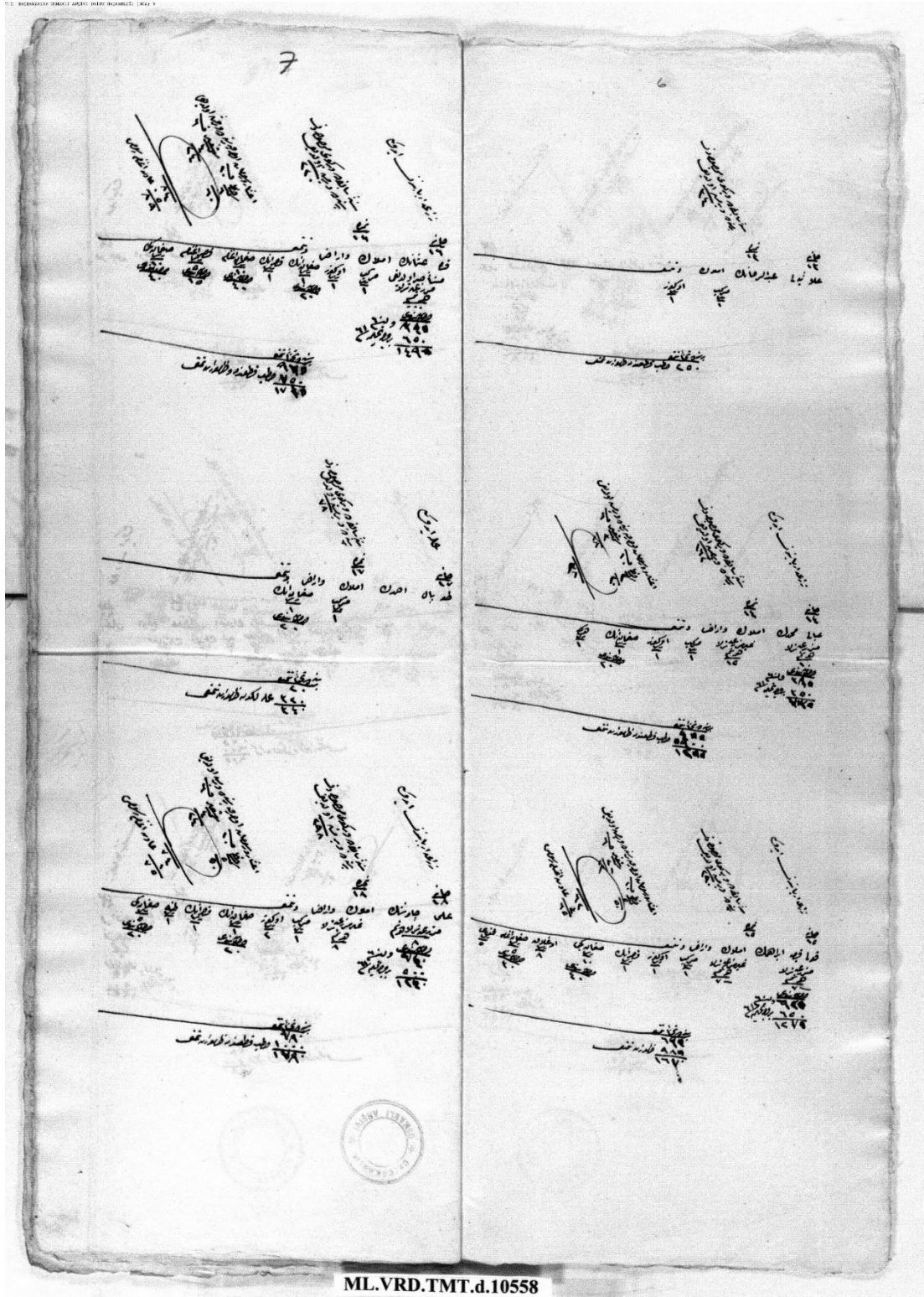

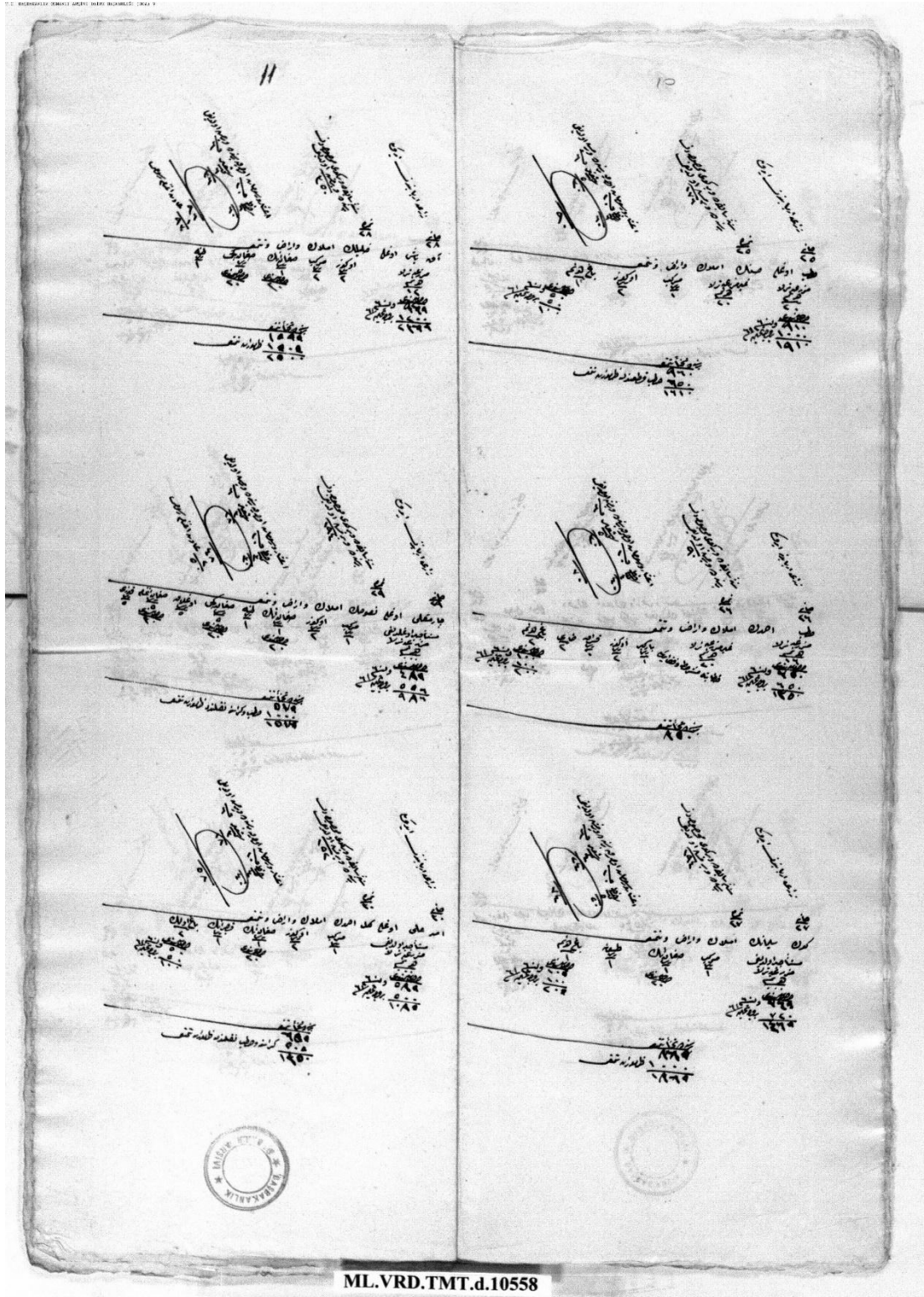
ML.VRD.TMT.d.10558

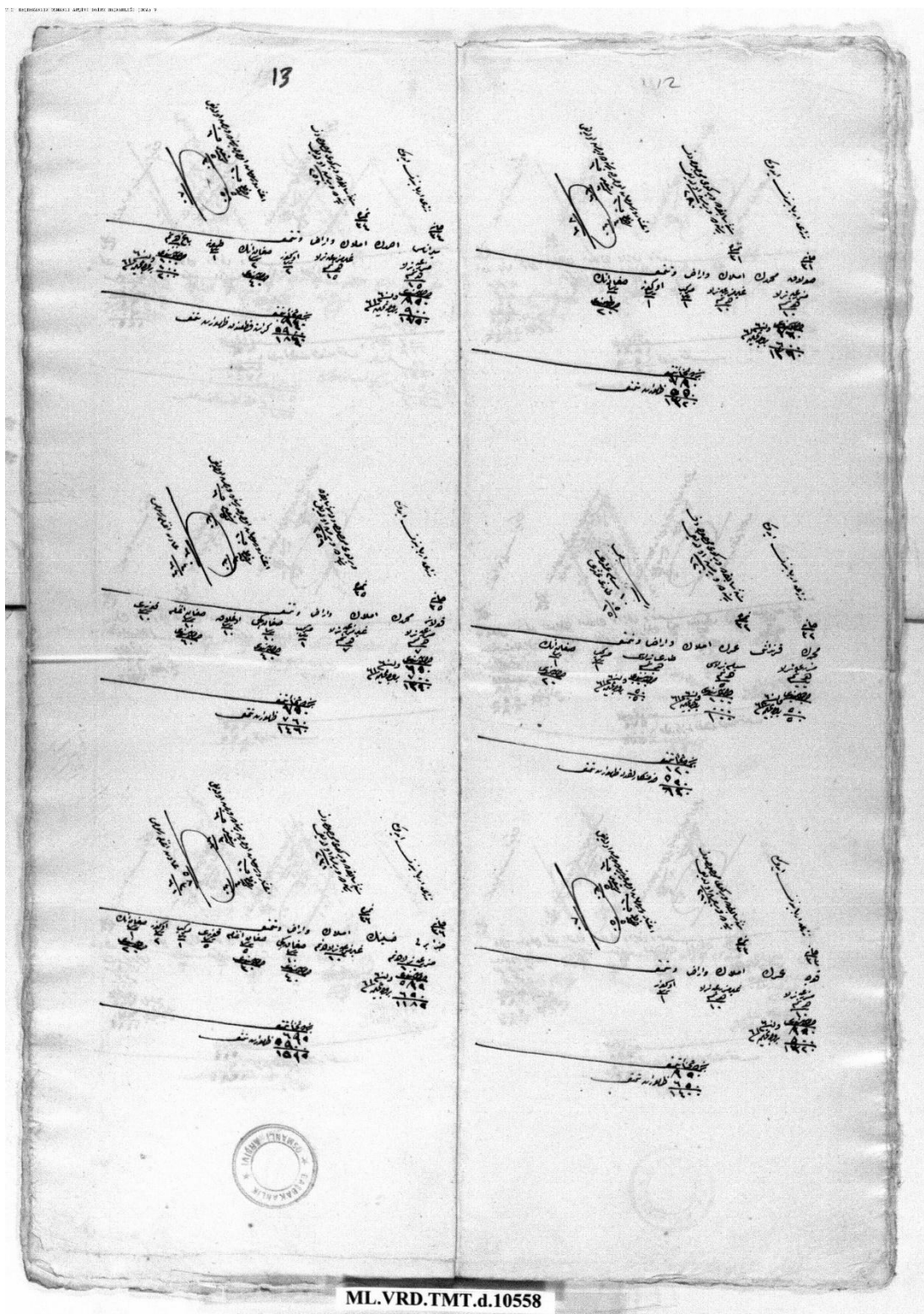
ML.VRD.TMT.d.10558

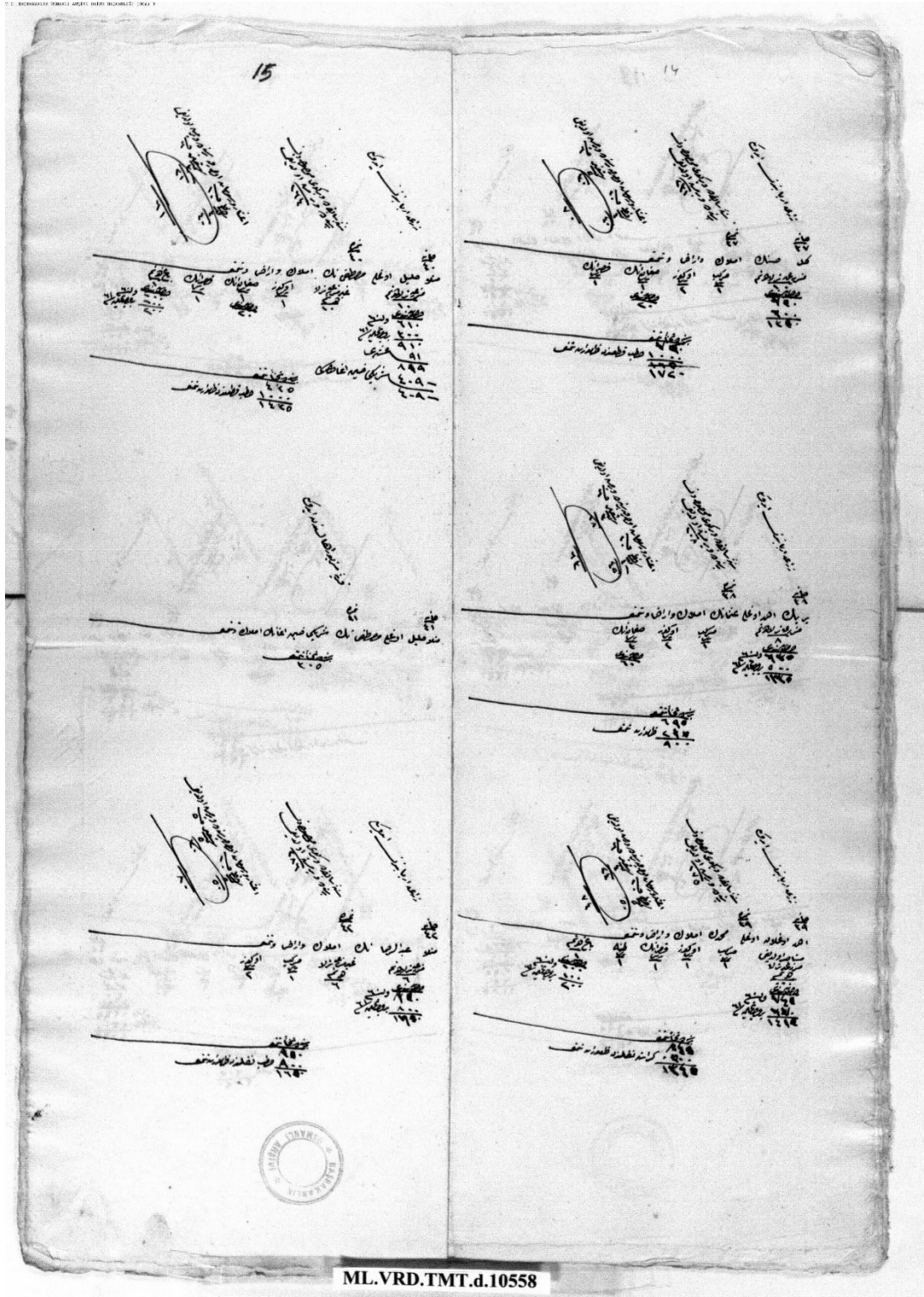
ML.VRD.TMT.d.10558

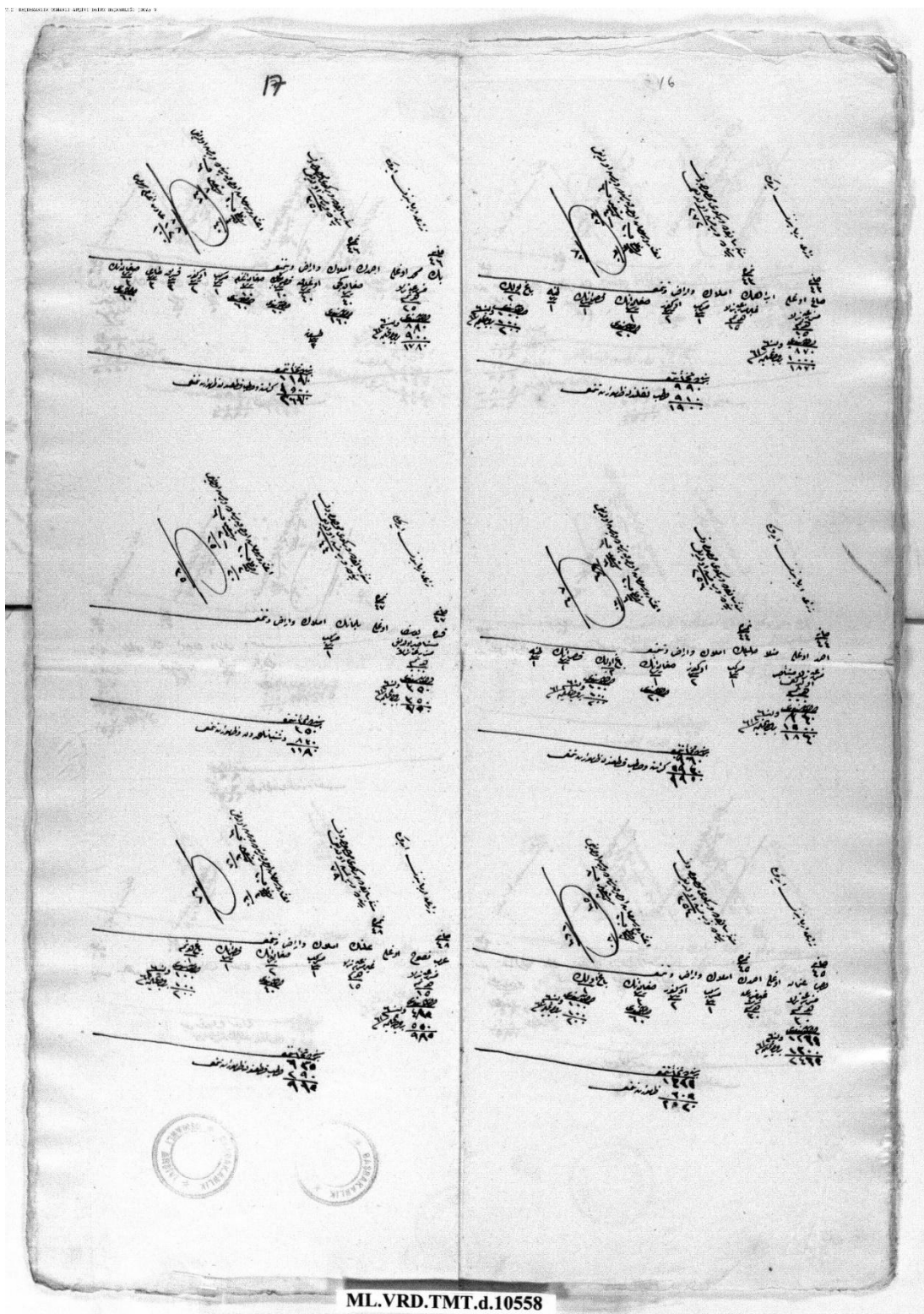
ML.VRD.TMT.d.10558

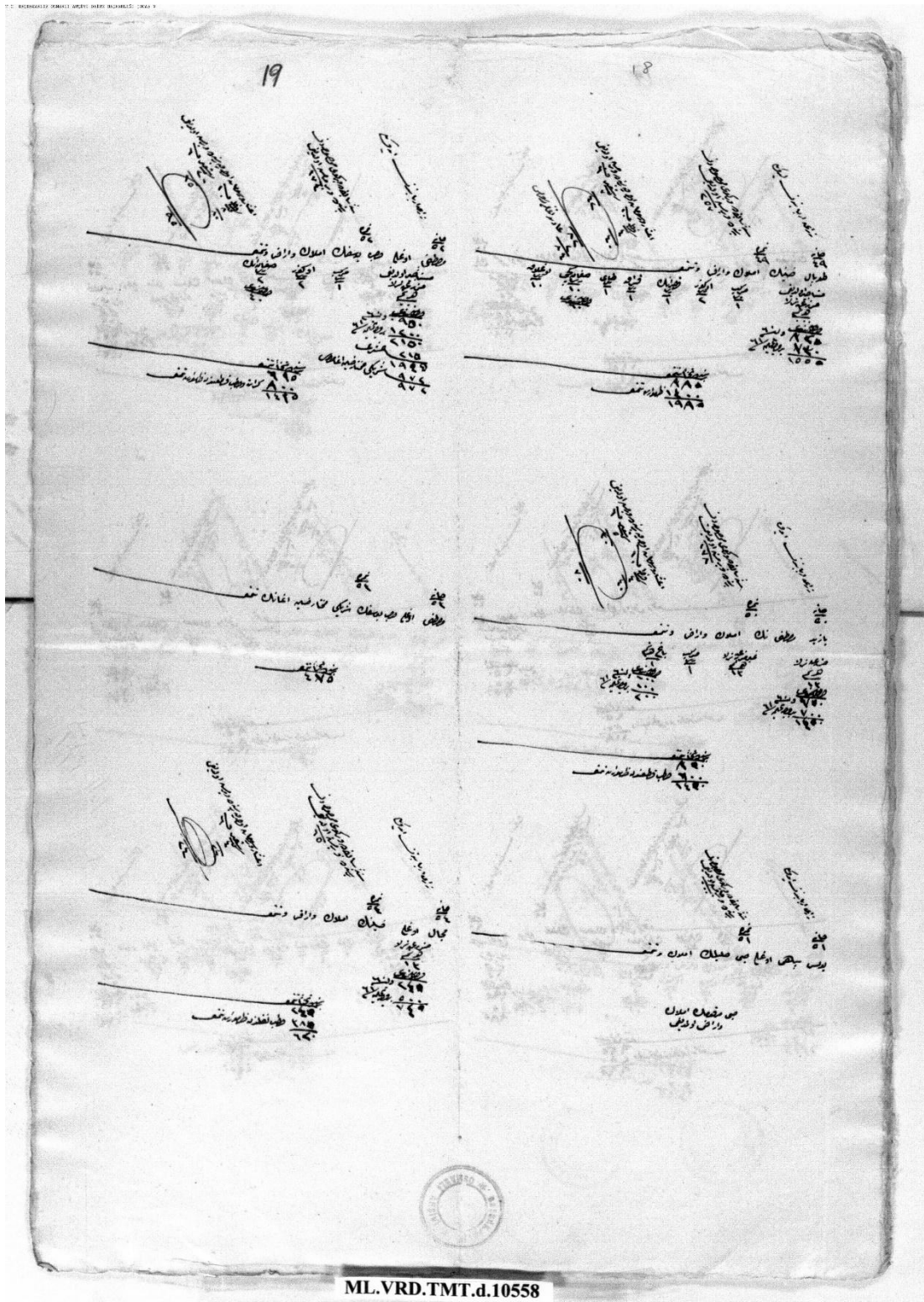
ML.VRD.TMT.d.10558

ML.VRD.TMT.d.10558

ML.VRD.TMT.d.10558

ML.VRD.TMT.d.10558

Handwritten text in Persian script, likely a list or inventory, with a large circular stamp or seal on the left side.

Handwritten text in Persian script, continuing the list or inventory, with a large circular stamp or seal on the left side.

Handwritten text in Persian script, continuing the list or inventory, with a large circular stamp or seal on the left side.

Handwritten text in Persian script, likely a list or inventory, with a large circular stamp or seal on the left side.

Handwritten text in Persian script, continuing the list or inventory, with a large circular stamp or seal on the left side.

Handwritten text in Persian script, continuing the list or inventory, with a large circular stamp or seal on the left side.

25

مجلس اولیٰ
مجلس دوم
مجلس سوم
مجلس چهارم
مجلس پنجم
مجلس ششم
مجلس هفتم
مجلس هشتم
مجلس نهم
مجلس دهم
مجلس یازدهم
مجلس پانزدهم
مجلس شانزدهم
مجلس هجدهم
مجلس نوزدهم
مجلس بیستم

مجلس اولیٰ
مجلس دوم
مجلس سوم
مجلس چهارم
مجلس پنجم
مجلس ششم
مجلس هفتم
مجلس هشتم
مجلس نهم
مجلس دهم
مجلس یازدهم
مجلس پانزدهم
مجلس شانزدهم
مجلس هجدهم
مجلس نوزدهم
مجلس بیستم

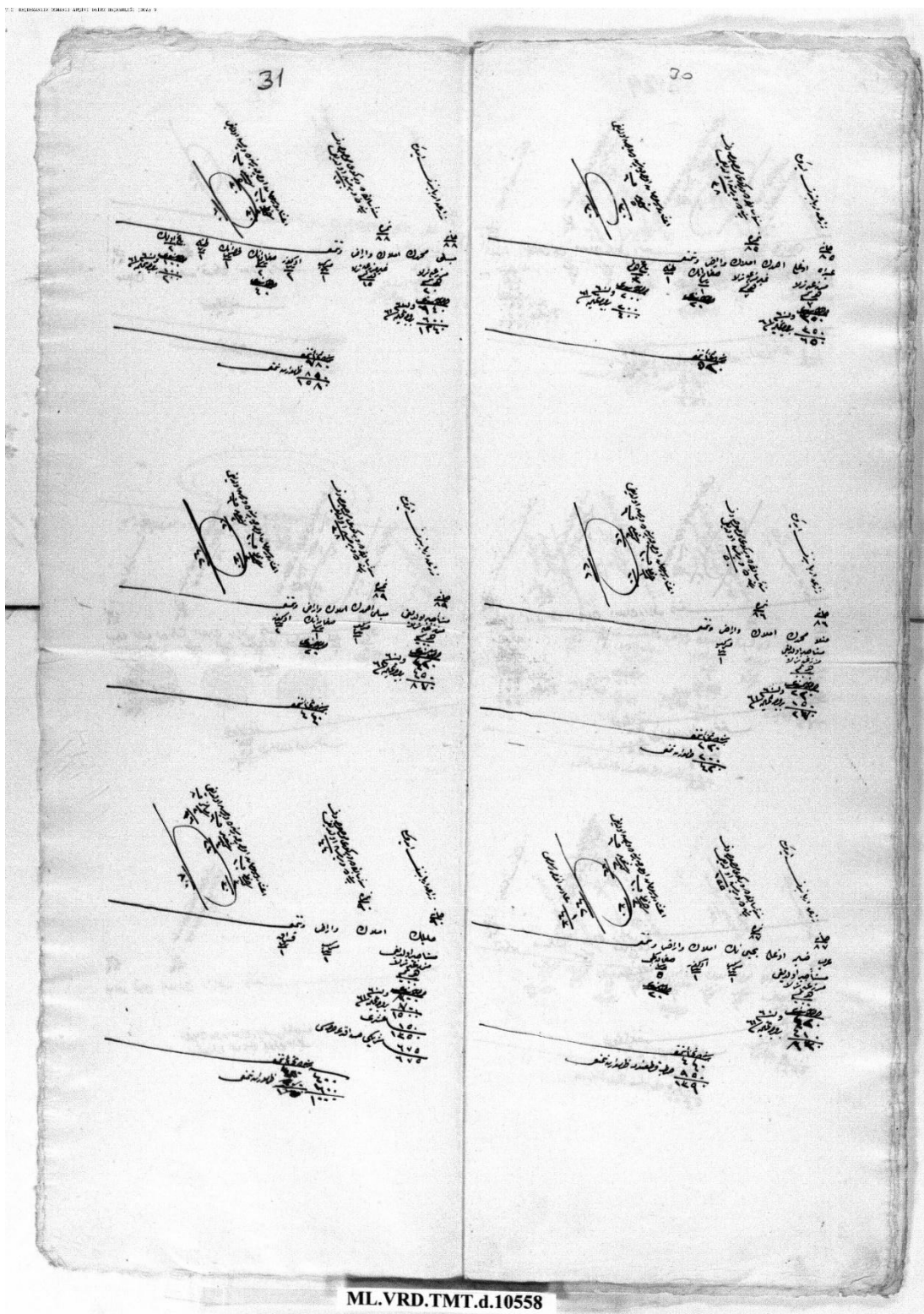
مجلس اولیٰ
مجلس دوم
مجلس سوم
مجلس چهارم
مجلس پنجم
مجلس ششم
مجلس هفتم
مجلس هشتم
مجلس نهم
مجلس دهم
مجلس یازدهم
مجلس پانزدهم
مجلس شانزدهم
مجلس هجدهم
مجلس نوزدهم
مجلس بیستم

24

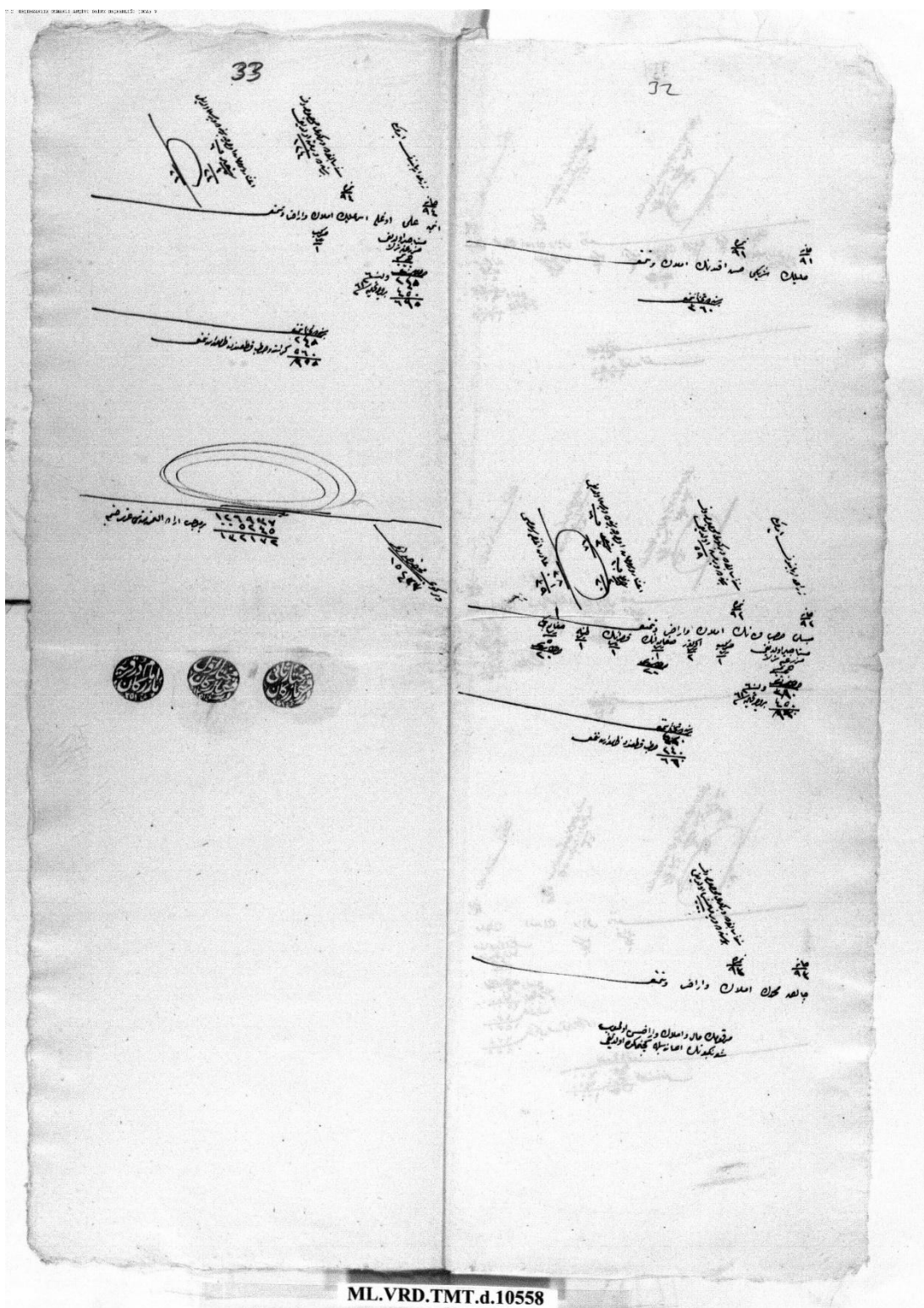
مجلس اولیٰ
مجلس دوم
مجلس سوم
مجلس چهارم
مجلس پنجم
مجلس ششم
مجلس هفتم
مجلس هشتم
مجلس نهم
مجلس دهم
مجلس یازدهم
مجلس پانزدهم
مجلس شانزدهم
مجلس هجدهم
مجلس نوزدهم
مجلس بیستم

مجلس اولیٰ
مجلس دوم
مجلس سوم
مجلس چهارم
مجلس پنجم
مجلس ششم
مجلس هفتم
مجلس هشتم
مجلس نهم
مجلس دهم
مجلس یازدهم
مجلس پانزدهم
مجلس شانزدهم
مجلس هجدهم
مجلس نوزدهم
مجلس بیستم

مجلس اولیٰ
مجلس دوم
مجلس سوم
مجلس چهارم
مجلس پنجم
مجلس ششم
مجلس هفتم
مجلس هشتم
مجلس نهم
مجلس دهم
مجلس یازدهم
مجلس پانزدهم
مجلس شانزدهم
مجلس هجدهم
مجلس نوزدهم
مجلس بیستم

ML.VRD.TMT.d.10558

ML.VRD.TMT.d.10558

EK 2: Niğde Sancağı, Kalkanlı Kazası, Bazargan Karyesi Temettuat Defteri (Çeviri Metinleri)

ML_VRD_TMT_d____10558_00001.jpg

ML.VRD.TMT.d....10558.00001

Kazâ-i Kalkan[ı]¹

¹ Sayfa: 1

ML.VRD.TMT.d....10558.00002

Bihi

Konya Eyâleti'nin hâvî olduğu kazâlarından Teke Sancağı Kâim-i makâmhlğı dâhilinde kâin Kalkanlı Kazâsı'na tabi Bâzîrgân Karyesi'nde mukîm emlâk ve arâzî ve temettu'âtını mübeyyin defteridir

Hâne 1 Numero 12

İmâm Hasan oğlu Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Bâ-berât-ı âlî hâtıb ³ olduğu	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 280	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hınta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
Yekûn 64	

Mezra'a ⁴ tarla dönüm: 40 (Hâsılât-ı	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 40	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş:	Dana re's: 1	Merkeb re's: 2
--	--------------------------------------	--------------	---	--------------	-------------------

² Sayfa: 2

³ Hâtıb: Odun toplayan

⁴ Defterde kâtib hatasıyla, doğrusu “mezrû” şeklinde olan ifadeler “mezra'a” şeklinde yazılmıştır.

senevî: 640 kuruş 60 senesi + 650 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 1290 kuruş)			20)		
---	--	--	-----	--	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
660	
1340	Hatab kat'ından ve zuhûrât temettu'âtı
2000	

Hâne 2 Numero 2

Muhtâr-ı evvel Ali Ağa-zâde Hüseyin'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından olduğu	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 130(?)	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hınta keyl: 4,5 (Kıymet 10 = 45)	Şa'îr keyl: 6 (Kıymet 6 = 36)
Yekûn 81	

Mezra'a	Gayr-ı	Öküz	Bârgîr	Sağman	Kısır	Dana	Merkeb	Kısarak	Tay	Bağ
---------	--------	------	--------	--------	-------	------	--------	---------	-----	-----

tarla dönüm: 50 (Hâsılât- ı senevî: 880 kuruş 60 senesi + 800 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 1660 kuruş)	mezra'a tarla dönüm: 50	re's: 8	re's: 1	inek re's: 3 (Hâsılât- ı senevî kuruş: 60)	inek re's: 2	re's: 2	re's: 3	re's: 2	re's: 2	dönüm: 2 (Hâsılât- ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
--	----------------------------------	---------	---------	---	-----------------	---------	---------	---------	---------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
925	
1000	Zuhûrât temettu'âtı
1925	

Hâne 3 Numero 3

Hacı Mehmed oğlu Ali'nin emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından olduğu	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 240	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	

Hinta keyl: 9 (Kıymet 10 = 90)	Şa'îr 3,5 (Kıymet 6 = 21)
Yekûn 111	

Mezra'a tarla dönüm: 25 (Hâsılât-ı senevî: 1100 kuruş 60 senesi + 1000 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 2110 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Bağ dönüm: 5 (...)
---	----------------	--------------	--	--------------------	-----------------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
1130	
520	Zuhûrât temettu'âtı
1650	

[Sayfa]⁵

Hâne 4 Numero 4

Deli Hüseyin oğlu Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
--------------------------	--

⁵ Sayfa: 3

Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 101	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
Yekûn 64	

Mezra'a tarla dönüm: 25 (Hâsılât-ı senevî: 640 kuruş 60 senesi + 850 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi =1490 kuruş)	Gayr-ı meza'a tarla dönüm: 25	Bârgîr re's: 1	Öküz re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 50 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 100 kuruş)
--	----------------------------------	----------------	--------------	---	--------------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
710	
250	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
960	

Hâne 5 Numero 5

Dana Velî oğlu İsmail'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 290	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4	Şa'îr keyl: 6,5

(Kıymet 10 = 40)	(Kıymet 6,5 = 40)
Yekûn 80	

Mezra‘a tarla dönüm: 30 (Hâsılât-ı senevî: 820 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1320 kuruş)	Gayr-ı mezra‘a tarla dönüm: 30	Merkeb re’s: 2	Öküz re’s: 2	Kısır inek re’s: 1	Kısrak re’s: 2	Tay re’s: 2	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât-ı senevî: 1100 50 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 100 kuruş)
---	-----------------------------------	----------------	--------------	-----------------------	----------------	-------------	---

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
870	
1700	Zuhûrât temettu‘âtı
2570	

Hâne 6 Numero 6

Dana Velî oğlu Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu‘âtı:

Zirâ‘at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 370	
A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4,5 (Kıymet 10 = 45)	Şa‘îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)

Yekûn 75

Mezra‘a tarla dönüm: 30 (Hâsılât-ı senevî: 755 kuruş 60 senesi + 670 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 1425 kuruş)	Gayr-ı mezra‘a tarla dönüm: 30	Merkeb re’s: 1	Öküz re’s: 3	Bârgîr re’s: 1	Sağman inek re’s: 2 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)	Kısır inek re’s: 2	Kısırak re’s: 1	Tay re’s: 1
Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 50 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 100 kuruş)								

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
845	
1160	Kereste naklinden temettu‘âtı
2005	

Hâne 7 Numero 7⁶

Dana Velî oğlu Osman'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 178
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)
Yekûn 40

Mezra'a tarla dönüm: 8 (Hâsılât-ı senevî: 450 kuruş 60 senesi + 600 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi =1050 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 8	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 50 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi =100 kuruş)	Kısrak re's: 2
--	----------------------------------	----------------	--------------	--	----------------

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
450	
1200	Zuhûrât temettu‘âtı
1650	

⁶ Sayfa: 4

Hâne 8 Numero 8

Karaca Ali oğlu Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 156
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)
Yekûn 40

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 10 (Hâsılât-ı senevî: 450 kuruş 60 senesi + 600 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1050 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısrak re's: 1	Tay re's: 1
--	----------------	--------------	--	----------------	-------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
420	
800	Zuhûrât temettu'âtı
1220	

Hâne 9 Numero 9

Mahmud Kahya'nın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 270	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 2 (Kıymet 10 = 20)	Şai'r keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
Yekûn 44	

Mezra'a tarla dönüm: 17 (Hâsılât-ı senevî: 470 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 970 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 17	Merkeb re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 50 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 100 kuruş)
---	-----------------------------------	----------------	--	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
490	
1010	Zuhûrât temettu'âtı
1500	

[Sayfa]⁷

Hâne 10 Numero 10

⁷ Sayfa: 5

Arab Hasan oğlu Ömer'in emlak ve arazi ve temettu'atı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sabıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 184	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 3 (Kıymet 6 = 18)
Yekûn 58	

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 15 (Hâsılât-ı senevî: 580 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1080 kuruş)	Merkeb re's: 1
---	----------------

Bir senede tahmînen temettu'atı kuruş:	
580	
520	Zuhûrât temettu'atı
1100	

Hâne 11 Numero 11

Kocabaş oğlu Mehmed'in emlak ve arazi ve temettu'atı:

Zirâ'at erbâbından idiği
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 50
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:
Hinta keyl: 2

(Kıymet 10 = 20)
Yekûn 20

Mezra‘a tarla dönüm: 12 (Hâsılât-ı senevî: 250 kuruş 60 senesi + 300 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 550 kuruş)	Gayr-ı mezra‘a tarla dönüm: 10	Öküz re’s: 1	Sağman inek re’s: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Sağman ağnâm re’s: 2 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 12)	Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 25 kuruş 60 senesi + 25 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 50 kuruş)
--	--------------------------------	--------------	---	--	--

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
257	
150	Hatab kat‘ından zuhûrât temettu‘âtı
407	

Hâne 12 Numero 12

Koca Ahmed oğlu Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu‘âtı:

Zirâ‘at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 160	
A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa‘îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
Yekûn 64	

Mezra‘a tarla dönüm: 10 (Hâsılât-ı senevî: 640 kuruş 60 senesi + 650 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1290 kuruş)	Gayr-ı mezra‘a tarla dönüm: 10	Merkeb re’s: 1	Bağ dönüm: 2 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
---	--------------------------------	----------------	---

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
740	
720	Zuhûrât temettu‘âtı
1460	

ML_VRD_TMT_d____10558_00004.jpg

Hâne 13 Numero 13⁸

Alâiyeli Abdurrıza'nın emlâk ve temettu'âtı:

Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 34	
Merkeb re's: 1	Öküz re's: 1
Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
250	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı

Hâne 14 Numero 14

Abalı Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 162	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 2 (Kıymet 10 = 20)	Şa'îr keyl: 3 (Kıymet 6 = 18)
Yekûn 38	

⁸ Sayfa: 6

Mezra‘a tarla dönüm: 10 (Hâsılât-ı senevî: 385 kuruş 60 senesi + 350 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 735 kuruş)	Gayr-ı mezra‘a tarla dönüm: 15	Merkeb re’s: 1	Öküz re’s: 1	Sağman inek re’s: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Düğe re’s: 1
---	-----------------------------------	----------------	--------------	--	--------------

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
355	
900	Hatab kat‘ından zuhûrât temettu‘âtı
1255	

Hâne 15 Numero 15

Kolukısa İbrahim'in emlâk ve arâzî ve temettu‘âtı:

Zirâ‘at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 290	
A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa‘îr keyl: 2,5 (Kıymet 6 = 12)
62	
3	Âdet-i ağnâm rûsûmu
65	Yekûn

Mezra‘a tarla dönüm: 7,5 (Hâsılât-ı senevî: 625 kuruş 60 senesi + 650 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1275 kuruş)	Gayr-ı mezra‘a tarla dönüm: 7,5	Merkeb re’s: 1	Öküz re’s: 1	Kısır inek re’s: 10 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)	Oğlak re’s: 8	Sağman ağınam re’s: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 30) Kuzu re’s: 5
--	------------------------------------	----------------	--------------	--	---------------	---

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
690	
980	Zuhûrât temettu‘âtı
1670	

[Sayfa]⁹

Hâne 16 Numero 16

Kara Osman'ın emlâk ve arâzî ve temettu‘âtı:

Zirâ‘at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 220	
A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta Keyl: 6 (Kıymet 10 = 60)	Şa‘îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)

⁹ Sayfa: 7

84	
5	Âdet-i aġnâm rûsûmu
89	Yekûn

Mezra‘a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 845 kuruş 60 senesi + 650 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1495 kuruş)	Merkeb re’s: 1	Öküz re’s: 1	Saġman inek re’s: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re’s: 1	Saġman aġnâm re’s: 10 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)	Kısır aġnâm re’s: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 15)	Saġman keçi re’s: 10 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)
--	----------------	--------------	--	-----------------------	--	--	---

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
975	
750	Hatab kat‘ından ve zuhûrât temettu‘âtı
1775	

Hâne 17 Numero 17

Topal Ahmed'in emlâk ve arâzî ve temettu‘âtı:

Amele idiġi
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduġu kuruş: 78

Merkeb re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)
----------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
20	
320	Amelelikten zuhûrât temettu'âtı
340	

Hâne 18 Numero 18

Ali Çavuş'un emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 298	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa'îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
74	
1	Âdet-i ağnâm rûsûmu
75	Yekûn

Mezra'a tarla dönüm: 8 (Hâsılât-ı senevî: 740 kuruş 60 senesi	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 8	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1	Sağman keçi re's: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)
---	----------------------------------	----------------	--------------	--	-----------------------	--------------	--

+ 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1240 kuruş)							
---	--	--	--	--	--	--	--

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
780	
1000	Hatab kat‘ından zuhûrât temettu‘âtı
1780	

Hâne 19 Numero 19¹⁰

(...) oğlu Hüseyin'in emlak ve temettu'âtı:

Amele idiği
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 52

Merkeb re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)
----------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
20	
300	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
320	

Hâne 20 Numero 20

Bıyıklı oğlu Ali'nin emlak ve temettu'âtı:

¹⁰ Sayfa: 8

Amele idiği
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 90

Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1	Sağman keçi re's: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20) Kısır keçi re's: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 5)	Sağman ağnâm re's: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 30)	Kuzu re's: 5	Merkeb re's: 1
---	--------------------	--------------	---	--	--------------	----------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
75	
600	Kereste naklinden zuhûrât temettu'âtı
675	

Hâne 21 Numero 21

Ömer Efendi oğlu Ahmed Efendi'nin emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 156	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 70	

Mezra'a tarla dönüm: 8 (Hâsılât-ı senevî: 750 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1250 kuruş)	Bârgîr re's: 1	Öküz re's: 1	Bağ dönüm: 2 (Hâsılât-ı senevî: 80 kuruş 60 senesi + 80 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 160 kuruş)
--	----------------	--------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
780	
500	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1280	

[Sayfa]¹¹

Hâne 22 Numero 22

Topal Kara Osman'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 188	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 3 (Kıymet 10 = 30)	Şa'îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
Yekûn 54	

¹¹ Sayfa: 9

Mezra'a tarla dönüm: 8 (Hâsılât-ı senevî: 540 kuruş 60 senesi + 750 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1290 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Dana re's: 1	Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
---	----------------	--------------	--	--------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
660	
330	Kereste ve hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
990	

Hâne 23 Numero 23

Koca Halil oğlu Ahmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 390	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 7 (Kıymet 10 = 70)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
100	
4	Âdet-i ağnâm rûsûmu
104	Yekûn

Mezra'a tarla dönüm: 25	Gayr-ı mezra'a tarla	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 2	Kısır inek re's: 2	Sağman keçi re's: 15	Kısır keçi re's: 5	Kısırak re's: 1
----------------------------	-------------------------	-------------------	--------------	------------------------	-----------------------	-------------------------	-----------------------	-----------------

(Hâsılât-ı senevî: 1000 kuruş 60 senesi + 900 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1900 kuruş)	dönüm: 25			(Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)		(Hâsılât-ı senevî kuruş: 75)	(Hâsılât-ı senevî kuruş: 5)	
Tay re's: 1	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)							

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
1220	
1500	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
2720	

Hâne 24 Numero 24

Mehmed oğlu Hacı Hüseyin'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ‘at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 150	
A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa‘ır keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
Yekûn 64	

Mezra‘a tarla dönüm: 40 (Hâsılât-ı senevî: 640 kuruş 60 senesi + 650 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1290 kuruş)	Gayr-ı mezra‘a tarla dönüm: 40	Bağ dönüm: 5 (Hâsılât-ı senevî: 200 kuruş 60 senesi + 200 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 400 kuruş)
---	--------------------------------	---

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
840	
160	Hatab kat‘ından zuhûrât temettu‘âtı
1000	

Hâne 25 Numero 25¹²

Hatîb oğlu Hasan'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 76	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 6 (Kıymet 10 = 60)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 90	

Mezra'a tarla dönüm: 20 (Hâsılât-ı senevî: 910 kuruş 60 senesi + 1000 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1910 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 20	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât-ı senevî: 50 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 100 kuruş)
---	-----------------------------------	----------------	--------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
960	
650	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1610	

¹² Sayfa: 10

Hâne 26 Numero 26

Hatîb Ahmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 90	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 70	

Mezra'a tarla dönüm: 16 (Hâsılât-ı senevî: 700 kuruş 60 senesi + 650 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1350 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 20 (Hitâbete meşrûta vakf idiği)	Bârgîr re's: 1	Öküz re's: 2	Kısrak re's: 0	Tay re's: 2	Bağ dönüm: 2 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
---	---	----------------	--------------	----------------	-------------	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş: 750
--

Hâne 27 Numero 27

Gök Süleyman'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ‘at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 194	
A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa‘îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
Yekûn 74	

Müste‘cir oolduğu mezra‘a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 740 kuruş 60 senesi + 720 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1460 kuruş)	Merkeb re’s: 1	Sağman inek re’s: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Tosun re’s: 1	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
--	----------------	--	---------------	--

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
860	
1000	Zuhûrât temettu‘âtı
1860	

[Sayfa]¹³

Hâne 28 Numero 28

Akbaş oğlu Halil'in emlâk ve arâzî ve temettu‘âtı:

¹³ Sayfa: 11

Zirâ‘at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 350	
A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 6 (Kıymet 10 = 60)	Şa‘îr keyl: 6 (Kıymet 6 = 36)
96	
1	Âdet-i ağnâm rûsûmu
97	Yekûn

Mezra‘a tarla dönüm: 12 (Hâsılât-ı senevî: 969 kuruş 60 senesi + 1200 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 2169 kuruş)	Öküz re’s: 2	Merkeb re’s: 2	Sağman inek re’s: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Sağman keçi re’s: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Dana re’s: 1
---	--------------	----------------	--	--	--------------

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
1000	
1500	Zuhûrât temettu‘âtı
2500	

Hâne 29 Numero 29

Çarmıklı oğlu Nasuh'un emlâk ve arâzî ve temettu‘âtı:

Zirâ‘at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 194	

A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hınta keyl: 3 (Kıymet 10 = 30)	Şa'îr keyl: 3 (Kıymet 6 = 18)
48	
2	Âdet-i ağnâm rûsûmu
50	Yekûn

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 480 kuruş 60 senesi + 506 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 986 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Dana re's: 1	Sağman keçi re's: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Oğlak re's: 5	Sağman ağnâm re's: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 30)	Kuzu re's: 5
---	----------------	--------------	--	--------------	--	---------------	---	--------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
570	
1000	Hatab ve kereste naklinden zuhûrât temettu'âtı
1570	

Hâne 30 Numero 30

Emir Ali oğlu Kel Ahmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 152	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 3 (Kıymet 6 = 18)
Yekûn 58	

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 580 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1080 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Bağ dönüm: 2 (Hâsılât-ı senevî: 50 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 100 kuruş)
---	----------------	--------------	--	--------------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
650	
500	Kereste ve hatab naklinden zuhûrât temettu'âtı
1150	

Hâne 31 Numero 31¹⁴

Solak Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 280	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 6 (Kıymet 6 = 36)
Yekûn 76	

Mezra'a tarla dönüm: 10 (Hâsılât-ı senevî: 760 kuruş 60 senesi + 600 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1360 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 10	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)
--	-----------------------------------	----------------	--------------	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
780	
550	Zuhûrât temettu'âtı
1320(?)	

¹⁴ Sayfa: 12

Hâne 32 Numero 32

Mehmed'in karındaşı Ömer'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 120	
Rûsûmu kuruş:	
10	Sisam öşrü
5	Darı öşrü
15	Yekûn

Mezra'a tarla dönüm: 00 (Hâsılât-ı senevî: 00 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 50 kuruş)	Sisam tarlası dönüm:5 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 00 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 100 kuruş)	Darı tarlası dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 00 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 50 kuruş)	Merkeb re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)
---	--	---	----------------	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
120	
500	Hizmet-kârlıktan Zuhûrât temettu'âtı
620	

Hâne 33 Numero 33

Koca Ömer'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ‘at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 260	
A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa‘îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 80	

Mezra‘a tarla dönüm: 10 (Hâsılât-ı senevî: 820 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1320 kuruş)	Gayr-ı mezra‘a tarla dönüm: 10	Öküz re’s: 1
---	--------------------------------	--------------

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
750	
650	Zuhûrât temettu‘âtı
1400	

[Sayfa]¹⁵

Hâne 34 Numero 34

(...) Ahmed'in emlâk ve arâzî ve temettu‘âtı:

Zirâ‘at erbâbından idiği	
--------------------------	--

¹⁵ Sayfa: 13

Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 258	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 80	

Mezra'a tarla dönüm: 15 (Hâsılât-ı senevî: 850 kuruş 60 senesi + 900 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1750 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 15	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 2 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)	Tosun re's: 2	Bağ dönüm: 00 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
---	--------------------------------	--------------	---	---------------	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
940	
900	Kereste kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1840	

Hâne 35 Numero 35

Kolan Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 256	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 3 (Kıymet 10 = 30)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)

60	
4	Âdet-i ağnâm rûsûmu
64	Yekûn

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 7 (Hâsılât-ı senevî: 690 kuruş 60 senesi + 700 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1390 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 7	Merkeb re's: 1	Sağman keçi re's: 10 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)	Oğlak re's: 10	Sağman ağnâm re's: 10 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 60)	Kuzu re's: 10
---	-------------------------------	----------------	--	----------------	---	---------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
700	
760	Zuhûrât temettu'âtı
1460	

Hâne 36 Numero 36

Cezâyirli Hüseyin'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 231	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	

Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'ır keyl: 3 (Kıymet 6 = 18)
58	
3	Âdet-i ağnâm rüsûmu
61	Yekûn

Mezra'a tarla dönüm: 10 (Hâsılât-ı senevî: 580 kuruş 60 senesi + 600 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1180 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 10	Sağman keçi re's: 10 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)	Sağman ağnâm re's: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 30)	Kuzu re's: 5	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)
---	-----------------------------------	---	---	--------------	----------------	--------------	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
610	
900	Zuhûrât temettu'âtı
1510	

Kel Hasan'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 231	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 70	

Mezra'a tarla dönüm: 10 (Hâsılât-ı senevî: 720 kuruş 60 senesi + 600 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1320 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1
--	----------------	--------------	--	--------------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
720	
1000	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1720	

¹⁶ Sayfa: 14

Hâne 38 Numero 38

Yerik Ahmed oğlu Osman'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 108	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4,5 (Kıymet 10 = 45)	Şa'îr keyl: 3 (Kıymet 6 = 18)
Yekûn 63	

Mezra'a tarla dönüm: 8 (Hâsılât-ı senevî: 635 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1135 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 3 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 60)
--	----------------	--------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
690	
210	Zuhûrât temettu'âtı
900	

Hâne 39 Numero 39

Ahmed oğlu Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
--------------------------	--

Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 175	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hınta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa'ır keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
Yekûn 74	

Mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 740 kuruş 60 senesi + 670 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1410 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 1	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
--	----------------	--------------	--------------------	--------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
840	
500	Kereste naklinden zuhûrât temettu'âtı
1340	

[Sayfa]¹⁷

Hâne 40 Numero 40

Molla Halil oğlu Mustafa'nın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

¹⁷ Sayfa: 15

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 164	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 3 (Kıymet 6 = 21(?))
Yekûn 61	

Mezra'a tarla dönüm: 10 (Hâsılât-ı senevî: 610 kuruş 60 senesi + 300 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 910 kuruş - 91 kuruş öşrü = 819 kuruş - 409,5 kuruş şerîki Hüseyin Ağa hissesi = 409,5 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 10	Öküz re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
---	--------------------------------	--------------	---	--------------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
425	
1000	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1425	

Hâne 41 Numero 41

Molla Halil oğlu Mustafa'nın şerîki Hüseyin Ağa'nın emlâk ve temettu'âtı:

Karye-i mezbûr ahâlîsinden idiği
Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş: 305

Hâne 42 Numero 42

Molla Abdurrıza'nın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 286	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 80	

Mezra'a tarla dönüm: 6 (Hâsılât-ı senevî: 800 kuruş 60 senesi + 800 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1600 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 6	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2
--	-------------------------------	----------------	--------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
800	
800	Hatab naklinden zuhûrât temettu'âtı
1600	

Hâne 43 Numero 43¹⁸

Sâlih oğlu İbrahim'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 272	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 6 (Kıymet 10 = 60)	Şa'îr keyl: 4,5 (Kıymet 6 = 27)
Yekûn 87	

Mezra'a tarla dönüm: 15 (Hâsılât-ı senevî: 870 kuruş 60 senesi + 1000 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1870 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 15	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1	Bağ dönüm: 2 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
--	-----------------------------------	----------------	--------------	--	-----------------------	--------------	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:
--

¹⁸ Sayfa: 16

990	
910	Hatab naklinden zuhûrât temettu'âtı
1900	

Hâne 44 Numero 44

Ahmed oğlu Molla Halil'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 256	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 6 (Kıymet 10 = 60)	Şa'îr keyl: 6 (Kıymet 6 = 36)
Yekûn 84(?)	

Mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 840 kuruş 60 senesi + 1000 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1840 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Bağ dönüm: 3 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1
---	----------------	--------------	---	--	--------------------	--------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
960	
940	Zuhûrât temettu'âtı
1900	

Hâne 45 Numero 45

Hacı Osman oğlu Ahmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 354	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 7 (Kıymet 10 = 70)	Şa'îr keyl: 7 (Kıymet 8 = 56)
Yekûn 126	

Mezra'a tarla dönüm: 30 (Hâsılât-ı senevî: 1260 kuruş 60 senesi + 1200 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 2460 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 30	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 3 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 60)	Bağ evlek: 1 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
---	-----------------------------------	----------------	--------------	--	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
1420	
600	Kereste naklinden zuhûrât temettu'âtı
2420	

Hâne 46 Numero 46

Bek Mehmed oğlu Ahmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 350	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 8 (Kıymet 6 = 48)
88	
12	Âdet-i ağnâm rûsûmu
100	Yekûn

Mezra'a tarla dönüm: 25 (Hâsılât-ı senevî: 880 kuruş 60 senesi + 900 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi =	Sağman keçi re's: 40 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 160)	Oğlak re's: 40	Kısır inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 10)	Sağman ağnâm re's: 10 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 60)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Kısarak re's: 3	Tay re's: 3	Sağman inek re's: 3 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 60)	Tosun re's: 3
--	--	-------------------	---	---	-------------------	-----------------	--------------------	-------------	---	------------------

¹⁹ Sayfa: 17

1780 kuruş)										
----------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
1170	
1500	Kereste ve hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
2670	

Hâne 47 Numero 47

Kara Yusuf oğlu Süleyman'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 144	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 2 (Kıymet 10 = 20)	Şa'îr keyl: 2,5 (Kıymet 6 = 15)
Yekûn 35	

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 350 kuruş 60 senesi + 350 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 700 kuruş)	Merkeb re's: 1
---	----------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
350	
830	Deştbanlıktan ve zuhûrât temettu'âtı
1180	

Hâne 48 Numero 48

Arab Nasuh oğlu Ali'nin emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 79	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 3 (Kıymet 10 = 30)	Şa'îr keyl: 3 (Kıymet 6 = 18)
Yekûn 48	

Mezra'a tarla dönüm: 15 (Hâsılât-ı senevî: 480 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 980 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 15	Merkeb re's: 1	Sağman inek re's: 2 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)	Kısır inek re's: 1	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
--	--------------------------------	----------------	---	--------------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
625	
290	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
915	

Hâne 49 Numero 49²⁰

Topal Hüseyin'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 252	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 7 (Kıymet 6 = 42)
82	
2	Âdet-i ağnâm rûsûmu
84	Yekûn

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 825 kuruş 60 senesi + 730 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1555	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Kısır inek re's: 1	Kısarak re's: 1	Tay re's: 1	Sağman keçi re's: 10 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 60)	Oğlak re's: 10
---	----------------	--------------	-----------------------	-----------------	-------------	---	----------------

²⁰ Sayfa: 18

kuruş)							
--------	--	--	--	--	--	--	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
880	
1100	Zuhûrât temettu'âtı
1980	

Hâne 50 Numero 50

Yazid Mustafa'nın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 178	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 70	

Mezra'a tarla dönüm: 13 (Hâsılât-ı senevî: 750 kuruş 60 senesi + 700 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1750 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 13	Merkeb re's: 1	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
---	--------------------------------	----------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
830	
600	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1430	

Hâne 51 Numero 51

Yunus Sipâhî oğlu sabî Halil'in emlâk ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 000

Sabî-i merkûmun emlâk ve arâzî olmadığı

[Sayfa]²¹

Hâne 52 Numero 52

Mustafa oğlu Hacı Yusuf'un emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 174	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 8 (Kıymet 10 = 80)	Şa'îr keyl: 2,5 (Kıymet 6 = 15)
Yekûn 95	

²¹ Sayfa: 19

Mezra'a tarla dönüm: 25 (Hâsılât-ı senevî: 950 kuruş 60 senesi + 1200 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 2150 kuruş - 210 kuruş öşrü = 1940 kuruş - 972 kuruş şerîki Muhtâr Hüseyin Ağa hissesi = 972 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 2 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)
---	----------------	--------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
615	
800	Kereste ve hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1415	

Hâne 53 Numero 53

Mustafa oğlu Hacı Yusufun şerîki Muhtâr Hüseyin Ağa'nın temettu'âtı:

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş: 475
--

Hâne 54 Numero 54

Mecâl oğlu Hüseyin'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği

Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 65
A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:
Şa‘ir keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
Yekûn 24

Mezra‘a tarla dönüm: 13 (Hâsılât-ı senevî: 245 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 745 kuruş)
--

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
240	
380	Hatab naklinden zuhûrât temettu‘âtı
620	

Hâne 55 Numero 55²²

Kassâb oğlu Molla Hüseyin'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 676	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 70	

Mezra'a tarla dönüm: 15 (Hâsılât-ı senevî: 750 kuruş 60 senesi + 700 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1450 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 15	Merkebe re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Dana re's: 1	Bağ dönüm: 4 (Hâsılât-ı senevî: 150 kuruş 60 senesi + 150 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 300 kuruş)
---	-----------------------------------	-----------------	--------------	---	--------------	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
870	
700	Kereste ve hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı

²² Sayfa: 20

1570	
------	--

Hâne 56 Numero 56

Fidanlı Halil'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 162	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 80	

Mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 850 kuruş 60 senesi + 700 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1550 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2
--	----------------	--------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
850	
800	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1650	

Hâne 57 Numero 57

Hacı Osman oğlu Bekir'in emlak ve arazi ve temettu'atı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 365,5	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 8 (Kıymet 10 = 80)	Şa'îr keyl: 6 (Kıymet 6 = 36)
Yekûn 116	

Mezra'a tarla dönüm: 30 (Hâsılât-ı senevî: 1160 kuruş 60 senesi + 1000 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 2160 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 30	Bârgîr re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1	Kısırak re's: 3	Tay re's: 3	Bağ dönüm: 2 (Hâsılât-ı senevî: 150 kuruş 60 senesi + 150 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 300 kuruş)
---	---	----------------	--------------	--	-----------------------	--------------	-----------------	-------------	---

Bir senede tahmînen temettu'atı kuruş:	
1330	
1120	Zuhûrât temettu'atı
2420	

Hâne 58 Numero 58

Hasan Efendi oğlu Mehmed Efendi'nin emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 272	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 10 (Kıymet 10 = 100)	Şa'îr keyl: 8 (Kıymet 6 = 48)
Yekûn 148	

Mezra'a tarla dönüm: 60 (Hâsılât-ı senevî: 1480 kuruş 60 senesi + 1000 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 2480 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 60	İcâra vermiş olduğu mezra'a tarla dönüm: 60 (İcâr-ı senevî kuruş: 100)	Sağman keçi re's: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Oğlak re's: 5	Merkeb re's: 1	Bârgîr re's: 1	Öküz re's: 2
Sağman inek re's: 4 (Hâsılât-ı senevî kuruş:	Buzağı re's: 5	Kısır inek re's: 2	Bağ dönüm: 4 (Hâsılât-ı senevî: 250 kuruş 60 senesi				

²³ Sayfa: 21

80)			+ 250 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 500 kuruş)				
-----	--	--	--	--	--	--	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
1935	
500	Zuhûrât temettu'âtı
2435	

Hâne 59 Numero 59

Mehmed oğlu Hasan Efendi'nin emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 50
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)
Yekûn 50

Mezra'a tarla dönüm: 30 (Hâsılât-ı senevî: 500 kuruş 60 senesi + 800 kuruş	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 30	Îcâra vermiş olduğu mezra'a tarla dönüm: 30 (Îcâr-ı senevî kuruş: 100)	Merkeb re's: 1	Bârgîr re's: 1	Öküz re's: 2	Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 50 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber- vech-i tahmîn	Diğer bağ evlek: 1
---	-----------------------------------	--	----------------	----------------	--------------	---	-----------------------

ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1300 kuruş)						61 senesi = 100 kuruş)	
--	--	--	--	--	--	---------------------------	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş: 590

Hâne 60 Numero 60

(...) Osman oğlu Mustafa'nın emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 240	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 8 (Kıymet 6 = 48)
Yekûn 88	

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 880 kuruş 60 senesi + 590 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1470 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 1	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1	Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
---	----------------	--------------	--------------------	--------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
980	
740	Kereste ve hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1720	

Hâne 61 Numero 61²⁴

Mahmud oğlu Osman'ın emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 170	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 9 (Kıymet 6 = 54)
Yekûn 94	

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 949 kuruş 60 senesi + 850 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1799 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1 Bağ dönüm: 1 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)	Vakıftan tarla dönüm: 10 (Îcâr-ı senevî kuruş: 50)
--	----------------	--------------	---	--------------------	--	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
1119	

²⁴ Sayfa: 22

500	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1619	

Hâne 62 Numero 62

Deli Ali oğlu Hasan'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 276	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 7 (Kıymet 10 = 70)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
100	
2	Âdet-i ağnâm rûsûmu
102	Yekûn

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 1000 kuruş 60 senesi + 750 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 1750 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1	Sağman ağnâm re's: 10 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 60)	Kuzur re's: 10	Kısarak re's: 1	Tay re's: 1
---	----------------	--------------	-----------------------	--------------	---	----------------	-----------------	-------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
1560	
1540	Zuhûrât temettu'âtı
2100	

Hâne 63 Numero 63

Âşık Mehmed'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 186	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hınta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 1 (Kıymet 6 = 6)
46	
2	Âdet-i ağnâm rûsûmu
48	Yekûn

Mezra'a tarla dönüm: 8 (Hâsılât-ı senevî: 460 kuruş 60 senesi + 440 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 900 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1	Sağman keçi re's: 10 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)	Oğlak re's: 10
---	----------------	--------------	--	-----------------------	--------------	---	----------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
525	
1000	Zuhûrât temettu'âtı
1525	

[Sayfa]²⁵

Hâne 64 Numero 64

Deli Ali oğlu Sarı Ahmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 190	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 80	

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 800 kuruş 60 senesi + 750 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1550 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 60 kuruş 60 senesi + 60 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 120 kuruş)
---	----------------	--------------	--	---

²⁵ Sayfa: 23

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
880	
700	Kereste naklinden zuhûrât temettu'âtı
1500	

Hâne 65 Numero 65

Kara Velî oğlu Ömer'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 98	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hınta keyl: 2 (Kıymet 10 = 20)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
50	
2	Âdet-i ağnâm rûsûmu
52	Yekûn

Mezra'a tarla dönüm: 15 (Hâsılât-ı senevî: 550 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1050 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 10	Merkeb re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1
--	-----------------------------------	----------------	--	--------------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
520	
420	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
940	

Hâne 66 Numero 66

Çoban Velî'nin emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 250	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa'îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
74	
3	Âdet-i ağnâm rûsûmu
77	Yekûn

Mezra'a tarla dönüm: 10 (Hâsılât-ı senevî: 715 kuruş 60 senesi + 420 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 1135 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 10	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1	Kısırak re's: 2	Tay re's: 2
--	--------------------------------------	----------------	--------------	--	-----------------------	--------------	-----------------	-------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
760	
1240	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
2000	

Hâne 67 Numero 67²⁶

Topal Halil oğlu Mustafa'nın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 196	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa'îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 36)
Yekûn 74	

Mezra'a tarla dönüm: 15 (Hâsılât-ı senevî: 745 kuruş 60 senesi + 600 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1345 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 10	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 2	Dana re's: 1
---	-----------------------------------	----------------	--------------	---	--------------------	--------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
765	
900	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı

²⁶ Sayfa: 24

1665	
------	--

Hâne 68 Numero 68

Evliyâ oğlu Hüseyin'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 250	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 10 (Kıymet 10 = 100)	Şa'îr keyl: 6 (Kıymet 6 = 36)
Yekûn 136	

Mezra'a tarla dönüm: 15 (Hâsılât-ı senevî: 1320 kuruş 60 senesi + 1020 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 2320 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 15	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât-ı senevî: 200 kuruş 60 senesi + 200 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 400 kuruş)
---	-----------------------------------	----------------	--------------	---	--------------------	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
1580	
630	Kereste naklinden zuhûrât temettu'âtı
2210	

Hâne 69 Numero 69

Hâfız oğlu Osman'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 118	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 10 (Kıymet 10 = 100)	Şa'îr keyl: 8 (Kıymet 6 = 48)
Yekûn 148	

Mezra'a tarla dönüm: 20 (Hâsılât-ı senevî: 1185 kuruş 60 senesi + 1100 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 2285 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 20	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1	Kısrak re's: 1	Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 50 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 100 kuruş)
--	--------------------------------------	----------------	--------------	--	-----------------------	--------------	----------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
1550	
500	Zuhûrât temettu'âtı
2050	

Hâne 70 Numero 70

Hacı Hasan oğlu Mehmed'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 290	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa'îr keyl: 8 (Kıymet 6 = 48)
Yekûn 98	

Mezra'a tarla dönüm: 40 (Hâsılât-ı senevî: 480 kuruş 60 senesi + 1500 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 1980 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 40	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 3 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 60)	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 2	Bârgîr re's: 1	Bağ dönüm: 2 (Hâsılât-ı senevî: 150 kuruş 60 senesi + 150 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 300 kuruş)
---	--------------------------------------	----------------	--------------	--	-----------------------	--------------	----------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:
--

1100	
1100	Zuhûrât temettu'âtı
2200	

Hâne 71 Numero 71

Mustafa oğlu Dervîş Ahmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 200	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa'îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
Yekûn 74	

Mezra'a tarla dönüm: 20 (Hâsılât-ı senevî: 740 kuruş 60 senesi + 650 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1390 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 20	Merkeb re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Dana re's: 1	Bağ evlek: 1 (Hâsılât-ı senevî: 50 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 100 kuruş)
--	-----------------------------------	----------------	--	--------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
810	
860	Zuhûrât temettu'âtı

1670	
------	--

Hâne 72 Numero 72

Karakoca İbrahim'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 60	
A'şâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 3 (Kıymet 10 = 30)	
30	
3	Âdet-i ağnâm rüsûmu
33	Yekûn

Mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 300 kuruş 60 senesi + 350 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 650 kuruş)	Merkeb re's: 1	Sağman keçi re's: 10 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 60)	Oğlak re's: 10	Sağman ağnâm re's: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 30)
--	----------------	---	----------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
370	
200	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
570	

Hâne 73 Numero 73²⁸

Kuru oğlu Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 120	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5 (Kıymet 10 = 50)	Şa'îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 36)
Yekûn 74	

Mezra'a tarla dönüm: 15 (Hâsılât-ı senevî: 000 kuruş 60 senesi + 300 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 300 kuruş)	Merkeb re's: 1
---	----------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
000	
600	Hatab ve kereste kat'ından ve zuhûrât temettu'âtı
600	

Hâne 74 Numero 74

²⁸ Sayfa: 26

Hacı Ahmed oğlu Osman'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 376	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 8 (Kıymet 10 = 80)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
110	
2	Âdet-i ağnâm rûsûmu
112	Yekûn

Mezra'a tarla dönüm: 40 (Hâsılât-ı senevî: 1100 kuruş 60 senesi + 900 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 2000 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 40	Sağman ağnâm re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 60)	Kuzu re's: 10	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Kısırak re's: 3	Tay re's: 3	Kısır inek re's: 2
Dana re's: 2	Bârgîr re's: 2							

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
1160	
1500	Kereste ve hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
2660	

Hâne 75 Numero 75

Sarı Hüseyin'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 720	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
Yekûn 64	

Mezra'a tarla dönüm: 10 (Hâsılât-ı senevî: 640 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1140 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 10	Merkeb re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)
---	--------------------------------	----------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
660	
400	Kereste ve hatab kat'ından ve zuhûrât temettu'âtı
1040	

[Sayfa]²⁹

Hâne 76 Numero 76

²⁹ Sayfa: 27

Murâd oğlu Ali'nin emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 96	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'ır keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 70	

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 750 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1250 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 2
---	----------------	--------------	--	--------------------	--------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
720	
330	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1050	

Hâne 77 Numero 77

Çavuş oğlu İbrahim'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ‘at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 138	
A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 2 (Kıymet 10 = 20)	Şa‘îr keyl: 2 (Kıymet 6 = 12)
Yekûn 32	

Mezra‘a tarla dönüm: 7,5 (Hâsılât-ı senevî: 320 kuruş 60 senesi + 500 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 820 kuruş)	Gayr-ı mezra‘a tarla dönüm: 7,5	Merkeb re’s: 1	Öküz re’s: 2	Sağman inek re’s: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Bağ evlek: 1 (Hâsılât-ı senevî: 50 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 100 kuruş)
--	------------------------------------	----------------	--------------	--	---

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
390	
610	Hatab kat‘ından zuhûrât temettu‘âtı
1050	

Hâne 78 Numero 78

Çavuş oğlu Hasan'ın emlâk ve arâzî ve temettu‘âtı:

Zirâ‘at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 260	
A‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 5	Şa‘îr keyl: 4

(Kıymet 10 = 50)	(Kıymet 9 = 24)
Yekûn 74	

Mezra‘a tarla dönüm: 15 (Hâsılât-ı senevî: 745 kuruş 60 senesi + 560 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1305 kuruş)	Gayr-ı mezra‘a tarla dönüm: 15	Merkeb re’s: 2	Öküz re’s: 2	Sağman inek re’s: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısrak re’s: 1	Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
---	-----------------------------------	----------------	--------------	---	----------------	--

Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
865	
900	Zuhûrât temettu‘âtı
1765	

Hâne 79 Numero 79³⁰

Hattâb oğlu Mustafa'nın emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 99	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 2 (Kıymet 6 = 12)
Yekûn 52	

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 520 kuruş 60 senesi + 400 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 920 kuruş)	Merkeb re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Dana re's: 1
---	----------------	---	--------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
540	
410	Zuhûrât hatab kat'ından
950	

³⁰ Sayfa: 28

Hâne 80 Numero 80

Bölükbaşı oğlu Kara Hüseyin'in emlak ve arazi ve temettu'atı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 72	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Darı keyl: 2 (Kıymet 6 = 12)	
12	
10	Öşr-i sisam
20	Duhân öşrü
42	Yekûn

Mezra'a tarla dönüm: 5 (Hâsılât-ı senevî: 120 kuruş 60 senesi + 200 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 320 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 5	Sisam tarlası dönüm: 4 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 150 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 250 kuruş)	Duhân tarlası dönüm: 1 (Hâsılât-ı senevî: 200 kuruş 60 senesi + 200 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 400 kuruş)	Merkeb re's: 1
--	----------------------------------	--	--	----------------

Bir senede tahmînen temettu'atı kuruş:	
420	
380	Zuhûrât hatab kat'ından ve amelelikten temettu'atı
800	

Hâne 81 Numero 81

Seydi Hüseyin oğlu Ömer'in emlak ve arazi ve temettu'atı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 194	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 4 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 2 (Kıymet 6 = 12)
52	
5	Âdet-i ağnâm rûsûmu
57	Yekûn

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 525 kuruş 60 senesi + 800 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1325 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Kısır inek re's: 1	Sağman keçi re's: 25 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 100)	Oğlak re's: 20	Kısır keçi re's: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 5)
---	----------------	--------------	--	-----------------------	--	----------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
645	
900	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1545	

Hâne 82 Numero 82

Şalvarlı Mustafa'nın emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 292	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 3 (Kıymet 10 = 30)	Şa'îr keyl: 3,5 (Kıymet 6 = 21)
51	
4	Âdet-i ağnâm rûsûmu
2	Öşr-i kovan
57	Yekûn

Mezra'a tarla dönüm: 15 (Hâsılât-ı senevî: 510 kuruş 60 senesi + 750 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1260 kuruş)	Merkeb re's: 2	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Arı kovanı: 4 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)	Sağman keçi re's: 15 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 75)	Kısır keçi re's: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 5)	Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 50 kuruş 60 senesi + 50 kuruş ber- vech-i tahmîn 61 senesi = 100 kuruş)
---	----------------	--------------	--	---	---	---	--

³¹ Sayfa: 29

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
700	
1370	Kereste ve hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
2070	

Hâne 83 Numero 83

Mustafa oğlu Kara İsmail'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 60
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:
Hinta keyl: 4
(Kıymet 10 = 40)
Yekûn 40

Mezra'a tarla dönüm: 7 (Hâsılât-ı senevî: 400 kuruş 60 senesi + 150 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 550 kuruş)	Merkeb re's: 1
--	----------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
460	
300	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
760	

Hâne 84 Numero 84

Deşt-bân Hasan'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Deşt-bân idiği
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 50

Merkeb re's: 2	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)
----------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
20	
680	Zuhûrât temettu'âtı
700	

Hâne 85 Numero 85³²

Abdullah oğlu Ahmed'in emlak ve arazi ve temettu'atı:

Zirâ'at erbâbından idiği
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 38
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:
Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 30

Mezra'a tarla dönüm: 7 (Hâsılât-ı senevî: 300 kuruş 60 senesi + 350 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 650 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 7	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)	Dana re's: 1	Bağ dönüm: 3 (Hâsılât-ı senevî: 200 kuruş 60 senesi + 200 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 400 kuruş)
--	----------------------------------	--	--------------	--

Bir senede tahmînen temettu'atı kuruş: 520
--

Hâne 86 Numero 86

³² Sayfa: 30

Molla Mehmed'in emlak ve arzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 50	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 1 (Kıymet 10 = 10)	Şa'ir keyl: 2 (Kıymet 6 = 12)
Yekûn 22	

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 220 kuruş 60 senesi + 150 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 370 kuruş)	Merkeb re's: 1
---	----------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
220	
200	Zuhûrât temettu'âtı
420	

Hâne 87 Numero 87

Arab Hüseyin oğlu Yahya'nın emlak ve arzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 155	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 3	Şa'ir keyl: 2

(Kıymet 10 = 30)	(Kıymet 6 = 12)
42	
1	Âdet-i ağnâm rüsûmu
43	Yekûn

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 420 kuruş 60 senesi + 410 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 830 kuruş)	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 1	Sağman keçi re's: 5 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)
---	----------------	--------------	---

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
440	
980	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
1390	

[Sayfa]³³

Hâne 88 Numero 88

Besli Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 150	

³³ Sayfa: 31

A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 3 (Kıymet 10 = 30)	Şa'îr keyl: 5 (Kıymet 6 = 30)
Yekûn 60	

Mezra'a tarla dönüm: 20 (Hâsılât-ı senevî: 640 kuruş 60 senesi + 600 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1240 kuruş)	Gayr-ı mezra'a tarla dönüm: 15	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 2 (Hâsılât-ı senevî kuruş: 40)	Kısır inek re's: 1	Bağ evlek: 2 (Hâsılât-ı senevî: 100 kuruş 60 senesi + 100 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 200 kuruş)
---	-----------------------------------	----------------	--------------	---	--------------------	--

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
780	
800	Zuhûrât temettu'âtı
1580	

Hâne 89 Numero 89

Mustafa oğlu Kara İsmail'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 38	
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hinta keyl: 3 (Kıymet 10 = 40)	Şa'îr keyl: 2 (Kıymet 6 = 12)

Yekûn 42

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 420 kuruş 60 senesi + 450 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 870 kuruş)	Merkeb re's: 1	Sağman inek re's: 1 (Hâsılât-ı senevî kuruş 20)	Öküz re's: 2
--	----------------	--	--------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş: 440

Hâne 90 Numero 90

Halil'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiğı
Sene-i sâbıkada vergi-i mâhsûsadan bir senede vermiş olduğı kuruş: 44

Müste'cir olduğı mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 800 kuruş 60 senesi + 700 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 1500 kuruş - 150 kuruş öşrü = 1350 kuruş - 675 kuruş şerîki Hasan Efendi hissesi = 675 kuruş)	Merkeb re's: 1	Kısarak re's: 1
---	----------------	-----------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:

400

600	Zuhûrât temettu'âtı
1000	

Hâne 91 Numero 91³⁴

Halil'in şerîki Hasan Efendi'nin emlâk ve temettu'âtı:

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş: 360

Hâne 92 Numero 92

Besli Hacı Kara'nın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği	
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 59	
A'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
Hınta keyl: 2 (Kıymet 10 = 20)	Şa'ir keyl: 3 (Kıymet 6 = 18)
38	
1	Âdet-i ağnâm rûsûmu
39	Yekûn

Müste'cir olduğu mezra'a tarla	Merkeb re's: 1	Öküz re's: 2	Sağman inek re's: 1	Kısır inek re's: 1	Dana re's: 1	Sağman keçi re's: 5
-----------------------------------	----------------	--------------	------------------------	--------------------	--------------	------------------------

³⁴ Sayfa: 32

dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 380 kuruş 60 senesi + 450 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 820 kuruş)			(Hâsılât-ı senevî kuruş: 20)			(Hâsılât-ı senevî kuruş 20)
--	--	--	---------------------------------	--	--	--------------------------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
420	
240	Hatab kat'ından zuhûrât temettu'âtı
660	

Hâne 93 Numero 93

Çalık Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 000

Merkûmun mâl ve emlâk ve arâzîsi olmayıp şunun bunun i'ânesiyle geçinmekte olduğu

[Sayfa]³⁵

³⁵ Sayfa: 33

Hâne 94 Numero 94

Ence(?) Ali oğlu İsmail'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Zirâ'at erbâbından idiği
Sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu kuruş: 124
A'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:
Şa'îr keyl: 4 (Kıymet 6 = 24)
Yekûn 24

Müste'cir olduğu mezra'a tarla dönüm: 000 (Hâsılât-ı senevî: 240 kuruş 60 senesi + 450 kuruş ber-vech-i tahmîn 61 senesi = 690 kuruş)	Merkeb re's: 1
---	----------------

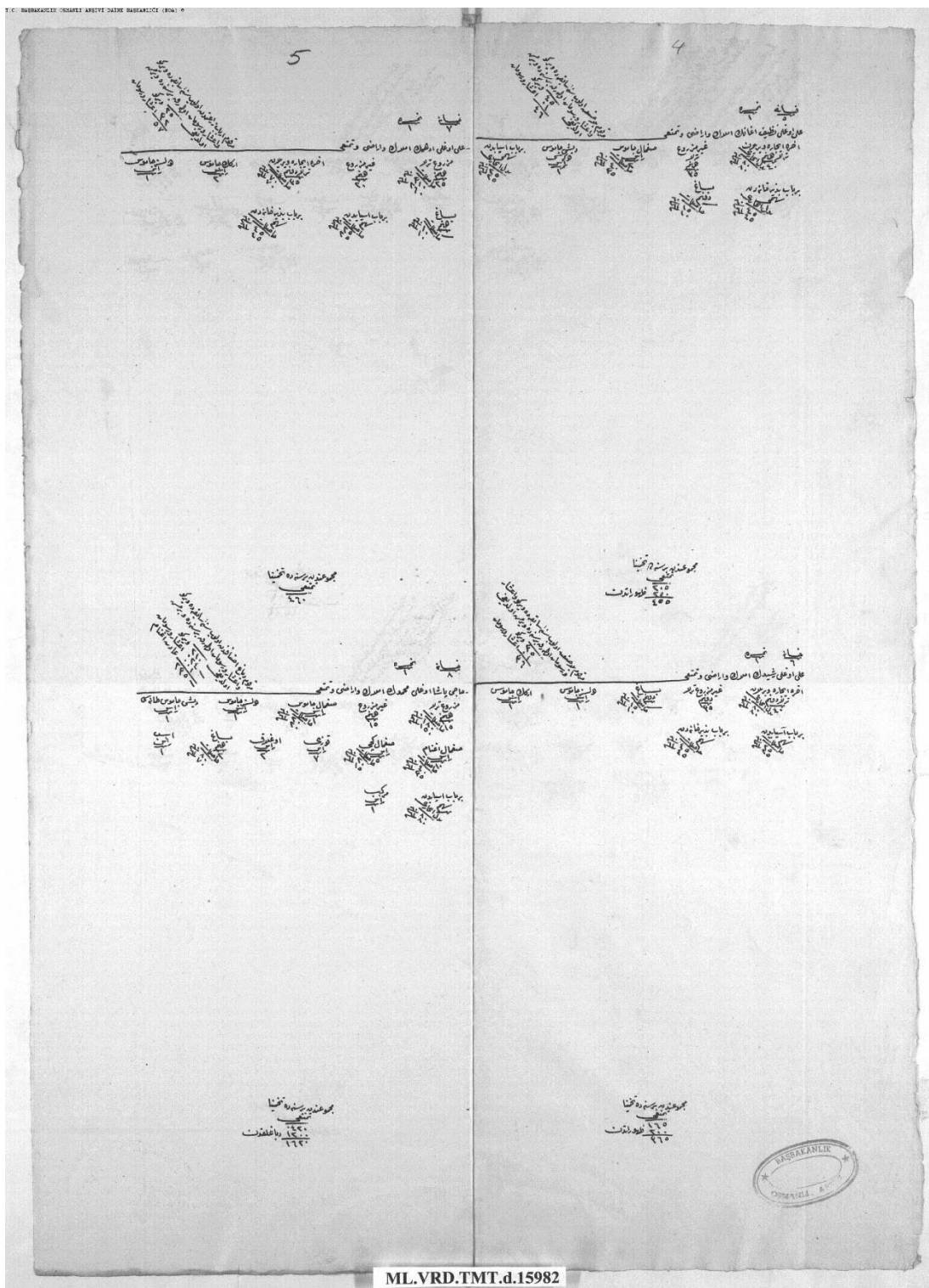
Bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
240	
560	Kereste ve hatab kat‘ından zuhûrât temettu‘âtı
800	

126937	Yekûn
5245	Ber-mûceb-i irâde altmış senesi öşrü zamm
132172	

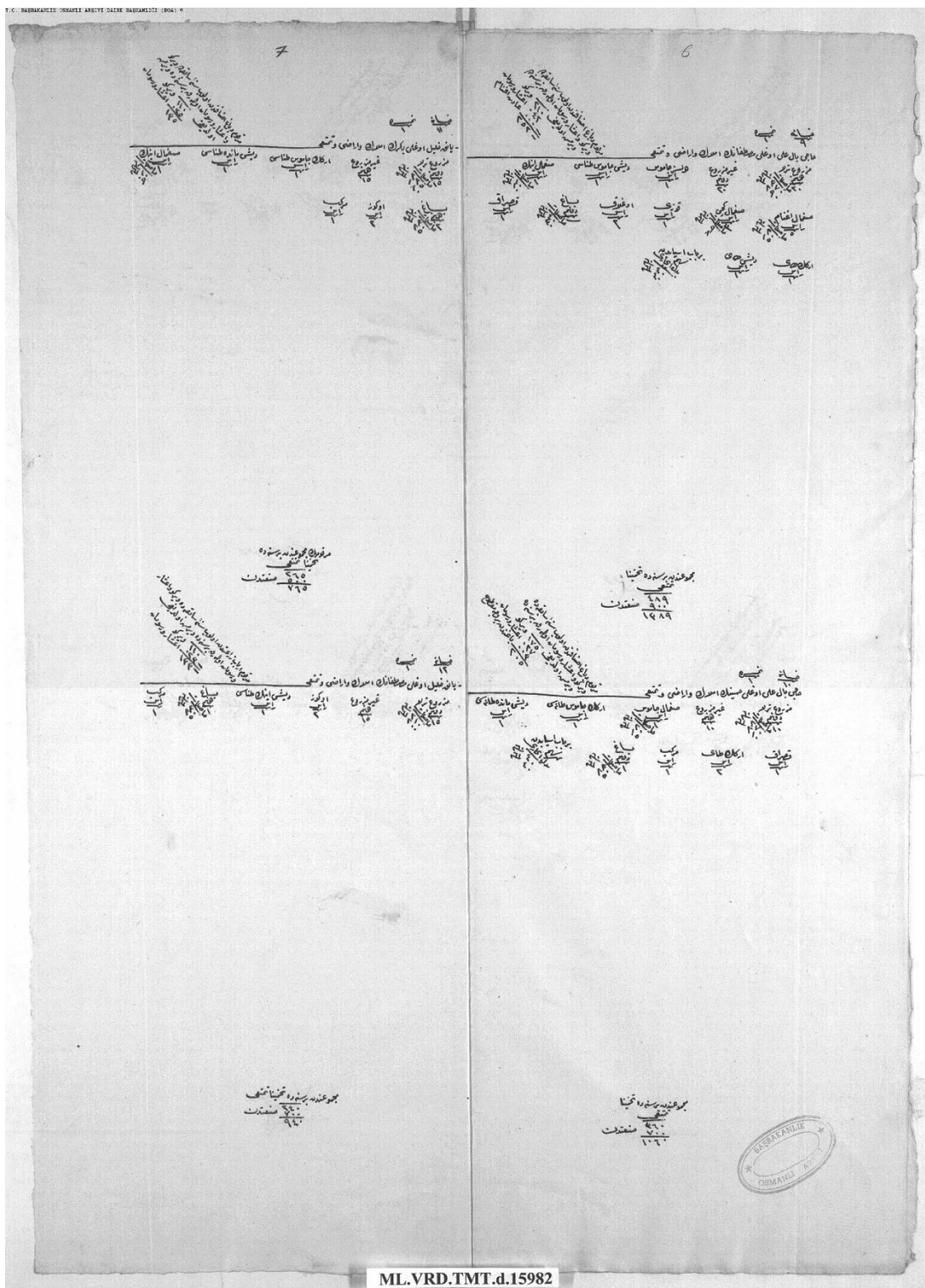
Vergi-i mahsûsaları kuruş:	15433
----------------------------	-------

Muhtâr-ı Sâni der-Karye-i Bâzîrgân [sene] 251	Muhtâr-ı Evvel der-Karye-i Bâzîrgân [sene] 1251	İmâm der-Karye-i Bâzîrgân [sene] 251
---	--	--------------------------------------

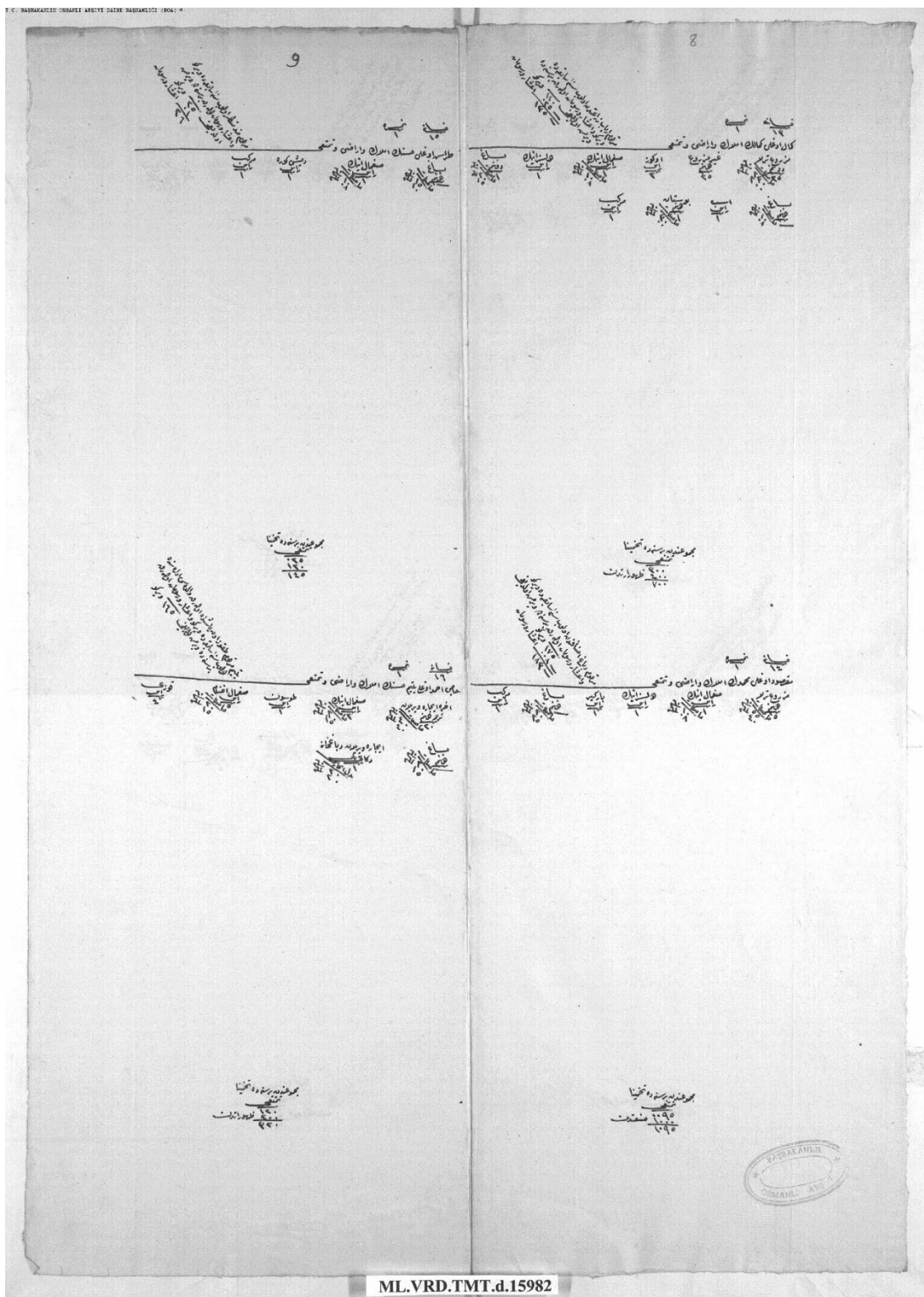
MLVRD.TMT.d.15982

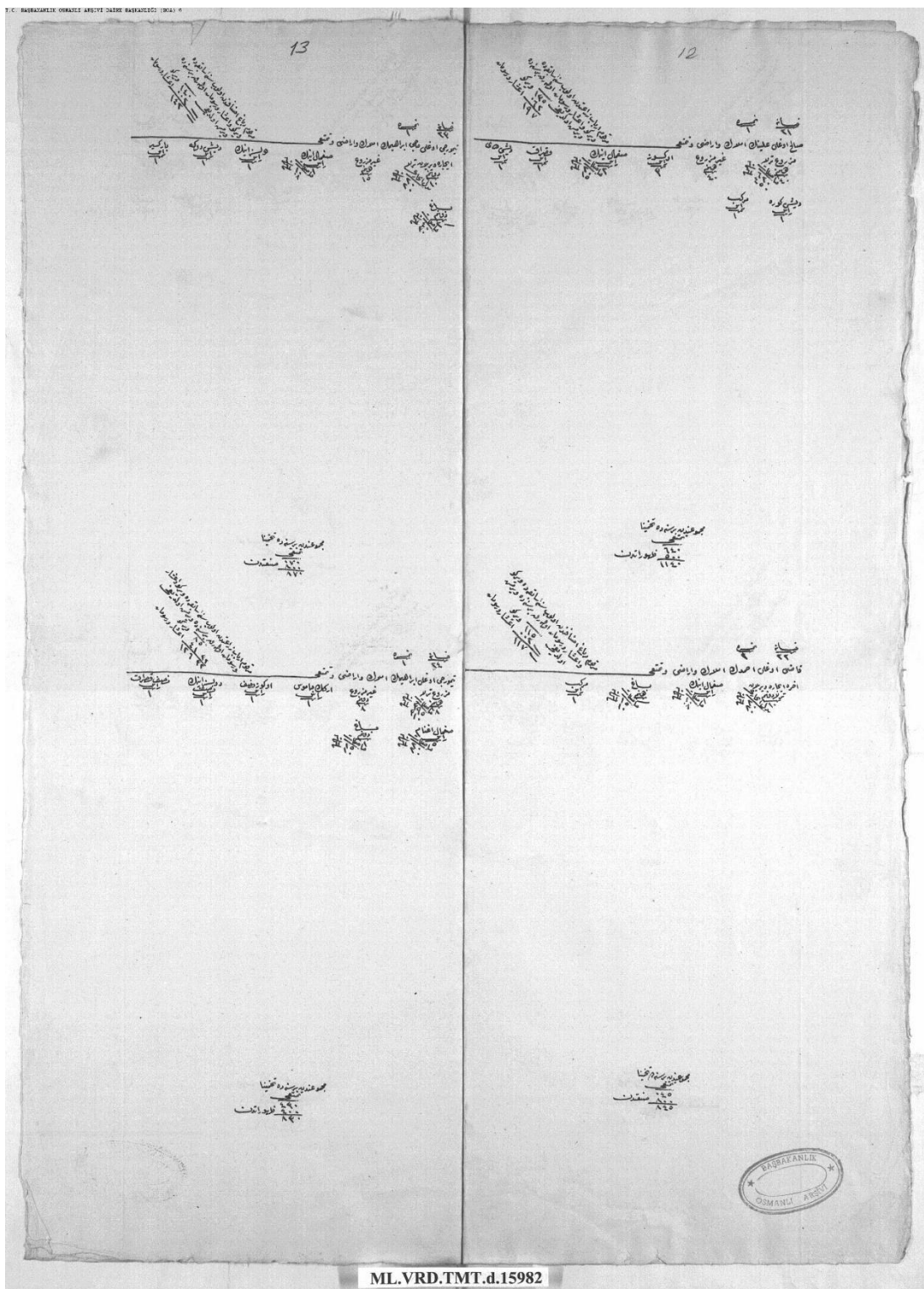
ML.VRD.TMT.d.15982

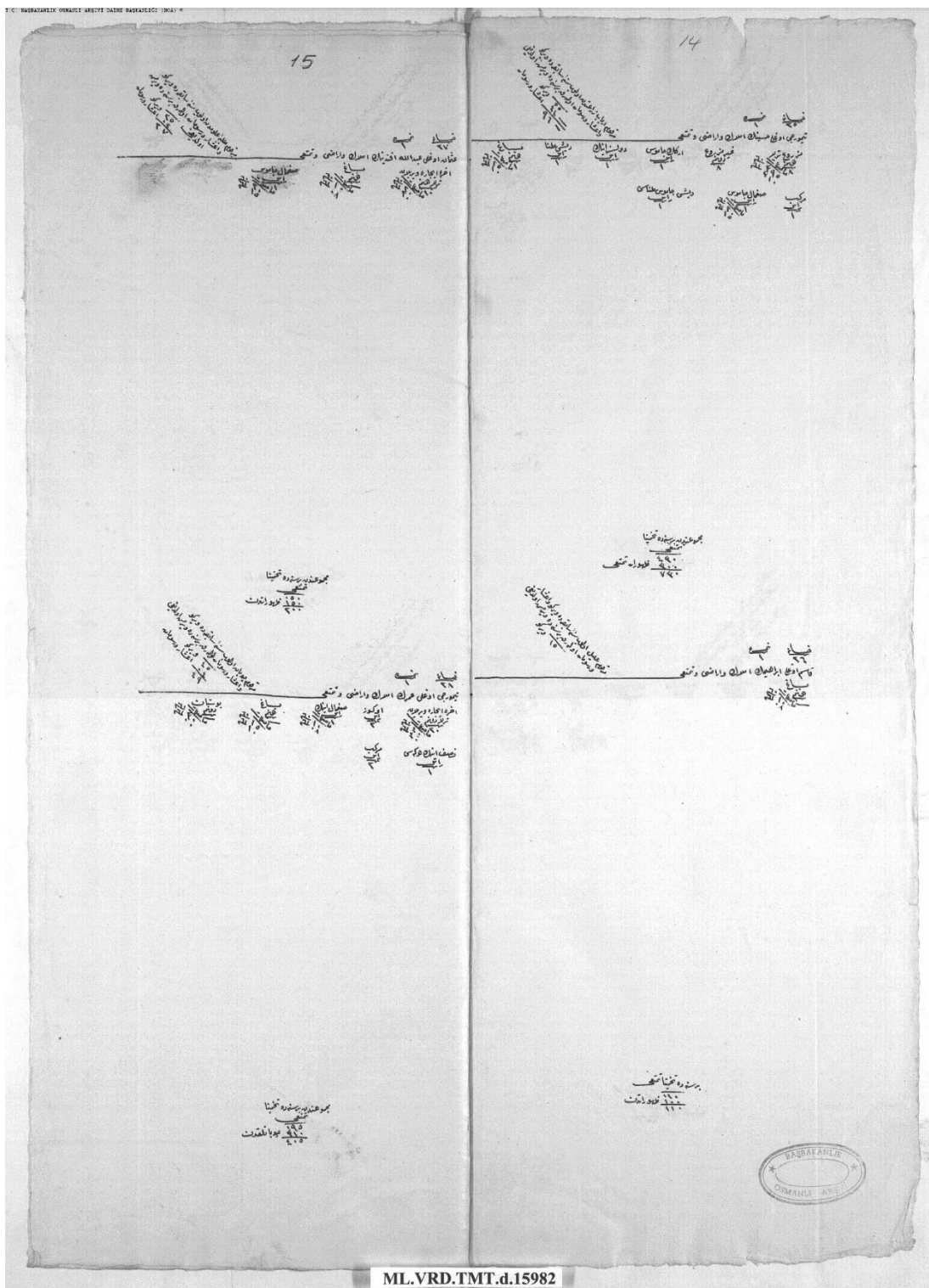
ML.VRD.TMT.d.15982

ML.VRD.TMT.d.15982

ML.VRD.TMT.d.15982

ML.VRD.TMT.d.15982

19

[illegible]

نیلہ ۴۵
 نیلہ
 سہ ماہی اوغلاں عثمان سلطان واراضی و تہمتی
 آخر و ایچہ و برہنہ
 نیلہ و دیشی
 سہ ماہی اوغلاں عثمان سلطان واراضی و تہمتی
 آخر و ایچہ و برہنہ
 نیلہ و دیشی

[illegible]

سنة ١٢٦٦

18

برای اطلاع و اقدام به این امر
در روز ۱۳۰۲/۱۱/۱۱

افه اعماليه و در
 وضعی علی
 انوار
 انوار
 انوار
 انوار

موجودہ برسرِ رو عیسا
۸۵
۷۶
صفت

یہ کتاب اللہ و رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے لئے ہے
اگر کوئی اس کو دیکھ کر اس کی تعریف کرے تو اس کی

ز قوماں فناء سندھ ماعدا
برہمنہ سی اولدی فی

Ek 4: Niğde'nin Anduğu Kazası Ortaköy Merkez Karyesi Temettuat Defteri (Çeviri Metinleri)

ML_VRD_TMT_d____15982_00001.jpg

ML.VRD.TMT.d....15982.00001

Bihi

Anduğu Kazâsı'nda kâin nefis-i Ortaköy Karyesi'nde mukîm ehl-i İslâm'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtlarını mübeyyin defteri¹

Hâne 1 Numero 1

Abdülfettah oğlu Ahmed Nazîf'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Yetîm-i merkûm bâ-berât-ı âlî ber-vech-i hasbî karye-i mezbûr hatîbî olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu					
Kuruş					
25			Vergi		
08,5			A'sâr ve rûsûmât		
33,5					
Mezrû' tarla dönüm: 10 (Hâsılât: 70 kuruş 60 [senesi] + 50 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 10	Bağ dönüm: 1,5 (Hâsılât: 40 kuruş 60 [senesi] + 30 kuruş 61 [senesi])	Bağçe dönüm: 0,5 (Hâsılât: 10 kuruş 61 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Kısrak nisf re's: 1	Esb nisf re's: 1
Sağmanl	Sağmal keçi	Kuzu re's: 4	Oğlak re's: 3	Merkeb re's:	

¹ Sayfa: 2

ağnâm re's: 5 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])	re's: 5 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])			1	
---	---	--	--	---	--

Merkûmun mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş: 160

Hâne 2 Numero 1

Hacı Abdullah oğlu Hacı Ömer Ağa'nın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm debbağ esnâfindan olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu	
Kuruş	
310	Vergi
64,5	A'sâr ve rüsûmât
3 kuruş 15 para ²	Âdet-i ağnâm
377 kuruş 35 para	

Mezrû' tarla dönüm: 50 (Hâsılât: 530 kuru 60	Gayr-ı mezrû' dönüm: 50	Öküz re's: 2	Sağman camus re's: 4 (Hâsılât: 80 kuruş 60	Dölsüz camus re's: 1	
---	-------------------------------	--------------	---	-------------------------	--

² 1 kuruş = 40 para

[senesi] + 400 kuruş 61 [senesi])			[senesi] + 70 kuruş 61 [senesi])		
Erkek camus danası re's: 1	Dişi camus danası re's: 1	Erkek Camus re's: 3	Sağmal ağnâm re's: 30 (Hâsılât: 120 kuruş 60 [senesi] + 110 kuruş 61 [senesi])	Sağmal keçi re's: 14 (Hâsılât: 56 kuruş 60 [senesi] + 50 kuruş 61 [senesi])	
Kuzu re's: -	Oğlak re's: -	Bağ dönüm: 2 (Hâsılât: 50 kuruş 60 [senesi] + 40 kuruş 61 [senesi])	Kısrak re's: 2	Erkek tay re's: 1	Dişi tay re's: 1
Bir bâb âsiyâbdan sümün sehem: (Hâsılât: 50 bkuruş 60 [senesi] + 50 kuruş 61 [senesi])	Merkeb re's: 4				

Merkûmun mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
886	
1700	Debbâğlıktan
2586	

Hâne 3 Numero 1

Ali oğlu Hacı Ali Ağa'nın emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm bâ-berât-ı âlî Anduğu Kazâsı Nâhiyesi'nden olarak sekiz bin üç yüz akçe karındaşı Mahmud ile ale'l-iştirâk olan akçe vazîfelerini mâlikâne

(...) elli dokuz ve altmış ve altmış bir senelerinin Hazîne-i Mâliye tarafından el-yevm ahz eylememiş olduklarından şerh verildi

A'zâ-yı Meclis'ten olup sene-i sâbıkada vergi ve a'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
45	Vergi
77	A'şâr ve rûsûmât
1 kuruş 25 para	Âdet-i ağnâm
83 kuruş 25 para	

Mezrû' tarla dönüm: 20 (Hâsılât: 370 kuruş 60 [senesi] + 220 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 80	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])	Sağmal camus re's: 1 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])	Erkek camus danası re's: 1
Sağmal ağnâm re's: 7 (Hâsılât: 28	Sağmal keçi re's: 3 (Hâsılât: 12	Kuzu re's: 4	Oğlak re's: 1	İki bâb âsiyâbdan sehemi:

³ Sayfa 3

kuruş 60 [senesi] + 25 kuruş 61 [senesi])	kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])			(Hâsılât: 45 kuruş 60 [senesi] + 45 kuruş 61 [senesi])
Bir bâb bezîr- hânedan sehemî: (Hâsılât: 35 kuruş 60 [senesi] + 35 kuruş 61 [senesi])				

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş: 530

Hâne 4 Numero 1

Ali oğlu Hacı Ağa'nın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm erbâb-ı zirâ'atten olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu:	
Kuruş	
45	Vergi
52,5	A'sâr ve rûsûmât
6,5	Âdet-i aġnâm
104	

Mezrû' tarla dönüm: 50 (Hâsılât: 465	Âhara îcâra verilen tarla dönüm: 50	Erkek camus re's: 2	Dölsüz camus re's: 1	Saġmal aġnâm re's: 20 (Hâsılât: 80
--	---	------------------------	-------------------------	--

kuruş 60 [senesi] + 340 kuruş 61 [senesi])	(Bedel-i îcârı: 100 kuruş 60 [senesi] + 0 kuruş 61 [senesi])			kuruş 60 [senesi] + 70 kuruş 61 [senesi])
Sağmal keçi re's: 10 (Hâsılât: 40 kuruş 60 [senesi] + 30 kuruş 61 [senesi])	Kuzu re's: 15	Oğlak re's: 7	Dölsüz ağınam re's: 5 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Kısrak re's: 1
Tay re's: 1	Bağ dönüm: 3 (Hâsılât: 45 kuruş 60 [senesi] + 40 kuruş 61 [senesi])	İki bâb âsiyâbdan sehemî: (Bedel-i îcârı: 90 kuruş 60 [senesi] + 90 kuruş 61 [senesi])	Merkeb re's: 2	

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş: 130

Hâne 5 Numero 1⁴

Ali oğlu Nazif Ağa'nın emlak ve arazi ve temettu'atı:

Merkûm bilâ-san'at olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
45	Vergi
1	A'sâr ve rûsûmât
46	

Âhara icâra verilen tarla dönüm: 40 (Bedel-i icârî: 80 kuruş 60 [senesi] + 80 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mevrû' tarla dönüm: 35	Sağmal camus re's: 2 (Hâsılât: 40 kuruş 60 [senesi] + 35 kuruş 61 [senesi])	Dişi camus düğesi re's: 1	Bir bâb âsiyâbdan sehemî: (Bedel-i icârî: 25 kuruş 60 [senesi] + 25 kuruş 61 [senesi])
Bir bâb bezîr-hânedan sehemî: (Bedel-i icârî: 45 kuruş 60 [senesi] + 45 kuruş 61 [senesi])	Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 15 kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])			

⁴ Sayfa: 4

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı:	
205	
250	Zuhûrâttan
455	

Hâne 6 Numero 1

Ali oğlu Reşid'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm bilâ-san'at olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
35	Vergi
1	A'sâr ve rüsûmât
36	

Âhara îcâra verilen tarla dönüm: (Bedel-i îcârı: 80 kuruş 60 [senesi] + 80 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mevrû' tarla dönüm: 35	Bağ dönüm; 0,5 (Hâsılât: 15 kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])	Dölsüz camus re's: 1	Erkek camus re's: 1
Bir bâb âsiyâbdan sehem: (Hâsılât: 25 kuruş 60 [senesi] + 25 kuruş 61 [senesi])	Bir bâb bezîr-hânedan sehem: (Hâsılât: 45 kuruş 60 [senesi] + 45 kuruş 61 [senesi])			

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
165	
200	Zuhûrâtan
365	

[Sayfa]⁵

Hâne 7 Numero 1

Ali oğlu Edhem'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm erbâb-ı zirâ'atten olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
25	Vergi
32	A'sâr ve rûsûmât
57	

Mezrû' tarla dönüm: 25 (Hâsılât: 310 kuruş 60 [senesi] + 260 kuruş 61 [senesi])	gayr-ı mezrû' dönüm: 20	Âhara îcâra verilen tarla dönüm: 35 (Hâsılât: 70 kuruş 60 [senesi] + 70 kuruş 61 [senesi])	Erkek camus re's: 2	Dölsüz camus re's: 1
---	----------------------------	---	------------------------	-------------------------

⁵ Sayfa: 5

Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])	Bir bâb âsiyâbdan sehem: (Hâsılât: 25 kuruş 60 [senesi] + 25 kuruş 61 [senesi])	Bir bâb bezîr- hânedan sehem: (Hâsılât: 45 kuruş 60 [senesi] + 45 kuruş 61 [senesi])		
--	--	--	--	--

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş: 460

Hâne 8 Numero 1

Hacı Paşa oğlu Mehmed'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm debbağ esnâfindan olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
210	Vergi
24,5	A'sâr ve rûsûmât
1	Âdet-i aġnâm
235,5	

Mezrû' tarla dönüm: 15 (Hâsılât: 180 kuruş 60 [senesi] + 150 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 15	Sağmal camus re's: 1 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 20 kuruş 61 [senesi])	Dölsüz camus re's: 1	Dişi camus danası re's: '	
Sağmal	Sağmal keçi	Kuzu re's: 7	Oğlak re's: 2	Bağ dönüm:	Esb re's: 1

ağnâm re's: 10 (Hâsılât: 40 kuruş 60 [senesi] + 35 kuruş 61 [senesi])	re's: 5 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])			2 (Hâsılât: 80 kuruş 60 [senesi] + 70 kuruş 61 [senesi])	
---	---	--	--	---	--

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
420	
1200	Debbağlıktan
1620	

Hâne 9 Numero 1⁶

Hacı Bal Ali oğlu Mustafa'nın emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm debbağ esnâfindan olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
210	Vergi
42	A'sâr ve rûsûmât
0,5	Âdet-i ağnâm
252,5	

Mezrû' tarla dönüm: 20 (Hâsılât: 370 kuruş 60 [senesi] + 290 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 20	Dölsüz camus re's: 1	Dişi camus danası re's: 1	Sağmal inek re's: 1 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])	
Sağmal ağnâm re's: 5 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])	Sağmal keçi re's: 3 (Hâsılât: 9 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Kuzu re's: 1	Oğlak re's: 2	Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 40 kuruş 60 [senesi] + 30 kuruş 61 [senesi])	Kısırak re's: 1
Erkek tay	Dişi tay re's:	Bir bâb			

re's: 1	1	âsiyâbdan sehem: (Bedel-i îcârı: 40 kuruş 60 [senesi] + 40 kuruş 61 [senesi])			
---------	---	--	--	--	--

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
489	
900	San'attan
1389	

Hâne 10 Numero 1

Hacı Bal Ali oğlu Hüseyin'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm debbağ esnâfindan olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
175	Vergi
27	A'sâr ve rûsûmât
3	Bağından ber-vech-i maktû'
205	

Mezrû' tarla dönüm: 10 (Hâsılât: 270 kuruş 60 [senesi] + 210	Gayr-ı mezrû' dönüm: 10	Sağmal camus re's: 1 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15	Erkek camus danası re's: 1	Dişi manda danası re's: 1
--	----------------------------	--	-------------------------------	------------------------------

kuruş 61 [senesi])		kuruş 61 [senesi])		
Kısrak re's: 1	Erkek tay re's: 2	Merkebe re's: 1	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât: 30 kuruş 60 [senesi] + 25 kuruş 61 [senesi])	Bir bâb âsiyâbdan sehem: (Bedel-i îcârı: 40 kuruş 60 [senesi] + 40 kuruş 61 [senesi])

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
360	
700	San'attan
1060	

[Sayfa]⁷

Hâne 11 Numero 1

Yanık Halil oğlu Bekir'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm debbağ esnâfindan olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
110	Vergi
25	A'sâr ve rûsûmât
135	

⁷ Sayfa: 7

Mezrû' tarla dönüm: 15 (Hâsılât: 225 kuruş 60 [senesi] + 180 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 15	Erkek camus danası re's: 1	Dişi manda danası re's: 1	Sağmal inek re's: 1 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 9 kuruş 61 [senesi])
Bağ dönüm: 2 (Hâsılât: 30 kuruş 60 [senesi] + 25 kuruş 61 [senesi])	Öküz re's: 2	Merkeb re's: 1		

Merkûmun mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
265	
500	San'attan
765	

Hâne 12 Numero 1

Yanık Halil oğlu Mustafa'nın emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm erbâb-ı zirâ'atten olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
110	Vergi
23,5	A'sâr ve rüsûmât
133,5	

Mezrû‘ tarla dönüm: 15 (Hâsılât: 210 kuruş 60 [senesi] + 200 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû‘ dönüm: 15	Öküz re’s: 2	Dişi inek danası re’s: 1	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât: 30 kuruş 60 [senesi] + 25 kuruş 61 [senesi])	Merkeb re’s: 1
---	-------------------------------	--------------	-----------------------------	---	-------------------

Mecmû‘undan bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
240	
700	San‘attan
940	

Hâne 13 Numero 1⁸

Kemâl oğlu Kemâl'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm erbâb-ı zirâ'atten olup sene-i sâbıkada vergi ve a'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
110	Vergi
25,5	A'şâr ve rûsûmât
135,5	

Mezrû' tarla dönüm: 25 (Hâsılât: 230 kuruş 60 [senesi] + 200 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 25	Öküz re's: 2	Sağmal inek re's: 1 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Dölsüz inek re's: 1	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])
Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Esb re's: 1	Bostân dönüm: 1 (Hâsılât: 30 kuruş 60 [senesi] + 0 kuruş 61 [senesi])	Merkeb re's: 1		

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
300	
400	Zuhûrâttan
700	

Hâne 14 Numero 1

Maksûd oğlu Mehmed'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm debbağ esnâfından olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
175	Vergi
8,5	A'sâr ve rûsûmât
183,5	

Mezrû' tarla dönüm: 5 (Hâsılât: 55 kuruş 60 [senesi] + 40 kuruş 61 [senesi])	Sağmal inek re's: 1 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Dölsüz inek re's: 1	Bârgîr re's: 1	Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 30 kuruş 60 [senesi] + 25 kuruş 61 [senesi])	Merkeb re's: 1
--	---	------------------------	----------------	---	-------------------

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
95	
1000	San'attan
1095	

Hâne 15 Numero 1

Tıraş-oğlu Hasan'ın emlak ve arazi ve temettu'atı:

Merkûm hizmet-kâr olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
25	Vergi
1	A'sâr ve rûsûmât
26	

Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 15 kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])	Sağmal inek re's: 1 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Dişi küre(?) re's: 1	Merkeb re's: 1
--	--	----------------------	----------------

Mecmû'undan bir senede tahmimen temettu'atı kuruş:
25
120
145

Hâne 16 Numero 1

Hacı Ahmed oğlu yetim Hasan'ın emlak ve arazi ve temettu'atı:

⁹ Sayfa: 9

Yetîm-i merkûm dokuz-on yaşında olarak vâlidesi idarsinde olup sene-i sâbıkada vergi ve a'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
165	Vergi

Âhara îcâra verilen tarla dönüm: 20 (Hâsılât: 40 kuruş 60 [senesi] + 40 kuruş 61 [senesi])	Sağmal inek re's: 2 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])	Tosun re's: 1	Sağmal ağnâm re's: 5 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])	Kuzu re's: 4
Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])	Îcâra verilen debbâğ-hâne dükkânının: (Bedel-i îcârı: 20 kuruş 60 [senesi] + 20 kuruş 61 [senesi])			

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
120	
200	Zuhûrâtan
320	

Hâne 17 Numero 1¹⁰

Müezzin oğlu Musa'nın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm erbâb-ı zirâ'atten ve karye-i mezbûrda Karaman-oğlu Câmî'-i Şerîfî'nin bâ-berât-ı âlî müezzini olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
55	Vergi
31,5	A'sâr ve rüsûmât
86,5	

Mezrû' tarla dönüm: 8 (Hâsılât: 240 kuruş 60 [senesi] + 210 kuruş 61 [senesi])	Öküz re's: 1	Dölsüz inek re's: 1	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât: 50 kuruş 60 [senesi] + 40 kuruş 61 [senesi])	Merkeb re's: 1
--	--------------	------------------------	--	----------------

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
290	
150	Müezzinlikten
440	

¹⁰ Sayfa: 10

Hâne 18 Numero 1

Âşık Hasan oğlu Ömer'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm erbâb-ı zirâ'attan olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
110	Vergi
62 kuruş 25 para	A'sâr ve rüsûmât
172 kuruş 25 para	

Mezrû' tarla dönüm: 15 (Hâsılât: 580 kuruş 60 [senesi] + 350 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 10	Öküz re's: 2	Dölsüz inek re's: 1	Sağmal inek re's: 1 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Sağmal keçi re's: 3 (Hâsılât: 12 kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])
Oğlak re's: 1	Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])	Bostân tarla dönüm: 0,5 (Hâsılât: 30 kuruş 60 [senesi] + 0 kuruş 61 [senesi])	Erkek tay re's: 1	Merkeb re's: 2	

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
625	
300	Zuhûrâtan
952	

Hâne 19 Numero 1

Kâdî-oğlu Ali'nin emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm erbâb-ı zirâ'atten olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
55	Vergi
31 kuruş 27 para	A'sâr ve rûsûmât
86 kuruş 27 para	

Mezrû' tarla dönüm: 10 (Hâsılât: 280 kuruş 60 [senesi] + 200 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 15	Erkek camus re's: 2	Sağmal inek re's: 1 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Sağmal ağnâm re's: 8 (Hâsılât: 32 kuruş 60 [senesi] + 30 kuruş 61 [senesi])
Dölsüz keçi re's: 3 (Hâsılât: 6 kuruş 60 [senesi] + 5 kuruş 61 [senesi])	Kuzu re's: 8	Bağı dönüm: 2 (Hâsılât: 50 kuruş 60 [senesi] + 40 kuruş 61 [senesi])	Tosun re's: 1	Merkeb re's: 11

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:
--

¹¹ Sayfa: 11

378	
250	Zuhûrâttan
628	

Hâne 20 Numero 1

Nüvvâb-oğlu Hüseyin'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm ırgad olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
35	Vergi
1	A'sâr ve rüsûmât
36	

Âhara îcâra verilen tarla dönüm: 6 (Bedel-i îcârı: 12 kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])	Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Erkek danası re's: 1	Merkeb re's: 1
--	---	----------------------	----------------

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
22	
350	Irgadlıktan
372	

Hâne 21 Numero 1¹²

Sâlih oğlu Ali'nin emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm erbâb-ı zirâ'atten olup sene-i sâbıkada vergi ve a'şâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
135	Vergi
62	A'şâr ve rüsûmât
197	

Mezrû' tarla dönüm: 40 (Hâsılât: 620 kuruş 60 [senesi] + 450 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 40	Öküz re's: 3	Sağmal inek re's: 2 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])	Kısrak re's: 1	Dişi tay re's: 1
Dişi küre re's: 1	Merkeb re's: 1				

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
640	
500	Zuhûrâtan
1140	

¹² Sayfa: 12

Hâne 22 Numero 1

Kâdî-oğlu Ahmed'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm debbâğ esnâfindan olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
115	Vergi
2,5	A'sâr ve rûsûmât
117,5	

Âhara îcâra verilen tarla dönüm: 10 (Bedel-i îcârı: 20 kuruş 60 [senesi] + 20 kuruş 61 [senesi])	Sağmal inek re's: 1 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 15 kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])	Merkeb re's: 1
---	--	--	----------------

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
45	
800	San'attan
845	

[Sayfa]¹³

Hâne 23 Numero 1

Demirci-oğlu Hacı İbrahim'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

¹³ Sayfa: 13

Merkûm debbâğ esnâfindan olup sene-i sâbıkada vergi ve a‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
140	Vergi
2,5	A‘şâr ve rûsûmât
142,5	

Îcâra verilen tarla dönüm: 10 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 20 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mevrû‘ dönüm: 15	Sağmal inek re’s: 1 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Dölsüz inek re’s: 1
Dişi düğre re’s: 1	Bârgîr re’s: 1		
Bağ dönüm: 2,5 (Hâsılât: 40 kuruş 60 [senesi] + 30 kuruş 61 [senesi])			

Mecmû‘undan bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
70	
800	San‘attan
870	

Hâne 24 Numero 1

Demirci-oğlu İbrahim'in emlak ve arazi ve temettu‘âtı:

Merkûm erbâb-ı zirâ‘atten olup sene-i sâbıkada vergi ve a‘şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
85	Vergi
41 kuruş 32 para	A‘şâr ve rûsûmât

126 kuruş 32 para	
-------------------	--

Mezrû‘ tarla dönüm: 8 (Hâsılât: 395 kuruş 60 [senesi] + 310 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû‘ dönüm: 8	Erkek camus re’s: 1	Öküz nısf re’s: 1	Dölsüz inek nısf re’s: 1	Nısf kısrak re’s: 1
Sağmal ağnâm re’s: 5 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 20 kuruş 61 [senesi])	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât: 15 kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])				

Mecmû‘undan bir senede tahmînen temettu‘âtı kuruş:	
430	
400	Zuhûrâtan
830	

Hâne 25 Numero 1¹⁴

Demirci-oğlu Hüseyin'in emlak ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm erbâb-ı zirâ'atten olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
55	Vergi
41,5	A'sâr ve rûsûmât
96,5	

Mezrû' tarla dönüm: 8 (Hâsılât: 395 kuruş 60 [senesi] + 310 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 8	Erkek camus re's: 1	Dölsüz inek re's: 1	Dişi dana re's: 1	Bağ dönüm: 1 (Hâsılât: 15 kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])
Merkeb re's: 1	Sağmal camus re's: 1 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])	Dişi camus danası re's: 1			

¹⁴ Sayfa: 14

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
430	
300	Zuhûrâtan temettu'âtı
730	

Hâne 26 Numero 1

Kasım oğlu İbrahim'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm alîl olup sene-i sâbıkada vergi ve a'aşar ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
15	Vergi

Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
10	
100	Zuhûrâtan
110	

[Sayfa]¹⁵

Hâne 27 Numero 1

¹⁵ Sayfa: 15

Osman oğlu Abdullah Efendi'nin emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm talebe-i ulûmdan olup sene-i sâbıkada vergi ve a'aşar ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
25	Vergi
2	A'şâr ve rûsûmât
27	

Âhara îcâra verilen tarla dönüm: 10 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 20 kuruş 61 [senesi])	Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Sağmal camus re's: 1 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])
---	--	---

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
50	
150	Zuhûrâtan
200	

Hâne 28 Numero 1

Demirci-oğlu Ömer'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm çoban olup sene-i sâbıkada vergi ve a'aşar ve rûsûmât olarak vermiş olduğu kuruş:	
45	Vergi
4	A'şâr ve rûsûmât
49	

Âhara îcâra verilen tarla	Öküz re's: 2	Sağmal inek re's: 1	Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 15	Bostân dönüm: 0,5
---------------------------	--------------	------------------------	--------------------------------	----------------------

dönüm: 20 (Hâsılât: 40 kuruş 60 [senesi] + 40 kuruş 61 [senesi])		(Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])	(Hâsılât: 30 kuruş 60 [senesi] + 0 kuruş 61 [senesi])
Nısf inek düğesi re's: 1	Merkeb re's: 2			

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
95	
310	Çobanlıktan
405	

Hâne 29 Numero 1¹⁶

Yusuf oğlu Hasan'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm müsinn ve ihtiyâr ve alîl olup sene-i sâbıkada vergi ve a'şâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
0	Vergi

Merkûmun hânesinden başka emlâk ve arâzîsi olmayıp âharın i'ânesiyle geçinmekte olduğu

Hâne 30 Numero 1

Arab Musa oğlu Hacı Halil'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm debbâğ esnâfindan olup sene-i sâbıkada vergi ve a'şâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
110	Vergi
6	A'şâr ve rüsûumat
116	

Âhara îcâr ile verilen	Sağmal inek re's: 1	Bağ dönüm:	Erkek camus danası
------------------------	---------------------	------------	--------------------

¹⁶ Sayfa: 16

tarla dönüm: (Hâsılât: 80 kuruş 60 [senesi] + 60 kuruş 61 [senesi])	(Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	(Hâsılât: 40 kuruş 60 [senesi] + 30 kuruş 61 [senesi])	re's: 1
--	---	--	---------

Mecmû'undan bir senede temettu'âtı kuruş:	
130	
500	San'attan
630	

[Sayfa]¹⁷

Hâne 31 Numero 1

Hacı İsa oğlu Ali Efendi'nin emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm talebe-i ulûmdan olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
25	Vergi
4	A'sâr ve rüsûmât
29	

Mezrû' tarla dönüm: 1 (Hâsılât: 30 kuruş 60 [senesi] + 20 kuruş 61 [senesi])	Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 15 kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])	Sağmal inek re's: 1 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])
--	---	---

¹⁷ Sayfa: 17

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı:	
55	
150	Zuhûrâtan
205	

Hâne 32 Numero 1

Îcâr Efendi oğlu Bekir'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm erbâb-ı zirâ'atten olup sene-i sâbıkada vergi ve a'şâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
165	Vergi
101	A'şâr ve rüsûmât
266	

Mezrû' tarla dönüm: 45 (Hâsılât: 960 kuruş 60 [senesi] + 750 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 40	Öküz re's: 2	Sağmal camus re's: 2 (Hâsılât: 40 kuruş 60 [senesi] + 30 kuruş 61 [senesi])	Erkek camus re's: 1	Sağmal inek re's: 1 (Hâsılât: 20 kuruş 60 [senesi] + 15 kuruş 61 [senesi])
Sağmal ağnâm re's: 25 (Hâsılât: 100 kuruş 60 [senesi] + 90	Sağmal keçi re's: 5 (Hâsılât: 60 kuruş 60 [senesi] + 50 kuruş 61	Kuzu re's: 20	Oğlak re's: 8	Kısırak re's: 1	Dişi tay re's: 2

kuruş 61 [senesi])	[senesi])				
-----------------------	-----------	--	--	--	--

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı:	
1190	
800	
1990	

Hâne 33 Numero 1¹⁸

Seyf oğlu Abdülkadir'in emlak ve arazi ve temettu'atı:

Merkûm debbâğ esnâfindan olup sene-i sâbıkada vergi a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
110	Vergi
5	A'sâr ve rûsûmât
115	

Âhara icâr ile verilen dönüm: 15 (Hâsılât: 30 kuruş 60 [senesi] + 25 kuruş 61 [senesi])	Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 30 kuruş 60 [senesi] + 25 kuruş 61 [senesi])	Dölsüz inek re's: 1	Dişi dana re's: 1	Bârgîr re's: 1
Bostân dönüm: 0,5 (Hâsılât: 25 kuruş 60 [senesi] + 20 kuruş 61 [senesi])				

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
85	
650	San'attan
735	

Hâne 34 Numero 1

Seyf oğlu İbrahim'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm Asâkir-i Şâhâne'de olup sene-i sâbıkada vergi a'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
0	Vergi

Merkûmun hânesinden mâ'adâ bir nesnesi olmadığı

[Sayfa]¹⁹

Hâne 35 Numero 1

İhsân oğlu Ali'nin emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm hizmet-kâr olup sene-i sâbıkada vergi a'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
25	Vergi
1	A'şâr ve rûsûmât

¹⁹ Sayfa: 19

26	
----	--

Âhara îcâra verilen tarla dönüm: 15 (Bedel-i îcârî: 30 kuruş 60 [senesi] + 25 kuruş 61 [senesi])	Bağ dönüm: 0,5 (Hâsılât: 15 kuruş 60 [senesi] + 10 kuruş 61 [senesi])
--	---

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
45	
130	Hizmet-kârlıktan
25	Bâ-berât-ı âlî evlâdiyete meşrûta olan vakftan âidât
200	

Hâne 36 Numero 1

Cin Osman oğlu İsmail'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm sığır çobanı olup sene-i sâbıkada vergi a'şâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
15	Vergi

Âhara îcâra verilen tarla dönüm: 3 (Bedel-i îcârî: 6 kuruş 60 [senesi])	Dölsüz inek re's: 1	Erkek dana re's: 1
--	---------------------	--------------------

Bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:
--

6	
300	
306	

Ali Bey oğlu İsmail'in emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm debbâğ esnâfindan olup sene-i sâbıkada vergi ve a'şâr ve rüsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
175	Vergi
30 kuruş 22 para	A'şâr ve rüsûmât
205 kuruş 22 para	

Mezrû' tarla dönüm: (Hâsılât: 260 kuruş 60 [senesi] + 210 kuruş 61 [senesi])	Gayr-ı mezrû' dönüm: 10	Öküz re's: 2	Sağmal inek re's: 1 (Hâsılât: 10 kuruş 60 [senesi] + 8 kuruş 61 [senesi])	Bârgîr re's: 1
Sağmal ağnâm re's: 2 (Hâsılât: 8 kuruş 60 [senesi] + 6 kuruş 61 [senesi])	Kuzu re's: 1	Sağmal keçi re's: 7 (Hâsılât: 28 kuruş 60 [senesi] + 25 kuruş 61 [senesi])	Oğlak re's: 4	Bağ dönüm: 2 (Hâsılât: 30 kuruş 60 [senesi] + 40 kuruş 61 [senesi])

Mecmû'undan bir senede tahmînen temettu'âtı kuruş:	
346	
1000	San'attan

1346	
------	--

Hâne 38 Numero 1

Mecnûn Osman'ın emlâk ve arâzî ve temettu'âtı:

Merkûm dîvâne ve mecnûn olup sene-i sâbıkada vergi ve a'sâr ve rûsûmât olarak bir senede vermiş olduğu kuruş:	
0	Vergi

Merkûmun hânesinden mâ'adâ bir nesnesi olmadığı